

PRACE MAGISTERSKIE W NAUKACH O ZDROWIU

PORADNIK METODYCZNY
DLA PROMOTORÓW I RECENZENTÓW

AUTORZY:

DR HAB. N. MED. MIROSŁAW J. JAROSZ

DR MED. BEATA BIERNACKA

DR MED. MARIA PYĆ

TOM 1

Prace magisterskie w naukach o zdrowiu

**Poradnik metodyczny
dla promotorów i recenzentów**

Mirosław J. Jarosz
Beata Biernacka
Maria Pyć

Lublin 2026

LUBELSKA AKADEMIA WSEI

Seria wydawnicza:
Monografie Wydziału Nauk o Zdrowiu

Prace magisterskie w naukach o zdrowiu
Poradnik metodyczny dla promotorów i recenzentów

Autorzy:
dr hab. n. med. Mirosław J. Jarosz
dr n. med. Beata Biernacka
dr n. med. Maria Pyć

Recenzent:
prof. dr hab. Teresa Kulik

Korekta:
Magdalena Grela-Tokarczyk

Skład, łamanie:
Marta Krysińska-Kudlak

Projekt okładki:
Patrycja Kaczmarek

Grafika na okładce:
canva.com

@Copyright by
Innovatio Press, Lublin 2026

Wszelkie prawa zastrzeżone. W sprawie kopiowania lub rozpowszechniania fragmentów albo całości niniejszej pracy należy kontaktować się z wydawcą.

Printed in Poland
Innovatio Press Wydawnictwo Naukowe
Lubelskiej Akademii WSEI
20-209 Lublin, ul. Projektowa 4
tel.: +48 81 749 17 77, fax: + 48 81 749 32 13
www.wsei.lublin.pl

ISBN – e-book: 978-83-67550-47-5
DOI: 10.51434/UAFR5570

Przedmowa

Niniejszy poradnik metodyczny przygotowano pierwotnie jako pomoc dla promotorów i recenzentów prac magisterskich na kierunku pielęgniarstwo w Lubelskiej Akademii WSEI. W trakcie dalszych prac został jednak rozszerzony, tak aby mógł służyć także ocenie prac magisterskich przygotowywanych na innych kierunkach, dla których nauki o zdrowiu są dyscypliną wiodącą lub istotną dyscypliną kształcenia.

Poradnik może być zatem przydatny także dla promotorów i recenzentów z innych uczelni prowadzących kierunki, dla których nauki o zdrowiu są wiodącą dyscypliną naukową, jako pomoc w wypracowaniu rozwiązań dotyczących oceny metodologicznej, interpretacji kryteriów punktowych oraz zachowania porównywalności ocen. Z tego względu szczegółowe wymagania techniczne i redakcyjne dotyczące prac dyplomowych w Lubelskiej Akademii WSEI zostały przeniesione do załącznika. Pozwala to zachować bardziej ogólny i praktyczny charakter głównej części poradnika, ułatwiając korzystanie z niego także poza macierzystą uczelnią.

Jednocześnie poradnik odróżnia formalny wymóg badawczego charakteru pracy od szerszych wymagań akademickich. Wymóg badawczego charakteru pracy dyplomowej wynika wprost ze standardów kształcenia dla pielęgniarstwa i położnictwa. Na innych kierunkach z obszaru nauk o zdrowiu charakter pracy należy każdorazowo odczytywać z regulaminu uczelni, programu studiów, efektów uczenia się, wymagań kierunkowych oraz ustaleń z promotorem.

Zawarty w poradniku system punktowej oceny pracy należy traktować jako propozycję praktycznego uporządkowania procesu oceniania. W jego powstanie znaczący wkład włożyli byli dziekani: dr hab. Wiesław Kowalski, prof. ucz., dr Zbigniew Orzeł, prof. ucz. i ks. dr Adam Raczkowski, prof. ucz. W warunkach Lubelskiej Akademii WSEI pozostaje on związany z obowiązującymi regulacjami wewnętrznymi, natomiast na innych uczelniach może być traktowany jako przykład i inspiracja do wypracowania własnych rozwiązań.

Poradnik ma służyć jako praktyczne narzędzie wspierające rzetelną, przejrzystą i możliwie jednolitą ocenę prac magisterskich przez promotorów i recenzentów. Może być również pomocny dla przewodniczących komisji egzaminacyjnych oraz dziekanów w rozstrzyganiu sytuacji, w których oceny pracy magisterskiej sporządzone przez promotora i recenzenta różnią się znacząco.

Poradnik podsumowuje doświadczenia autorów jako przewodniczących komisji egzaminów dyplomowych, promotorów i recenzentów prac magisterskich, przede wszystkim na kierunkach związanych z praktyką zdrowotną i zawodami medycznymi. Doświadczenia te zostały uogólnione tak, aby mogły być wykorzystane także poza jednym kierunkiem studiów.

Autorzy

Spis treści

Przedmowa	3
1. Wprowadzenie	11
1.1. Nauki o zdrowiu jako wspólna płaszczyzna kształcenia	12
1.2. Formalne wymagania wobec prac magisterskich	13
1.3. Faktyczne i zwyczajowe wymagania wobec prac magisterskich	14
1.4. Interdyscyplinarność jako źródło wartości i trudności	15
1.5. Rola promotora i recenzenta reprezentujących różne dyscypliny	16
1.6. Cele poradnika i sposób korzystania	17
2. Czego oczekiwać od pracy magisterskiej?	21
2.1. Badawczy charakter pracy	22
2.2. Co oznacza praca badawcza na poziomie pracy magisterskiej?	24
2.3. Związek z praktyką zawodową lub kierunkową	27
2.4. Spójność jako podstawowe kryterium jakości	28
2.5. Część teoretyczna nie może zastępować badania	28
2.6. Metodologia powinna być adekwatna, a nie tylko obecna	29
2.7. Wyniki, dyskusja i wnioski powinny tworzyć ciąg logiczny	29
2.8. Wartość poznawcza i wartość praktyczna	30
2.9. Poziom oczekiwań wobec pracy magisterskiej	30

3. Jak oceniać spójność pracy jako całości?	32
3.1. Spójność nie oznacza tylko poprawnego układu rozdziałów	33
3.2. Główny ciąg logiczny pracy	34
3.3. Typowe miejsca utraty spójności	36
3.4. Jak rozpoznać pracę „spójną”?	36
3.5. Jak rozpoznać pracę niespójną?	37
3.6. Spójność a punktacja oceny	37
3.7. Konkluzja	38
 4. Kryteria oceny punktowej pracy magisterskiej	 39
4.1. Poprawność tematyczna – 0–5 pkt	40
4.2. Poprawność formalna – 0–5 pkt	42
4.3. Poprawność językowa i styl pracy – 0–10 pkt	43
4.4. Przegląd i prezentacja aktualnego stanu wiedzy – 0–20 pkt	44
4.5. Poprawność metodologiczna – 0–20 pkt	44
4.6. Opis wyników badań własnych, analizy albo ustaleń pracy – 0–10 pkt	46
4.7. Dyskusja i weryfikacja hipotez badawczych – 0–10 pkt	46
4.8. Zakończenie i wnioski – 0–10 pkt	47
4.9. Bibliografia – 0–5 pkt	47
4.10. Streszczenie i słowa kluczowe – 0–5 pkt	49
 5. Jak przeliczać punkty na ocenę końcową?	 51
5.1. Progi punktowe i odpowiadające im oceny	52
5.2. Co w praktyce oznacza poziom dostateczny?	52
5.3. Co odróżnia pracę dostateczną od dobrej?	53
5.4. Co odróżnia pracę dobrą od bardzo dobrej?	54
5.5. Jak traktować wyniki graniczne?	54
5.6. Dlaczego „pierwsze wrażenie” nie wystarcza?	55
5.7. Kiedy wynik punktowy powinien skłonić do ponownego namysłu?	55

6. Jak punktować – wskazówki praktyczne „ile punktów za co”	57
6.1. Punktacja nie powinna być ani mechaniczna, ani intuicyjna	58
6.2. Jak punktować kryteria oceniane w skali 0–5 pkt?	59
6.3. Jak punktować kryteria oceniane w skali 0–10 pkt?	59
6.4. Jak punktować kryteria oceniane w skali 0–20 pkt?	60
6.5. Kiedy odjąć 1 punkt, a kiedy kilka punktów?	60
6.6. Jak traktować błędy redakcyjne, formalne i metodologiczne?	61
6.7. Kiedy nie warto „ratować” pracy punktami z innych obszarów?	61
6.8. Kiedy nie należy surowo karać?	62
7. Jak różnicować wagę błędów?	63
7.1. Uchybienia redakcyjne	64
7.2. Błędy formalne	65
7.3. Nieścisłości terminologiczne	65
7.4. Błędy metodologiczne	65
7.5. Wady zasadnicze podważające wartość badawczą pracy	66
7.6. Błąd lokalny a błąd systemowy	66
7.7. Błąd naprawialny i błąd nienaprawialny na końcowym etapie oceny	67
7.8. Jak przekładać wagę błędu na ocenę	67
7.9. Jak ograniczać rozbieżności między promotorem a recenzentem?	67
8. Najczęstsze błędy w ocenianych pracach dyplomowych ..	69
8.1. Zbyt szeroki albo zbyt nieprecyzyjny temat	70
8.2. niespójność między tytułem, celem i badaniem	70
8.3. Część teoretyczna zbyt szeroka albo zbyt słabo związana z badaniem	71
8.4. Problemy badawcze sformułowane niepoprawnie lub pozornie	71
8.5. Hipotezy przypadkowe, niesparowane albo nieweryfikowalne	72
8.6. Nieadekwatna albo niepełna metodologia	72

8.7. Wyniki nieuporządkowane albo oderwane od pytań badawczych	73
8.8. Dyskusja będąca powtórzeniem wyników	74
8.9. Wnioski zbyt ogólne, banalne albo niewynikające z badania	74
8.10. Używanie języka pozornie naukowego	75
8.11. Bibliografia i cytowania traktowane mechanicznie	75
8.12. Praca złożona z osobnych fragmentów	75
9. Jak formułować uwagi promotorskie i recenzenckie?	77
9.1. Uwaga powinna dotyczyć rzeczywistego problemu	78
9.2. Uwaga powinna być proporcjonalna do rangi błędu	79
9.3. Uwaga promotorska a uwaga recenzencka	79
9.4. Jak formułować uwagi zasadnicze?	80
9.5. Jak formułować uwagi do doprecyzowania?	81
9.6. Jak formułować uwagi terminologiczne?	82
9.7. Jak formułować uwagi o charakterze punktowym?	82
9.8. Jak unikać uwag niesprawdzalnych lub zbyt subiektywnych?	83
9.9. Jak zachować równowagę między krytyką a oceną wartości pracy?	84
9.10. Rodzaje uwag	84
10. Jak ograniczać rozbieżności ocen promotora i recenzenta?	86
10.1. Różnica perspektywy promotora i recenzenta jest naturalna	87
10.2. Najczęstsze źródła rozbieżności ocen	88
10.3. Rozbieżność nie zawsze oznacza błąd	88
10.4. Co pomaga ograniczać rozbieżności?	89
10.5. Kiedy promotor i recenzent różnią się przez „szkołę oceniania”?	89
10.6. Kiedy rozbieżność wynika z nieporozumienia terminologicznego?	90
10.7. Jak tłumaczyć rozbieżności, jeśli się pojawiają?	91
10.8. Znaczenie arkusza punktowego	91
10.9. Co sprzyja większej spójności ocen na poziomie jednostki?	92
10.11. Przykład uwag i wskazówek promotora	92

10.12. Przykłady recenzji końcowych dla różnych ocen	95
Ocena niedostateczna	95
Ocena dostateczna	95
Ocena dobra	96
Ocena bardzo dobra	97

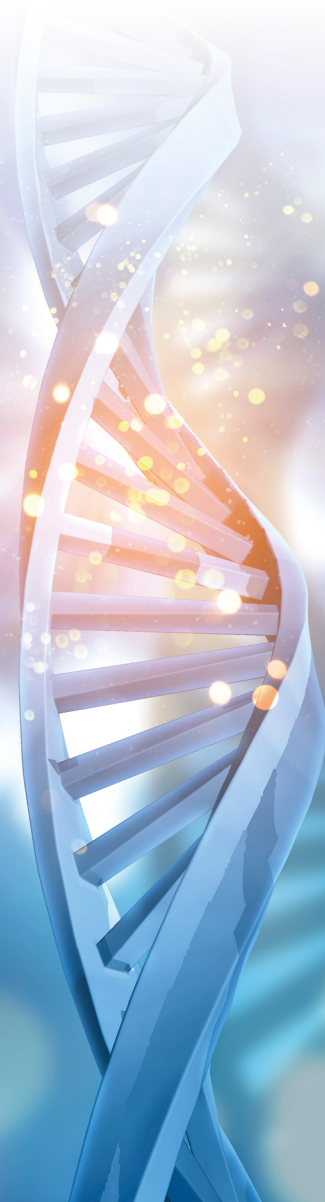
11. Problemy terminologiczne w ocenianiu prac magisterskich 99

11.1. Praca opisowa, badanie opisowe, praca badawcza i praca przeglądowa	100
11.2. Temat pracy a tytuł pracy	103
11.3. Problem badawczy a pytanie badawcze	104
11.4. Teza pracy a hipoteza główna i hipoteza złożona	104
11.5. Hipotezy: główna a szczegółowe – kiedy warto je formułować?	106
11.6. Częściowe potwierdzenie hipotezy	109
11.7. Przedmiot badań, obiekt badań, podmiot badań	110
11.8. Populacja badana, próba badawcza, grupa badana	110
11.9. Sondaż diagnostyczny a badanie wiedzy ogólnej i wiedzy konkretnej	111
11.10. Dobór losowy a dobór przypadkowy/okazyjny	111
11.11. Korelacja a kontyngencja	112
11.12. Zależność a wpływ	114
11.13. Zmienne zależne i niezależne a próby zależne i niezależne	116
Zmienne zależne i zmienne niezależne	116
Próby zależne i próby niezależne	116
11.14. Wyniki a dyskusja	119
11.15. Wnioski poznawcze a wnioski praktyczne	120
11.16. Dane metryczkowe a dane socjodemograficzne	120
11.17. Style cytowania „autor i data” a „numer kolejny”	120
11.18. Opis przypadku a studium przypadku	125
11.19. Badanie jakościowe, wywiad pogłębiony i analiza dokumentacji	127
11.20. Średnia i odchylenie standardowe a testy nieparametryczne	128
11.21. VAS a inne skale numeryczne i graficzne	131

12. Ocena samodzielności i ryzyka sztucznie wygenerowanych treści, danych i wyników	134
12.1. Część teoretyczna a ryzyko tekstu pozornie akademickiego	135
12.2. Dane, wyniki i analizy jako obszar szczególnej kontroli	136
12.3. Jak formułować uwagi bez pochopnych zarzutów?	137
12.4. Co należy sprawdzić w razie wątpliwości?	137
12.5. Plagiat, zapożyczenia i interpretacja raportu JSA	138
12.6. Znaczenie dla oceny pracy	141
 13. Słownik kluczowych pojęć dla promotora i recenzenta	142
 Bibliografia	148
 Załącznik	153

ROZDZIAŁ 1

WPROWADZENIE

Poradnik jest przeznaczony dla promotorów i recenzentów prac magisterskich przygotowywanych na kierunkach studiów, w których wiodącą albo istotną dyscypliną są nauki o zdrowiu. Dotyczy to przede wszystkim kierunków związanych z ochroną zdrowia, opieką nad pacjentem, promocją zdrowia, profilaktyką, rehabilitacją, diagnostyką, dietetyką, ratownictwem medycznym, zdrowiem publicznym oraz innymi obszarami praktyki zdrowotnej.

W polskim systemie szkolnictwa wyższego każdy kierunek studiów jest przyporządkowany do co najmniej jednej dyscypliny naukowej. W przypadku wielu kierunków medycznych i okołomedycznych dyscypliną wiodącą są właśnie nauki o zdrowiu, ewentualnie nauki medyczne albo inna dyscyplina pokrewna. Standardy kształcenia dla niektórych zawodów medycznych wskazują wprost takie przyporządkowanie. Przykładowo pielęgniarstwo, położnictwo i ratownictwo medyczne mogą być przyporządkowane do dyscypliny nauki medyczne albo do dyscypliny nauki o zdrowiu jako dyscypliny wiodącej.

1.1. Nauki o zdrowiu jako wspólna płaszczyzna kształcenia

Nauki o zdrowiu mają charakter interdyscyplinarny i praktyczny. Obejmują zagadnienia dotyczące zdrowia jednostki i populacji, profilaktyki chorób, edukacji zdrowotnej, opieki, rehabilitacji, organizacji świadczeń, bezpieczeństwa pacjenta, jakości usług zdrowotnych oraz funkcjonowania systemu ochrony zdrowia. Dlatego w tej dyscyplinie mieszczą się bardzo różne kierunki studiów, m.in. pielęgniarstwo, położnictwo, fizjoterapia, ratownictwo medyczne, zdrowie publiczne, dietetyka, a w niektórych ujęciach także logopedia i inne kierunki okołomedyczne.

Wspólną cechą tych kierunków jest łączenie wiedzy biologicznej, medycznej, społecznej i praktycznej. Student powinien rozumieć nie tylko mechanizmy funkcjonowania organizmu człowieka, lecz także

społeczne, psychologiczne, organizacyjne i środowiskowe uwarunkowania zdrowia. W zależności od kierunku akcent może padać na opiekę, rehabilitację, edukację, profilaktykę, zarządzanie, diagnostykę funkcjonalną, bezpieczeństwo pacjenta albo działania w stanach nagłego zagrożenia zdrowotnego.

Z tego powodu prace magisterskie przygotowywane na kierunkach osadzonych w naukach o zdrowiu nie powinny być oceniane wyłącznie według przyzwyczajień jednej dyscypliny. Nie są to ani klasyczne prace biomedyczne w ścisłym sensie eksperymentalnym, ani typowe prace społeczne lub humanistyczne. Najczęściej mają charakter empiryczny, praktyczny i problemowy: odnoszą się do konkretnego zjawiska zdrowotnego, zawodowego, organizacyjnego albo edukacyjnego.

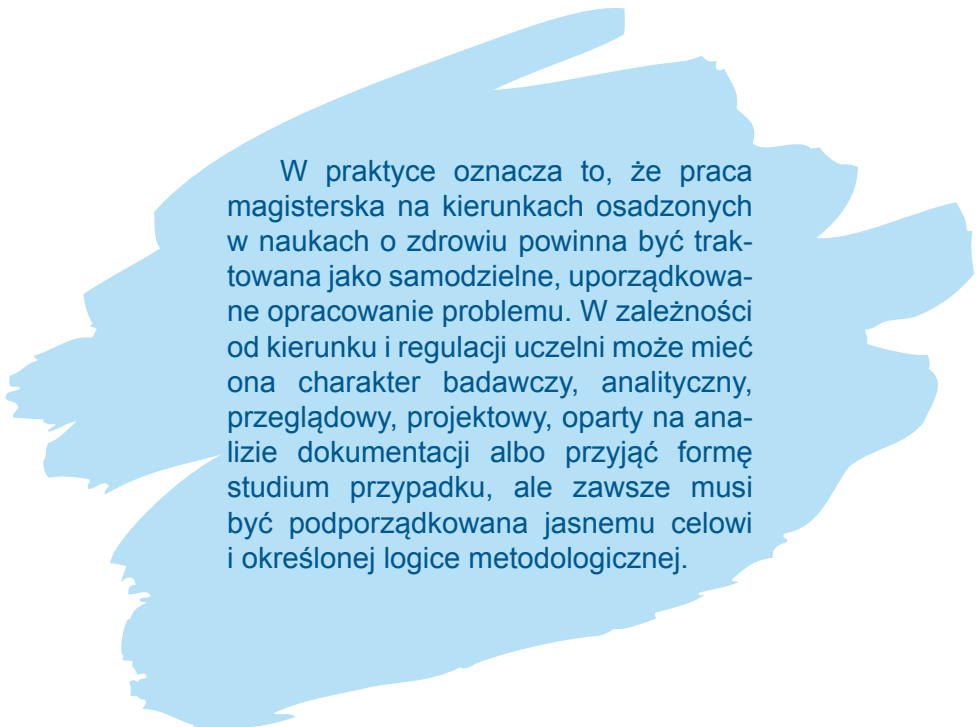
1.2. Formalne wymagania wobec prac magisterskich

Wymagania formalne wobec prac magisterskich wynikają z kilku poziomów regulacji. Pierwszym są przepisy powszechnie obowiązujące, w tym standardy kształcenia dla kierunków przygotowujących do wykonywania określonych zawodów medycznych. Drugim są regulacje uczelniane dotyczące dyplomowania, struktury pracy, egzaminu dyplomowego i kryteriów oceny. Trzecim są wymagania wydziałowe, kierunkowe i seminaryjne, które doprecyzowują sposób prowadzenia prac na danym kierunku.

Formalny wymóg badawczego charakteru pracy dyplomowej wynika wprost ze standardów kształcenia dla pielęgniarstwa i położnictwa. Standard przewiduje, że praca dyplomowa ma charakter badawczy, obejmuje efekty uczenia się objęte programem studiów, a egzamin dyplomowy obejmuje prezentację pracy i weryfikację osiągniętych efektów uczenia się.

Na innych kierunkach z obszaru nauk o zdrowiu nie ma jednego ogólnego formalnego wymogu, aby każda praca magisterska miała charakter badawczy w sensie badań własnych, chyba że taki wymóg wynika z regulacji uczelnianych, programu studiów, efektów uczenia się albo ustaleń kierunkowych. W przypadku ratownictwa medycznego na studiach drugiego stopnia standard przewiduje m.in. grupę zajęć „Badania naukowe w ratownictwie medycznym” oraz uzyskanie tytułu zawodowego magistra po ukończeniu studiów drugiego stop-

nia, ale charakter konkretnej pracy należy zawsze ustalać według obowiązujących regulacji danej uczelni.

W praktyce oznacza to, że praca magisterska na kierunkach osadzonych w naukach o zdrowiu powinna być traktowana jako samodzielne, uporządkowane opracowanie problemu. W zależności od kierunku i regulacji uczelni może mieć ona charakter badawczy, analityczny, przeglądowy, projektowy, oparty na analizie dokumentacji albo przyjąć formę studium przypadku, ale zawsze musi być podporządkowana ясnemu celowi i określonej logice metodologicznej.

1.3. Faktyczne i zwyczajowe wymagania wobec prac magisterskich

Oprócz wymagań formalnych istnieją także wymagania faktyczne i zwyczajowe. Wynikają one z praktyki akademickiej, standardów oceny, oczekiwań promotorów, recenzentów i komisji dyplomowych oraz z charakteru samych nauk o zdrowiu.

W tym ujęciu od pracy magisterskiej oczekuje się przede wszystkim:

- jasnego związku tematu z kierunkiem studiów i dyscypliną nauki o zdrowiu;
- uzasadnienia znaczenia problemu dla praktyki zawodowej, zdrowia pacjenta, zdrowia publicznego, rehabilitacji, profilaktyki, edukacji zdrowotnej albo organizacji opieki;
- poprawnie sformułowanego celu pracy;
- logicznych problemów badawczych lub pytań badawczych;

- metodologii adekwatnej do celu i charakteru danych;
- rzetelnego przedstawienia wyników albo poprawnej syntezy piśmiennictwa;
- dyskusji odnoszącej wyniki do aktualnego stanu wiedzy;
- wniosków wynikających z materiału pracy, a nie tylko z ogólnych przekonań autora.

Na kierunkach z obszaru nauk o zdrowiu nie wystarcza więc sama poprawność formalna pracy. Dobrze napisana część teoretyczna, obszerna bibliografia albo staranna redakcja nie rekompensują braku spójności metodologicznej. Praca magisterska powinna pokazywać, że autor rozumie problem, potrafi dobrać właściwe źródła, zaplanować postępowanie badawcze, analityczne albo inną dopuszczoną metodę opracowania materiału, przedstawić wyniki lub ustalenia oraz sformułować ostrożne, uzasadnione wnioski.

1.4. Interdyscyplinarność jako źródło wartości i trudności

Specyfiką nauk o zdrowiu jest ich interdyscyplinarny charakter. Prace magisterskie na tych kierunkach mogą korzystać z dorobku nauk medycznych, nauk o zdrowiu, nauk społecznych, psychologii, pedagogiki, nauk o kulturze fizycznej, nauk biologicznych, nauk o zarządzaniu, a niekiedy także nauk humanistycznych. Jest to naturalne, ponieważ problemy zdrowotne nie mają wyłącznie jednego wymiaru.

Ta interdyscyplinarność jest wartością, ale może też prowadzić do rozbieżności w ocenianiu. Promotorzy i recenzenci prac z obszaru nauk o zdrowiu mogą reprezentować różne, wymienione wyżej dyscypliny. Każda z nich ma własne tradycje metodologiczne, własny język i własne przyzwyczajenia dotyczące konstrukcji pracy.

Dlatego w ocenie prac magisterskich szczególnie ważne jest odróżnienie rzeczywistego błędu od różnicy tradycji metodologicznej. To samo pojęcie może być inaczej rozumiane w naukach społecznych, inaczej w naukach medycznych, a jeszcze inaczej w naukach o kulturze fizycznej. Dotyczy to m.in. takich pojęć, jak problem badawczy, pytanie badawcze, hipoteza, zmienna, wskaźnik, metoda, technika, narzędzie badawcze, dobór próby, populacja, grupa badana, analiza jakościowa, analiza ilościowa czy badanie przeglądowe.

W poradniku przyjmuje się zasadę, że ocena pracy nie powinna polegać na narzucaniu jednej dziedzinowej szkoły metodologicznej. Powinna natomiast prowadzić do ustalenia, czy przyjęte przez autora rozwiązania są jasne, konsekwentne, uzasadnione i adekwatne do celu pracy. Podobną zasadę przyjęto w dotychczasowej wersji poradnika, gdzie wskazano, że rozbieżności ocen mogą wynikać nie z samej jakości pracy, lecz z odmiennych przyzwyczajęń dziedzinowych oraz różnych tradycji metodologicznych promotora i recenzenta.

1.5. Rola promotora i recenzenta reprezentujących różne dyscypliny

Szczegółnej ostrożności wymaga sytuacja, w której promotor lub recenzent reprezentuje dyscyplinę inną niż nauki o zdrowiu. Nie jest to wada procedury dyplomowania. Przeciwnie, może to wzbogacić ocenę pracy, zwłaszcza gdy temat dotyczy zagadnień z pogranicza kilku obszarów.

Problem pojawia się dopiero wtedy, gdy oceniający przenosi bezpośrednio kryteria własnej dyscypliny na pracę, która powinna być oceniana przede wszystkim jako praca magisterska z obszaru nauk o zdrowiu. Przykładowo, praca z zakresu zdrowia publicznego może wykorzystywać metody społeczne, ale jej sens powinien pozostać zdrowotny. Praca z zakresu fizjoterapii może korzystać z biomechaniki i nauk o kulturze fizycznej, ale powinna zachować związek z funkcją, sprawnością, rehabilitacją, profilaktyką urazów albo jakością życia. Praca z zakresu pielęgniarstwa może korzystać z psychologii lub pedagogiki, ale nie powinna tracić związku z opieką, edukacją pacjenta, bezpieczeństwem, samoopieką albo organizacją praktyki pielęgniarstwa.

Oceniający powinien więc pytać nie tylko: „Czy ta praca odpowiada mojej dyscyplinie?”, lecz przede wszystkim: „Czy ta praca jest poprawnym, spójnym i użytecznym opracowaniem problemu osadzonego w naukach o zdrowiu i kierunku kształcenia?”.

Podstawowa zasada przyjęta w tym poradniku brzmi następująco:

*Praca magisterska na kierunku osadzo-
nym w naukach o zdrowiu powinna być
oceniana jako spójne opracowanie pro-
blemu zdrowotnego, zawodowego, orga-
nizacyjnego, edukacyjnego lub funkcyj-
nalnego, powiązane z praktyką danego
kierunku studiów i oparte na poprawnej
logice metodologicznej.*

Oznacza to, że w ocenie nie wystarczy sprawdzić, czy praca ma wymagane rozdziały. Trzeba ocenić, czy temat, tytuł, cel pracy, problemy badawcze, metodologia, wyniki, dyskusja i wnioski tworzą jedną logiczną całość. Trzeba także ocenić, czy praca rzeczywiście mieści się w obszarze nauk o zdrowiu, a nie tylko formalnie dotyczy szeroko rozumianego człowieka, choroby, sprawności albo systemu ochrony zdrowia.

Poradnik ma pomóc promotorom i recenzentom w zachowaniu wspólnej płaszczyzny oceny. Nie zastępuje regulaminu dyplomowania, standardów kształcenia ani decyzji właściwych organów uczelni. Ma natomiast ułatwić konsekwentne, porównywalne i merytorycznie uzasadnione ocenianie prac magisterskich przygotowywanych na kierunkach, w których kluczową rolę odgrywają nauki o zdrowiu.

1.6. Cele poradnika i sposób korzystania

W praktyce akademickiej praca magisterska jest oceniana na różnych etapach z różnych perspektyw. Promotor zwykle zna proces jej powstawania, dostrzega rozwój studenta i rozumie przyjętą logikę konstrukcji pracy. Recenzent widzi natomiast przede wszystkim tekst końcowy i ocenia jego jakość jako samodzielnego opracowania naukowego. Obie perspektywy są uprawnione, ale właśnie dlatego

potrzebne jest narzędzie, które pomaga zachować wspólną płaszczyznę oceny. Dlatego ten poradnik ma służyć następującym celom.

Po pierwsze, ma pomóc w ocenie pracy jako spójnej całości badawczej, analitycznej albo innej formy dopuszczonej przez uczelnię, a nie tylko zbioru odrębnych rozdziałów. Oznacza to zwrócenie uwagi na relacje między tematem, tytułem, celem pracy, problemami badawczymi lub analitycznymi, hipotezami – jeśli są potrzebne, metodologią albo metodą opracowania materiału, wynikami lub ustaleniami, dyskusją i wnioskami.

Po drugie, ma pomóc w różnicowaniu wagi uchybień. Nie każda nieścisłość terminologiczna powinna obniżać ocenę w takim samym stopniu, jak błąd metodologiczny podważający wartość badawczą pracy. Promotor i recenzent powinni umieć odróżnić:

- uchybienie redakcyjne,
- błąd formalny,
- nieścisłość terminologiczną,
- błąd metodologiczny,
- wadę zasadniczą, która osłabia wartość naukową pracy.

Po trzecie, poradnik ma wspierać bardziej przejrzyste i uzasadnione punktowanie.

W praktyce ocena końcowa nie powinna być efektem ogólnego wrażenia, lecz wynikać z analizy konkretnych elementów pracy ocenianych według określonych kryteriów.

Poradnik należy czytać nie jako zbiór sztywnych formuł, lecz jako ramę interpretacyjną. Nie wszystkie prace będą identyczne, nie wszystkie będą wykorzystywały ten sam model badania i nie wszystkie będą wymagały jednakowego słownictwa metodologicznego.

**W ocenie należy więc zachować
dwie zasady jednocześnie:**

- wymaganie poprawności,
- uwzględnienie specyfiki pracy
i przyjętego modelu badania.

Szczególne znaczenie ma to w sytuacji, gdy promotor i recenzent reprezentują różne dyscypliny nauki lub różne tradycje metodologiczne. W takich przypadkach niektóre pojęcia używane w pracach magisterskich mogą być rozumiane nieco odmiennie. Poradnik ma pomóc rozstrzygać takie sytuacje nie przez narzucanie jednej szkoły terminologicznej, lecz przez wskazywanie, jakie znaczenie danych pojęć należy przyjąć na potrzeby oceny pracy magisterskiej przygotowywanej na kierunkach, dla których nauki o zdrowiu są dyscypliną wiodącą lub istotną w procesie kształcenia.

Jak korzystać z poradnika? Najbardziej użyteczne będzie korzystanie z poradnika w trzech momentach:

1. **Na etapie prowadzenia pracy:** promotor może wykorzystywać poradnik jako narzędzie pomocne przy:
 - uzgadnianiu konstrukcji pracy,
 - porządkowaniu metodologii,
 - wychwytywaniu błędów jeszcze przed złożeniem tekstu.
2. **Na etapie recenzowania:** recenzent może korzystać z poradnika jako z ramy oceny:
 - spójności pracy,
 - jakości metodologicznej,
 - adekwatności terminologii,
 - zasadności przyznawanej punktacji.
3. **Na etapie porównywania ocen:** w sytuacji rozbieżności między oceną promotora a oceną recenzenta poradnik może stanowić punkt odniesienia przy ustalaniu:
 - czy spór dotyczy rzeczywistej wady pracy,
 - czy raczej wynika z odmiennego rozumienia pojęć lub różnicy akcentów oceny.

Wskazówka praktyczna

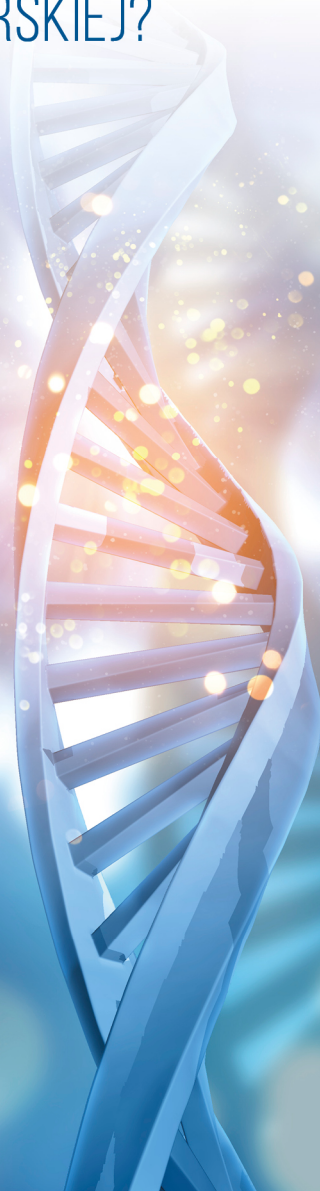
Przed rozpoczęciem szczegółowej oceny warto postawić sobie trzy pytania:

- „Czy ta praca rzeczywiście stanowi badawcze opracowanie problemu?”
- „Czy jej poszczególne części tworzą logiczną całość?”
- „Czy przyznawana przeze mnie punktacja wynika z jasno rozpoznanych kryteriów?”

Jeżeli odpowiedzi na te pytania są jasne, dalsza ocena zwykle staje się bardziej spójna, bardziej uzasadniona i łatwiejsza do obrony.

ROZDZIAŁ 2

CZEGO OCZEKIWAĆ OD PRACY MAGISTERSKIEJ?

Ocena pracy magisterskiej w naukach o zdrowiu powinna wychodzić od jasnego rozróżnienia między formalnym wymogiem badawczego charakteru pracy a szerszym standardem akademickiej spójności. Na pielęgniarstwie i położnictwie praca dyplomowa ma formalnie charakter badawczy. Na innych kierunkach charakter pracy wynika z regulacji uczelni, programu studiów, efektów uczenia się i ustaleń z promotorem. W każdym przypadku od pracy należy oczekiwać nie tylko poprawnego uporządkowania literatury, lecz także jasnego celu, adekwatnej metody opracowania problemu, uporządkowanych wyników lub ustaleń oraz wniosków wynikających z materiału pracy.

Promotor i recenzent powinni więc oceniać pracę nie tylko pod kątem poprawności formalnej, ale przede wszystkim pod kątem tego, czy autor rzeczywiście:

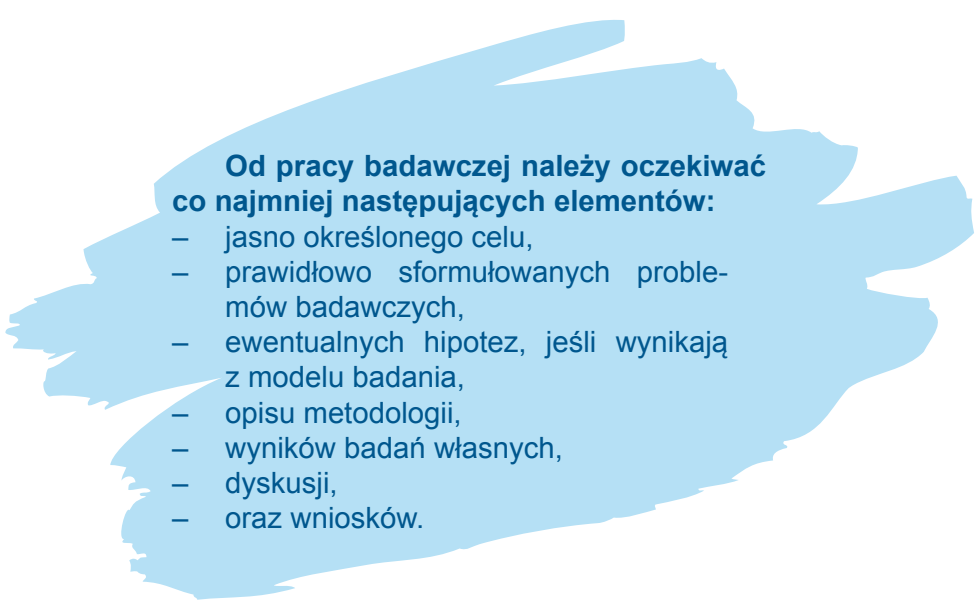
- rozpoznał problem istotny dla nauk o zdrowiu i konkretnego kierunku kształcenia,
- osadził go w aktualnym stanie wiedzy,
- zaprojektował badanie, analizę albo inny sposób opracowania materiału adekwatny do celu pracy,
- poprawnie przedstawił wyniki, ustalenia albo syntezę materiału,
- i wyprowadził z nich wnioski o wartości poznawczej oraz praktycznej.

2.1. Badawczy charakter pracy

W przypadku pielęgniarstwa i położnictwa od pracy dyplomowej należy oczekiwać charakteru badawczego, ponieważ wynika to wprost ze standardów kształcenia. Na innych kierunkach osadzonych w naukach o zdrowiu nie należy automatycznie przyjmować identycznego wymogu formalnego. Charakter pracy trzeba ustalać na podstawie regulaminu uczelni, programu studiów, efektów uczenia się, wymagań kierunkowych i ustaleń seminaryjnych. Może to być praca empiryczna,

analityczna, przeglądowa, projektowa, oparta na analizie dokumentacji albo studium przypadku, jeżeli taka forma jest dopuszczona.

W żadnym przypadku praca magisterska nie powinna ograniczać się do mechanicznej kompilacji piśmiennictwa ani do luźnego, opisowego przedstawienia problemu klinicznego, zawodowego, organizacyjnego lub edukacyjnego. Także praca analityczna, przeglądowa albo projektowa musi mieć jasny cel, określoną metodę opracowania materiału i wnioski wynikające z przeprowadzonej analizy.

Od pracy badawczej należy oczekiwać co najmniej następujących elementów:

- jasno określonego celu,
- prawidłowo sformułowanych problemów badawczych,
- ewentualnych hipotez, jeśli wynikają z modelu badania,
- opisu metodologii,
- wyników badań własnych,
- dyskusji,
- oraz wniosków.

Od pracy analitycznej, przeglądowej, projektowej albo opartej na studium przypadku należy oczekiwać analogicznej logiki akademickiej: jasnego celu, opisu sposobu doboru i opracowania materiału, uporządkowanych ustaleń, dyskusji albo interpretacji oraz ostrożnych wniosków wynikających z analizowanego materiału.

Sama obecność rozdziału metodologicznego nie przesądza jeszcze o badawczym charakterze pracy. O jej wartości decyduje to, czy metodologia pozostaje rzeczywiście związana z celem pracy i czy prowadzi do uzyskania wyników, które można naukowo omówić.

Badawczy charakter pracy nie powinien być utożsamiany wyłącznie z badaniem ankietowym i analizą ilościową. W naukach o zdrowiu dopuszczalne mogą być także badania jakościowe, analiza dokumentacji, projekty mieszane oraz studium przypadku, jeżeli wynikają z celu pracy i zostały opisane zgodnie z logiką danego modelu.

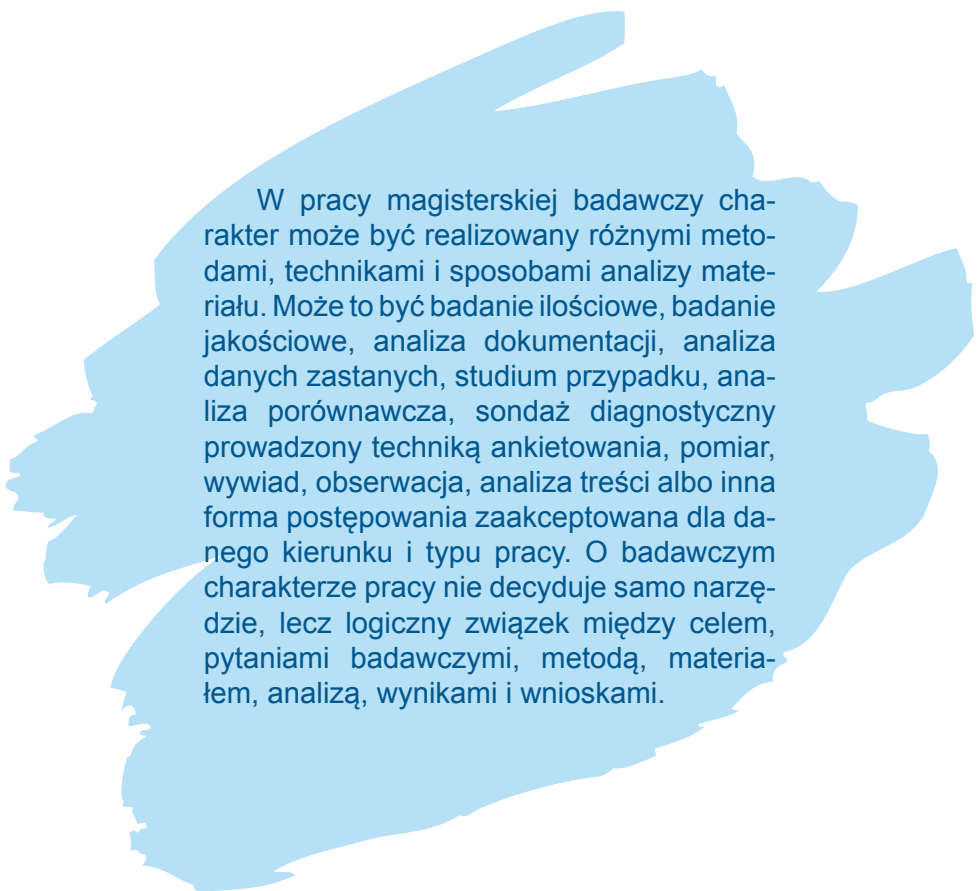
Promotor i recenzent powinni oceniać nie samo podobieństwo pracy do typowego sondażu diagnostycznego, lecz adekwatność modelu badania do celu, jakość opisu metodologii, sposób opracowania materiału oraz ostrożność wnioskowania.

2.2. Co oznacza praca badawcza na poziomie pracy magisterskiej?

Pojęcie pracy badawczej wymaga doprecyzowania, ponieważ w praktyce promotorskiej i recenzenckiej bywa rozumiane zbyt wąsko albo zbyt szeroko. Z jednej strony nie należy utożsamiać pracy badawczej wyłącznie z badaniem sondażowym prowadzonym techniką ankietowania, opracowanym następnie za pomocą prostych zestawień liczbowych, procentowych lub podstawowych analiz statystycznych. Z drugiej strony nie każda praca zawierająca rozdział metodologiczny albo obszerny przegląd literatury rzeczywiście ma charakter badawczy.

Na poziomie pracy magisterskiej przez pracę badawczą należy rozumieć samodzielne, uporządkowane opracowanie problemu, w którym autor formułuje cel, stawia pytania badawcze lub problemy badawcze, dobiera adekwatną metodę postępowania, gromadzi albo wyodrębnia materiał badawczy, analizuje go według jasno opisanych zasad, przedstawia wyniki lub ustalenia oraz formułuje wnioski wynikające z przeprowadzonego postępowania.

Tak rozumiana praca badawcza nie musi być miniaturową rozprawą doktorską ani profesjonalnym projektem badawczo-rozwojowym. Nie wymaga odkrycia nowego zjawiska ani zastosowania zaawansowanej metodologii. Musi jednak zawierać własne postępowanie poznawcze, czyli taki sposób pracy z materiałem, który pozwala odpowiedzieć na postawione pytania, a nie tylko opisać wybrany temat na podstawie cudzych źródeł.

W pracy magisterskiej badawczy charakter może być realizowany różnymi metodami, technikami i sposobami analizy materiału. Może to być badanie ilościowe, badanie jakościowe, analiza dokumentacji, analiza danych zastanych, studium przypadku, analiza porównawcza, sondaż diagnostyczny prowadzony techniką ankietowania, pomiar, wywiad, obserwacja, analiza treści albo inna forma postępowania zaakceptowana dla danego kierunku i typu pracy. O badawczym charakterze pracy nie decyduje samo narzędzie, lecz logiczny związek między celem, pytaniami badawczymi, metodą, materiałem, analizą, wynikami i wnioskami.

Pracy badawczej nie należy utożsamiać wyłącznie z „badaniami własnymi” rozumianymi jako samodzielnie przeprowadzone ankietowanie z użyciem kwestionariusza ankiety. W wielu pracach magisterskich materiał badawczy może pochodzić także z dokumentacji, rejestrów, publikacji, przypadków klinicznych, wypowiedzi uczestników, danych zastanych albo innych źródeł. Warunkiem jest jednak to, aby autor jasno określił, jaki materiał analizuje, dlaczego go wybrał, jak go opracował i jakie wnioski można z niego wyprowadzić.

Nie należy uznawać za pracę badawczą tekstu, który ogranicza się do streszczenia piśmiennictwa, zestawienia definicji, opisu choroby, procedury, grupy pacjentów albo roli zawodowej bez własnego pytania badawczego, bez opisanej metody postępowania i bez wyników lub ustaleń wynikających z analizy materiału. Taki tekst może mieć wartość opisową albo dydaktyczną, ale nie spełnia wymagań pracy badawczej.

Praca badawcza powinna zawierać co najmniej następujące elementy:

- jasno określony temat i tytuł odpowiadający rzeczywistej treści pracy;
- cel pracy wskazujący, co autor chce ustalić, ocenić, opisać, porównać lub wyjaśnić;
- pytania badawcze albo problemy badawcze wynikające z celu;
- hipotezy, jeżeli wynikają z modelu badania i są możliwe do weryfikacji;
- opis materiału, grupy, przypadku, dokumentacji, źródeł albo danych;
- opis metody postępowania i sposobu analizy;
- wyniki badań własnych albo uporządkowane ustalenia analizy;
- dyskusję, interpretację albo odniesienie wyników do literatury;
- wnioski wynikające z materiału pracy.

W ocenie pracy badawczej szczególne znaczenie ma zgodność między deklarowanym celem a rzeczywistym postępowaniem autora. Jeżeli praca deklaruje ocenę poziomu wiedzy, narzędzie i analiza muszą rzeczywiście pozwalać tę wiedzę ocenić. Jeżeli praca deklaruje analizę dokumentacji, musi być jasne, jakie dokumenty analizowano, według jakich kryteriów je wybrano i jakie informacje z nich wyodrębniono. Jeżeli praca ma formę studium przypadku, nie wystarczy opis przebiegu zdarzeń; konieczne są cel, problem analityczny, źródła danych, interpretacja, odniesienie do literatury, ograniczenia i ostrożne wnioski.

Wymóg badawczego charakteru pracy nie powinien prowadzić do mechanicznego wymuszania jednego modelu metodologicznego. Na pielęgniarstwie i położnictwie badawczy charakter pracy wynika wprost ze standardów kształcenia, ale sposób realizacji tego wymogu powinien być adekwatny do tematu, celu, dostępnego materiału i efektów uczenia się. Na innych kierunkach z obszaru nauk o zdrowiu charakter pracy należy ustalać zgodnie z regulaminem uczelni, programem studiów, efektami uczenia się i ustaleniami z promotorem.

Dla potrzeb oceny można przyjąć praktyczną zasadę: praca ma charakter badawczy wtedy, gdy czytelnik może jednoznacznie wskazać, jaki problem został postawiony, jakim materiałem autor się posłużył, jaką metodą go opracował, jakie wyniki lub ustalenia uzyskał oraz jakie wnioski wynikają z tego postępowania. Jeżeli tych elementów nie da się wskazać bez domysłów, praca wymaga dopre-

cyzowania koncepcji albo nie powinna być oceniana jako pełnowartościowa praca badawcza.

Szczegółowe rozróżnienie między pracą opisową, badaniem opisowym, pracą badawczą, pracą przeglądową i pracą kompilacyjną omówiono w rozdziale 11, ponieważ właśnie te pojęcia są częstym źródłem rozbieżności między promotorami i recenzentami reprezentującymi różne dyscypliny oraz różne tradycje metodologiczne.

2.3. Związek z praktyką zawodową lub kierunkową

Praca magisterska w naukach o zdrowiu powinna pozostawać w wyraźnym związku z praktyką właściwą dla danego kierunku studiów. Nie oznacza to, że każda praca musi dotyczyć jednej procedury klinicznej, jednego oddziału, jednej poradni albo jednej instytucji. Oznacza natomiast, że jej problem powinien być rozpoznawalny jako ważny dla zdrowia pacjenta, zdrowia populacji, jakości opieki, rehabilitacji, profilaktyki, edukacji zdrowotnej, diagnostyki, organizacji świadczeń albo bezpieczeństwa działań zawodowych.

Może to dotyczyć na przykład:

- opieki nad określoną grupą pacjentów;
- edukacji zdrowotnej, profilaktyki i promocji zdrowia;
- samoopieki, jakości życia i przygotowania pacjenta do funkcjonowania po leczeniu;
- rehabilitacji, sprawności funkcjonalnej i aktywności ruchowej;
- żywienia, dietoprofilaktyki i wsparcia dietetycznego;
- działań w stanach nagłego zagrożenia zdrowotnego;
- zdrowia publicznego i organizacji świadczeń;
- bezpieczeństwa pacjenta i jakości usług zdrowotnych;
- kompetencji zawodowych, komunikacji i dokumentacji medycznej.

Promotor i recenzent powinni więc pytać nie tylko: „Czy temat jest poprawnie opisany?”,

lecz również: „Czy z tej pracy wynika coś istotnego dla praktyki danego kierunku studiów?”.

2.4. Spójność jako podstawowe kryterium jakości

Od dobrej pracy badawczej należy oczekiwać spójności wewnętrznej. W praktyce oznacza to, że poszczególne elementy pracy powinny logicznie z siebie wynikać.

- Temat powinien odpowiadać tytułowi.
- Tytuł powinien odpowiadać rzeczywistej treści pracy.
- Cel powinien wynikać z tematu.
- Problemy badawcze powinny wynikać z celu.
- Hipotezy – jeśli zostały sformułowane – powinny odpowiadać problemom badawczym.
- Metodologia powinna być adekwatna do problemów i hipotez.
- Wyniki powinny odpowiadać na pytania badawcze.
- Dyskusja powinna interpretować wyniki.
- Wnioski powinny wynikać z całości badania.

Jeżeli ten ciąg zostaje przerwany, praca traci wartość jako całość badawcza, nawet wtedy, gdy jej poszczególne fragmenty zostały napisane poprawnie.

2.5. Część teoretyczna nie może zastępować badania

W praktyce promotorskiej i recenzenckiej często spotyka się prace, w których część teoretyczna jest rozbudowana, poprawna językowo i oparta na literaturze, ale część badawcza pozostaje słaba, ubo-

ga albo przypadkowa. Taka praca nie powinna być oceniana wysoko tylko dlatego, że dobrze prezentuje stan wiedzy.

Od części teoretycznej należy oczekiwać, że:

- porządkuje stan wiedzy,
- wyjaśnia kluczowe pojęcia,
- prowadzi do celu pracy,
- uzasadnia potrzebę badania własnego.

Nie należy natomiast akceptować sytuacji, w której teoria zastępuje postępowanie badawcze albo maskuje słabość metodologiczną pracy.

2.6. Metodologia powinna być adekwatna, a nie tylko obecna

Od pracy magisterskiej nie należy oczekiwać metodologii „zaawansowanej” za wszelką cenę. Należy natomiast oczekiwać metodologii adekwatnej. Oznacza to, że wybrane metody, techniki, narzędzia i sposób doboru próby muszą być dostosowane do celu pracy i charakteru badanego problemu.

Promotor i recenzent powinni zwracać uwagę nie tylko na to, czy student nazwał elementy metodologii, ale czy zrobił to sensownie. Szczególnie ważne są tu pytania:

- czy badanie rzeczywiście może odpowiedzieć na sformułowane problemy badawcze,
- czy hipotezy są weryfikowalne,
- czy opis próby jest poprawny,
- czy narzędzie odpowiada temu, co autor deklaruje, że bada.

2.7. Wyniki, dyskusja i wnioski powinny tworzyć ciąg logiczny

Od dobrej pracy należy oczekiwać, że wyniki, dyskusja i wnioski nie będą trzema luźnymi rozdziałami, lecz trzema etapami jednego wyводу:

- wyniki mają pokazać, co uzyskano,
- dyskusja ma wyjaśnić, co to znaczy,
- wnioski mają wskazać, co z tego wynika.

**W praktyce promotorskiej i recenzent-
kiej należy szczególnie ostro reagować na
dwa błędy:**

- dyskusję będącą tylko powtórzeniem wyników,
- wnioski, które nie wynikają z danych.

2.8. Wartość poznawcza i wartość praktyczna

Praca magisterska na kierunku osadzonym w naukach o zdrowiu powinna łączyć dwa wymiary: wartość poznawczą, wartość praktyczną.

Wartość poznawcza oznacza, że badanie wnosi uporządkowaną wiedzę o określonym problemie.

Wartość praktyczna oznacza, że z pracy wynikają ustalenia użyteczne dla praktyki kierunkowej, edukacji zdrowotnej, rehabilitacji, profilaktyki, organizacji opieki, jakości świadczeń albo bezpieczeństwa pacjenta.

Nie każda praca musi prowadzić do rozbudowanych rekomendacji praktycznych, ale w pracy na kierunku zawodowym brak jakiegokolwiek praktycznego znaczenia powinien być traktowany jako istotne osłabienie jej jakości.

2.9. Poziom oczekiwania wobec pracy magisterskiej

Praca magisterska nie musi być miniaturą rozprawą doktorską. Nie należy oczekiwać od niej oryginalności na poziomie przełomu naukowego ani nadmiernie rozbudowanej aparatury metodologicznej. Należy jednak oczekiwać:

- samodzielności intelektualnej,
- poprawności metodologicznej,
- spójności konstrukcyjnej,
- rzetelności w pracy ze źródłami,
- i zdolności do wyprowadzenia uzasadnionych wniosków.

Ocena powinna więc uwzględniać poziom pracy właściwy dla studiów magisterskich: nie maksymalizm badawczy, lecz dojrzałość akademicką i zawodową.

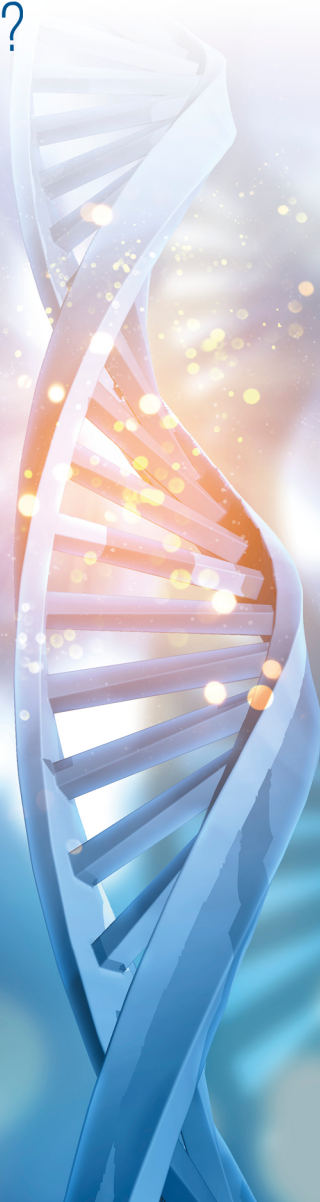
Wskazówka praktyczna dla promotora i recenzenta
Przed oceną szczegółową warto zadać sobie pięć pytań:

- „Czy ta praca rzeczywiście ma charakter badawczy?”
- „Czy problem pracy jest istotny dla nauk o zdrowiu i praktyki właściwej dla danego kierunku studiów?”
- „Czy część teoretyczna prowadzi do badania własnego?”
- „Czy metodologia jest adekwatna do celu pracy?”
- „Czy z wyników wynikają sensowne wnioski poznawcze i praktyczne?”

Jeżeli odpowiedzi na te pytania są twierdzące, istnieje dobra podstawa do dalszej, szczegółowej oceny pracy.

ROZDZIAŁ 3

JAK OCENIAĆ SPÓJNOŚĆ PRACY JAKO CAŁOŚCI?

Jednym z najważniejszych zadań promotora i recenzenta jest ocena, czy praca magisterska stanowi spójną całość badawczą. W praktyce wiele prac zawiera poprawne pojedyncze elementy – na przykład dobrze napisaną część teoretyczną albo czytelny opis wyników – ale mimo to nie tworzy pracy dojrzałej metodologicznie. Dzieje się tak wtedy, gdy kolejne części nie wynikają z siebie logicznie i nie prowadzą do wspólnego celu.

Ocena spójności powinna więc poprzedzać ocenę szczegółową. Najpierw należy odpowiedzieć na pytanie: „Czy ta praca jest jednym uporządkowanym wywodem badawczym?”. Dopiero potem warto analizować poszczególne kryteria punktowe.

3.1. Spójność nie oznacza tylko poprawnego układu rozdziałów

Praca może mieć prawidłowy spis treści, wszystkie wymagane rozdziały i poprawny układ formalny, a mimo to pozostawać niespójna. Spójność nie polega wyłącznie na tym, że w pracy występują kolejno:

- wstęp,
- teoria,
- metodologia,
- wyniki,
- dyskusja,
- wnioski.

Spójność oznacza, że każda z tych części wynika z poprzedniej i przygotowuje następną.

Najprościej można to ująć tak: praca spójna to taka, w której czytelnik rozumie, dlaczego po przeczytaniu jednego fragmentu przechodzi właśnie do następnego.

3.2. Główny ciąg logiczny pracy

Przy ocenie spójności warto zawsze sprawdzać następujący ciąg: temat → tytuł → (teza) → cel pracy → problemy badawcze → hipotezy → metodologia → wyniki → dyskusja → wnioski

Nie każda praca musi zawierać wszystkie te elementy w jednokowo rozbudowanej postaci, ale ten schemat dobrze pokazuje logikę badawczej całości.

Temat i tytuł

Temat określa zakres zagadnienia, a tytuł jest jego oficjalnym ujęciem. Już na tym poziomie może pojawić się pierwsza niespójność: temat sugeruje jedno, a tytuł zapowiada coś innego albo jest zbyt szeroki, zbyt wąski lub mylący.

Teza pracy (element fakultatywny)

Teza pracy to główne twierdzenie, które autor chce uzasadnić lub wykazać w pracy. Najprościej można powiedzieć, że teza odpowiada na pytanie: „Co badacz (magistrant) chce wykazać, udowodnić?”. Teza częściej pojawia się w pracach bardziej teoretycznych, analitycznych albo argumentacyjnych. W pracy badawczej może być sformułowana, ale nie musi. Przykładem tezy w pracy badawczej może być zdanie: *„Właściwie prowadzona edukacja pielęgnarska zwiększa przygotowanie pacjentów z cukrzycą typu 2 do bezpiecznej samoopieki po wypisie ze szpitala”*. To już nie jest tylko samo wskazanie tematu, ale konkretne stanowisko autora.

Cel pracy

Cel pracy powinien wynikać z tematu i tytułu. Jeżeli temat dotyczy edukacji pielęgniarstwa, a cel pracy mówi o satysfakcji pacjenta z hospitalizacji, pojawia się rozszczępienie kierunku badania.

Problemy badawcze

Problemy badawcze powinny wynikać z celu. Jeżeli cel mówi o ocenie poziomu wiedzy, to problemy badawcze muszą dotyczyć właśnie poziomu wiedzy, a nie na przykład organizacji oddziału czy opinii o personelu, o ile nie zostało to wcześniej uzasadnione.

Hipotezy

Hipotezy – jeśli zostały sformułowane – powinny stanowić przewidywane odpowiedzi na problemy badawcze. Nie powinny być do nich dopisane wtórnie ani dotyczyć innego obszaru niż pytania badawcze.

Metodologia

Metodologia powinna umożliwiać uzyskanie odpowiedzi na sformułowane problemy i ewentualną weryfikację hipotez. Jeżeli student deklaruje badanie konkretnej wiedzy, a narzędzie ma charakter wyłącznie deklaracyjny, pojawia się niespójność metodologiczna.

Wyniki

Wyniki powinny odpowiadać na pytania badawcze i odnosić się do tego, co rzeczywiście było przedmiotem badania. Częstym błędem jest prezentowanie danych ciekawych, ale niepowiązanych z głównym celem pracy.

Dyskusja

Dyskusja powinna interpretować te wyniki, które rzeczywiście zostały przedstawione, a nie rozwijać nowych wątków.

Wnioski

Wnioski powinny zamykać ten sam ciąg logiczny. Nie mogą wykraczać poza dane, nie mogą też być tylko ogólnym komentarzem do tematu.

3.3. Typowe miejsca utraty spójności

W praktyce promotorskiej i recenzenckiej niespójność najczęściej pojawia się w kilku stałych miejscach.

- Między tytułem a celem pracy: Tytuł sugeruje badanie konkretnego zjawiska, ale cel pracy przesuwając ciężar na inny problem.
- Między celem a problemami badawczymi: Cel pracy jest jeden, lecz pytania badawcze odnoszą się do kilku różnych obszarów bez wyraźnego związku.
- Między problemami a hipotezami: Hipotezy nie odpowiadają pytaniom badawczym albo wykraczają poza ich zakres.
- Między metodologią a deklarowanym przedmiotem badania: Student twierdzi, że bada określoną wiedzę, postawę albo zachowanie, ale zastosowane narzędzie nie daje podstaw do takiego twierdzenia.
- Między wynikami a wnioskami: Wnioski są zbyt szerokie, zbyt ogólne albo nie wynikają bezpośrednio z danych.

To właśnie w tych miejscach praca najczęściej traci swoją wartość jako całość badawczą.

3.4. Jak rozpoznać pracę „spójną”?

Praca spójna zwykle daje się streścić w kilku zdaniach bez wewnętrznych sprzeczności. Promotor lub recenzent powinien móc powiedzieć:

- jaki problem został podjęty,
- po co autor go badał,
- jakie pytania postawił,
- jak je badał,
- co ustalił,
- i co z tego wynika.

Jeżeli taki skrót jest możliwy i logiczny, to znaczy, że konstrukcja pracy prawdopodobnie jest poprawna.

3.5. Jak rozpoznać pracę niespójną?

Praca niespójna zwykle sprawia wrażenie, że poszczególne rozdziały zostały napisane osobno, a następnie połączone bez pełnej integracji. Typowe symptomy to:

- dobry wstęp, ale metodologia dotycząca innego problemu,
- poprawna teoria, ale brak związku z badaniem własnym,
- wyniki nieodpowiadające na pytania badawcze,
- dyskusja rozwijająca wątki nieobecne w wynikach,
- wnioski ogólne i niezakorzenione w danych.

W takiej sytuacji nie należy oceniać pracy wyłącznie przez sumowanie zalet poszczególnych fragmentów. Niespójność osłabia całość i powinna być traktowana jako wada o znaczeniu metodologicznym, a nie tylko redakcyjnym.

3.6. Spójność a punktacja oceny

Brak spójności rzadko obniża tylko jedno kryterium. Najczęściej wpływa jednocześnie na:

- poprawność tematyczną,
- część metodologiczną,
- opis wyników,
- dyskusję,
- zakończenie i wnioski.

Dlatego promotor i recenzent powinni uważać, aby nie zaniżyć znaczenia niespójności przez rozproszenie jej skutków na drobne uwagi. Jeżeli praca jest niespójna w swoim głównym ciągu logicznym, nie może uzyskać wysokiej oceny tylko dlatego, że część teoretyczna jest obszerna, a język poprawny.

3.7. Konkluzja

Spójność pracy nie jest dodatkiem do oceny, lecz jej fundament. Dobrze napisana praca badawcza nie tylko zawiera wymagane elementy, ale prowadzi czytelnika przez jeden uporządkowany tok myślenia: od problemu do wniosku.

Dlatego podstawowe pytanie promotora i recenzenta powinno brzmieć nie tylko: „Czy wszystkie elementy pracy są obecne?”, **lecz przede wszystkim:** „Czy wszystkie elementy pracy naprawdę należą do tej samej pracy?”.

Wskazówka praktyczna dla promotora i recenzenta

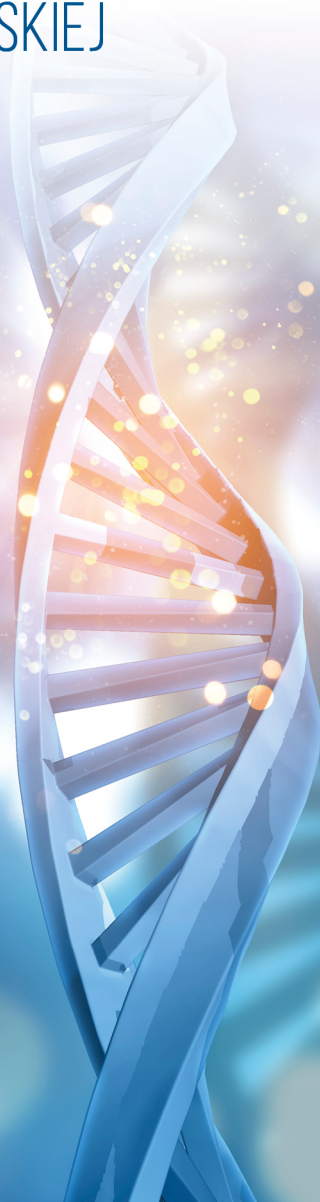
Przed szczegółowym punktowaniem warto wykonać krótkie ćwiczenie kontrolne i spróbować uzupełnić następujący schemat:

- Temat tej pracy dotyczy...
- Cel pracy polega na...
- Najważniejsze pytanie badawcze brzmi...
- Autor badał to przez...
- Najważniejszy wynik jest taki, że...
- Z pracy wynika, że...

Jeżeli na którymś etapie pojawia się trudność, sprzeczność albo konieczność „ratowania” logiki pracy przez domysły, jest to sygnał, że spójność pracy została zaburzona.

ROZDZIAŁ 4

KRYTERIA OCENY PUNKTOWEJ PRACY MAGISTERSKIEJ

Ocena pracy magisterskiej powinna opierać się na czytelnych kryteriach punktowych, a nie wyłącznie na ogólnym wrażeniu. W obowiązującym arkuszu oceny wyróżniono dziesięć obszarów punktowania: poprawność tematyczną, formalną, językową, część teoretyczną, metodologiczną, wyniki badań, dyskusję, zakończenie i wnioski, bibliografię oraz streszczenie i słowa kluczowe. Łącznie praca może uzyskać 100 punktów.

Z punktu widzenia promotora i recenzenta szczególnie ważne jest to, aby punktacja:

- była uzasadniona treścią pracy,
- odzwierciedlała wagę rzeczywistych mocnych i słabych stron,
- oraz była możliwa do obrony w razie porównania dwóch ocen.

Największą wagę w arkuszu mają:

- część teoretyczna – 0–20 pkt,
- część metodologiczna – 0–20 pkt,

a następnie:

- poprawność językowa i styl pracy – 0–10 pkt,
- opis wyników badań własnych – 0–10 pkt,
- dyskusja i weryfikacja hipotez badawczych – 0–10 pkt,
- zakończenie i wnioski – 0–10 pkt.

Pozostałe elementy mają mniejszą wagę punktową, ale nadal wpływają na końcowy wynik.

4.1. Poprawność tematyczna – 0–5 pkt

W kryterium tym ocenia się, na ile treść pracy pozostaje zgodna z tematem, celem i poziomem studiów, a także czy autor konsekwentnie realizuje przyjęty zakres problemowy.

W praktyce warto przyjąć następującą interpretację:

- 5 pkt – Kryterium zostało spełnione w pełni albo niemal w pełni. Temat pracy jest realizowany konsekwentnie, treść odpowiada

tytułowi, celowi i poziomowi studiów, a ewentualne odchylenia mają charakter marginalny.

- 4 pkt – Kryterium zostało spełnione dobrze, ale występują drobne niedoskonałości, np. pojedyncze fragmenty słabiej związane z tematem albo niewielkie nierówności zakresu.
- 2–3 pkt – Kryterium zostało spełnione tylko częściowo. Widać wyraźne braki w zgodności treści z tematem, celem lub poziomem studiów, ale nie na tyle duże, by uznać ten obszar za zasadniczo wadliwy.
- 0–1 pkt – Kryterium zostało spełnione bardzo słabo albo praktycznie nie zostało spełnione. Treść pracy w dużym stopniu rozmija się z tematem, celem lub oczekiwanym poziomem akademickim.

Wysoką ocenę uzasadnia zwłaszcza:

- zgodność treści pracy z tytułem,
- spójność między tematem, celem, pytaniami badawczymi i zakresem analizy,
- utrzymanie właściwego poziomu akademickiego dla studiów magisterskich,
- konsekwentne rozwijanie głównego problemu pracy bez zbędnych dygresji.

Punktację obniżają przede wszystkim:

- rozbieżność między tytułem a rzeczywistą treścią pracy,
- nadmierne odejścia od głównego tematu,
- nieadekwatne zawężenie albo rozszerzenie zakresu pracy,
- wprowadzanie treści przypadkowych, słabo powiązanych z celem pracy,
- poziom opracowania niewspółmierny do wymagań pracy magisterskiej.

Przy tym kryterium nie należy zawyżać punktacji tylko dlatego, że temat jest interesujący albo aktualny. Ocenie podlega nie atrakcyjność samego tematu, lecz to, czy został on rzeczywiście i konsekwentnie opracowany na poziomie wymaganym dla pracy magisterskiej.

4.2. Poprawność formalna – 0–5 pkt

W kryterium tym ocenia się łącznie techniczny i redakcyjny porządek pracy, w szczególności:

- kompletność i układ pracy,
- poprawność strony tytułowej, spisu treści i numeracji,
- zgodność formatowania z wymaganiami uczelni,
- poprawność opracowania tabel, ilustracji, wykresów i aneksów,
- ogólną staranność językową i redakcyjną dokumentu.

Szczegółowe wymagania techniczne i redakcyjne zawiera Załącznik 1 „Wymagania techniczne dla prac magisterskich na WSEI”.

W praktyce warto przyjąć następującą interpretację:

- 5 pkt – Praca jest formalnie bardzo dobrze przygotowana; układ, numeracja, formatowanie, materiał ilustracyjny i aneksy są poprawne lub niemal bezbłędne, a ewentualne uchybienia mają charakter incydentalny.
- 4 pkt – Praca jest formalnie dobra; występują drobne uchybienia techniczne lub redakcyjne, ale nie zaburzają one odbioru dokumentu.
- 2–3 pkt – Praca jest formalnie tylko częściowo dopracowana; widoczne są wyraźne braki, np. niespójna numeracja, nierówne formatowanie, uchybienia w tabelach lub ilustracjach, rozbieżności między spisem treści a tekstem albo zauważalne błędy redakcyjne.
- 0–1 pkt – Praca jest formalnie bardzo słaba albo ma nadal charakter roboczy; zawiera liczne błędy układu, numeracji, formatowania lub redakcji, które istotnie utrudniają odbiór i ocenę pracy.

Wysoką ocenę uzasadnia zwłaszcza:

- logiczny i kompletny układ pracy,
- zgodność z wymaganiami uczelni,
- jednolite formatowanie całego dokumentu,
- prawidłowe oznaczenie i uporządkowanie tabel, rycin, wykresów i aneksów.

Punktację obniżają przede wszystkim:

- chaos w strukturze pracy,
- niejednorodność formalna,
- błędna numeracja,
- brak podpisów lub źródeł pod tabelami i ilustracjami,
- rozbieżności między spisem treści a rzeczywistą zawartością pracy,
- pozostawione elementy robocze.

Przy tym kryterium nie należy zawyżać punktacji tylko dlatego, że praca sprawia ogólnie dobre wrażenie wizualne. Ocena formalna ma dotyczyć rzeczywistego porządku technicznego i redakcyjnego pracy, a nie rekompensować jej mocniejsze lub słabsze strony merytoryczne.

4.3. Poprawność językowa i styl pracy – 0–10 pkt

To kryterium powinno być oceniane szerzej niż sama poprawność językowa. Obejmuje ono również:

- dojrzałość stylu akademickiego,
- przejrzystość zdań,
- umiejętność argumentowania,
- spójność narracji.

Wysoka punktacja przysługuje pracy:

- napisanej poprawnie,
- pozbawionej języka potocznego,
- logicznie uporządkowanej,
- z wyraźnie prowadzonym tokiem wywodu.

Punktację obniżają:

- częste błędy językowe,
- nieporadne składniowo zdania,
- powtórzenia,
- niejasność wywodu,
- styl potoczny, emocjonalny lub nieprecyzyjny.

Można tu przyjąć orientacyjnie:

- 9–10 pkt – styl dojrzały, język poprawny, wywód klarowny,
- 7–8 pkt – pojedyncze uchybienia, ale dobra czytelność,
- 4–6 pkt – wyraźne problemy językowe lub logiczne,
- 0–3 pkt – styl wyraźnie nieakademicki albo poważnie utrudniona komunikatywność.

4.4. Przegląd i prezentacja aktualnego stanu wiedzy – 0–20 pkt

Jest to jeden z dwóch najważniejszych punktowo obszarów pracy. Oceniający powinien więc pytać nie tylko:

„Czy literatura została zebrana?”,

ale przede wszystkim:

„Czy została wykorzystana w sposób dojrzały i rzeczywiście prowadzi do badania własnego?”.

Wysoką punktację uzasadnia:

- dobrze dobrane piśmiennictwo,
- widoczna synteza stanu wiedzy,
- logiczna konstrukcja części teoretycznej,
- adekwatność do problemu pracy.

Punktację obniżają:

- przypadkowy dobór źródeł,
- zbyt ogólny przegląd,
- brak związku teorii z dalszym badaniem,
- nadmiar streszczeń cudzych tekstów bez syntezy.

4.5. Poprawność metodologiczna – 0–20 pkt

To kryterium ma kluczowe znaczenie. Jeżeli metodologia jest wadliwa, wysoka ocena całej pracy staje się trudna do uzasadnienia.

Wysoką punktację uzasadnia:

- jasny cel,
- poprawnie sformułowane problemy badawcze,
- spójne hipotezy, jeśli zostały przyjęte,
- adekwatny dobór metod i narzędzi,
- poprawny opis populacji i próby,
- logiczne dopasowanie metod analizy do charakteru danych.

Punktację obniżają:

- niespójność celu i problemów,
- pozorne lub przypadkowe hipotezy,
- niejasny dobór próby,
- błędne rozpoznanie narzędzia jako testującego coś, czego faktycznie nie mierzy,
- brak opisu analizy danych,
- używanie terminologii metodologicznej bez zrozumienia.

W tym obszarze nawet pojedynczy błąd może mieć większą wagę niż kilka drobnych usterek formalnych w innych częściach pracy.

W pracach jakościowych, opartych na analizie dokumentacji albo studium przypadku, poprawność metodologiczna powinna być oceniana według logiki właściwej dla przyjętego modelu badania. Nie należy traktować tych prac jako słabszych wersji badań ilościowych ani obniżać punktacji tylko dlatego, że nie zawierają typowego kwestionariusza ankiety, tabel procentowych lub testów statystycznych.

W badaniu jakościowym należy oceniać przede wszystkim: dobór uczestników, uzasadnienie liczebności, dyspozycje do wywiadu, sposób prowadzenia rozmowy, sposób zapisu materiału, anonimizację, sposób analizy wypowiedzi oraz zasady wyodrębniania kategorii tematycznych.

W analizie dokumentacji należy oceniać rodzaj analizowanych dokumentów, okres, z którego pochodzą, kryteria włączenia materiału, zakres wyodrębnianych danych, sposób porządkowania materiału oraz ochronę danych wrażliwych.

W studium przypadku należy oceniać cel, problem analityczny, uzasadnienie wyboru przypadku, źródła danych, sposób analizy, odniesienie do piśmiennictwa, interpretację, ograniczenia oraz ostrożność wniosków. Sam opis przebiegu przypadku bez analizy i interpretacji nie powinien być uznawany za pełnowartościowe studium przypadku.

4.6. Opis wyników badań własnych, analizy albo ustaleń pracy – 0–10 pkt

Wysoka punktacja przysługuje wtedy, gdy:

- wyniki albo ustalenia są przedstawione zgodnie z logiką pytań badawczych, problemów analitycznych albo celu pracy,
- dane są uporządkowane,
- tabele i wykresy są potrzebne i omówione,
- opis nie jest ani zbyt ubogi, ani przeładowany.

Punktację obniżają:

- chaotyczne przedstawienie wyników, ustaleń albo syntezy materiału,
- pozostawianie tabel bez komentarza,
- mieszanie opisu wyników z ich dyskusją,
- pomijanie istotnych rezultatów,
- nieczytelne przedstawianie analiz.

W badaniach jakościowych, analizie dokumentacji, pracach analitycznych, przeglądowych i studium przypadku wyniki lub ustalenia nie muszą mieć postaci tabel procentowych. Mogą być przedstawiane jako kategorie tematyczne, uporządkowane wątki wypowiedzi, analiza dokumentów, synteza źródeł, opis i analiza przypadku, analiza decyzji, działań, efektów oraz ograniczeń. Punktację należy obniżać nie za brak klasycznych tabel procentowych, lecz za chaos, brak związku ustaleń z celem pracy, brak widocznej procedury analizy albo swobodny opis bez uporządkowania materiału.

4.7. Dyskusja i weryfikacja hipotez badawczych – 0–10 pkt

Wysoka punktacja wymaga, aby dyskusja:

- rzeczywiście interpretowała wyniki, ustalenia albo syntezę materiału,
- odnosiła je do literatury,
- pokazywała podobieństwa i różnice,
- unikała prostego powtarzania danych.

Punktację obniżają:

- brak realnego odniesienia do innych badań,
- dyskusja pozorna, będąca drugim opisem wyników,
- zbyt ogólne komentarze,
- nieprecyzyjne lub niepoprawne odnoszenie się do hipotez.

W badaniach jakościowych, analizie dokumentacji, pracach analitycznych, przeglądowych i studium przypadku hipotezy nie muszą być centralnym elementem pracy. Ocenie podlega wtedy przede wszystkim spójność interpretacji z materiałem, odniesienie wyników lub ustaleń do literatury, jasność argumentacji oraz świadomość ograniczeń. Nie należy wymagać statystycznej weryfikacji hipotez tam, gdzie przyjęty model pracy nie ma charakteru ilościowego.

4.8. Zakończenie i wnioski – 0–10 pkt

Wysoką punktację uzasadnia:

- związek wniosków z celem i wynikami,
- trafne wskazanie, co wynika z badania,
- obecność sensownych implikacji praktycznych,
- umiejętność odróżnienia wniosku od ogólnego komentarza.

Punktację obniżają:

- wnioski banalne,
- wnioski zbyt szerokie,
- brak związku z danymi,
- brak refleksji nad stopniem osiągnięcia celu.

W pracach jakościowych, analizie dokumentacji i pojedynczym studium przypadku szczególnej oceny wymaga ostrożność wnioskowania. Nie wolno formułować szerokich wniosków populacyjnych ani twierdzeń o częstotliwości zjawiska, jeżeli nie pozwala na to materiał i model badania. Wnioski powinny mieć charakter interpretacyjny, praktyczny, edukacyjny, organizacyjny albo kliniczno-opisowy i muszą wynikać z analizowanego materiału.

4.9. Bibliografia – 0–5 pkt

W kryterium tym ocenia się jakość i poprawność bibliografii, w szczególności:

- adekwatność do tematu pracy,
- aktualność i przydatność doboru źródeł,
- kompletność bibliografii w relacji do treści pracy,
- zgodność odnośników w tekście z pozycjami bibliografii,
- jednolitość stylu opisu bibliograficznego.

Szczegółowe wymagania dotyczące bibliografii, opisów bibliograficznych i sposobów odsyłania do źródeł zawiera Załącznik 1 „Wymagania techniczne dla prac magisterskich na WSEI”.

W praktyce warto przyjąć następującą interpretację:

- 5 pkt – Bibliografia jest bardzo dobrze opracowana; źródła są trafnie dobrane, aktualne, wystarczająco liczne, spójne z tematem pracy i zapisane jednolicie, a odnośniki w tekście pozostają w pełnej zgodności z wykazem bibliograficznym.
- 4 pkt – Bibliografia jest dobra; występują drobne braki albo niewielkie niespójności zapisu, ale nie podważają one wartości tego elementu pracy.
- 2–3 pkt – Bibliografia jest tylko częściowo poprawna; widoczne są wyraźne niedostatki w doborze źródeł, ich aktualności, kompletności albo w zgodności cytowań z wykazem końcowym.
- 0–1 pkt – Bibliografia jest bardzo słaba albo pozorna; źródła są przypadkowe, skąpe, przestarzałe, niespójne z tematem pracy albo zapisane w sposób chaotyczny, a system odwołań jest błędny lub nieczytelny.

Wysoką ocenę uzasadnia zwłaszcza:

- dobór źródeł rzeczywiście związanych z tematem pracy,
- właściwe proporcje między źródłami naukowymi a materiałami pomocniczymi,
- aktualność piśmiennictwa,
- jednolity styl zapisu bibliograficznego,
- pełna zgodność odnośników w tekście z bibliografią.

Punktację obniżają przede wszystkim:

- bibliografia zbyt uboga albo przypadkowa,
- nadmiar źródeł popularnych lub pomocniczych kosztem naukowych,
- obecność pozycji niecytowanych w pracy albo cytowań bez odpowiednika w bibliografii,
- niejednolity styl zapisu,
- pozostawione elementy robocze, błędne linki, niepełne opisy lub techniczne ślady edycyjne.

Przy tym kryterium należy oceniać nie samą objętość bibliografii, lecz jej rzeczywistą przydatność naukową i zgodność z treścią pracy. Rozbudowana bibliografia nie uzasadnia wysokiej punktacji, jeżeli jest słabo wykorzystana albo formalnie niespójna.

4.10. Streszczenie i słowa kluczowe – 0–5 pkt

W kryterium tym ocenia się:

- obecność i kompletność streszczenia,
- zgodność streszczenia ze strukturą pracy,
- obecność i trafność słów kluczowych,
- poprawność formalną i językową streszczenia,
- zgodność wersji polskiej i angielskiej, jeżeli obie są wymagane.

Szczegółowe wymagania dotyczące streszczenia i słów kluczowych zawiera Załącznik 1 „Wymagania techniczne dla prac magisterskich na WSEI”.

W praktyce warto przyjąć następującą interpretację:

- 5 pkt – Streszczenie jest bardzo dobrze przygotowane; jasno odzwierciedla strukturę pracy, zawiera najważniejsze elementy, jest zwarte, informacyjne i poprawne językowo, a słowa kluczowe są trafnie dobrane.
- 4 pkt – Streszczenie jest dobre; zawiera drobne uproszczenia lub niedoskonałości, ale zasadniczo spełnia swoją funkcję informacyjną.
- 2–3 pkt – Streszczenie jest tylko częściowo poprawne; brakuje w nim części wymaganych elementów albo jest zbyt ogólne, mało informacyjne lub formalnie nierówne.
- 0–1 pkt – Streszczenie jest bardzo słabe albo praktycznie niespełniające swojej funkcji; ma charakter roboczy, nie odzwierciedla treści pracy, zawiera poważne braki albo nie zostało przygotowane zgodnie z wymaganiami.

Wysoką ocenę uzasadnia zwłaszcza:

- ujęcie podstawowych elementów pracy, takich jak cel, materiał i metody, wyniki oraz wnioski,
- zwiezłość i konkretność,
- zgodność streszczenia z rzeczywistą treścią pracy,
- trafny dobór słów kluczowych,
- poprawność językowa i formalna.

Punktację obniżają przede wszystkim:

- streszczenie zbyt ogólne lub czysto opisowe,
- brak podstawowych informacji o badaniu,
- niespójność streszczenia z treścią pracy,
- nietrafne lub przypadkowe słowa kluczowe,
- rozbieżności między wersją polską i angielską,
- obecność przypisów, odnośników bibliograficznych albo elementów roboczych.

Przy tym kryterium nie należy zawyżać punktacji tylko dlatego, że streszczenie jest napisane poprawnym językiem. Musi ono rzeczywiście streszczać pracę, a nie jedynie ogólnie zapowiadać jej temat.

Wskazówka praktyczna dla promotora i recenzenta
Przed przyznaniem punktów w każdym obszarze
warto zadać sobie dwa pytania:

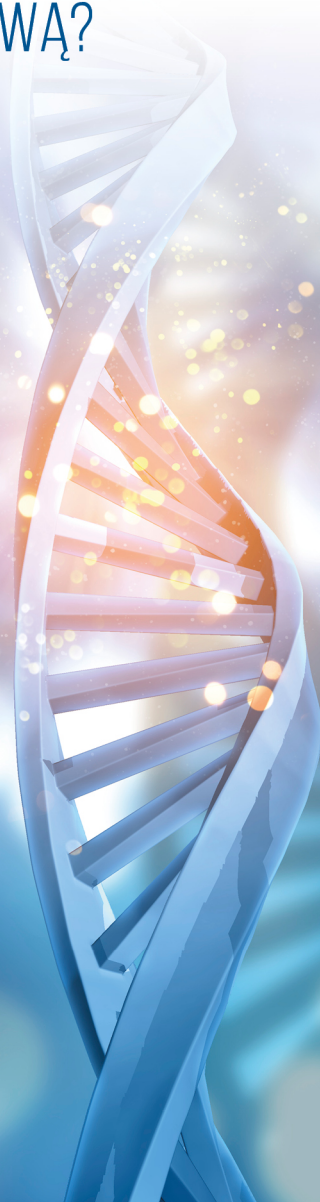
- „Czy oceniam rzeczywistą jakość tego elementu pracy?”
- „Czy przyznana liczba punktów odpowiada wadze ujawnionych mocnych i słabych stron?”

Tylko taka procedura pozwala uniknąć dwóch
częstych błędów:

- zawyżania punktacji z powodu ogólnie dobrego wrażenia,
- zaniżania punktacji z powodu jednej irytującej, ale drugorzędnej usterki.

ROZDZIAŁ 5

JAK PRZELICZAĆ PUNKTY
NA OCENĘ KOŃCOWĄ?

W arkuszu oceny praca magisterska może uzyskać łącznie 100 punktów. Końcowa ocena nie jest więc odrębnym, intuicyjnym werdyktem promotora lub recenzenta, lecz powinna wynikać z wcześniej przyznanej punktacji częściowej. Taki sposób oceniania zwiększa przejrzystość procedury i ogranicza ryzyko nadmiernego wpływu ogólnego wrażenia na ocenę końcową.

5.1. Progi punktowe i odpowiadające im oceny

Przy ocenie pracy należy przyjąć następujące przeliczenie punktów na ocenę końcową:

- 0–50 pkt – niedostateczna,
- 51–60 pkt – dostateczna,
- 61–70 pkt – dostateczna plus,
- 71–80 pkt – dobra,
- 81–90 pkt – dobra plus,
- 91–100 pkt – bardzo dobra.

To oznacza, że nawet niewielkie przesunięcia punktowe w kilku kryteriach mogą realnie zmienić ocenę końcową. Z tego powodu promotor i recenzent powinni szczególnie uważać przy przyznawaniu punktów „granicznych”, kiedy praca znajduje się blisko progu kolejnej oceny.

5.2. Co w praktyce oznacza poziom dostateczny?

Ocena dostateczna nie oznacza pracy dobrej, lecz pracy, która spełnia minimum wymagań. W praktyce jest to zwykle praca:

- formalnie dopuszczalna,
- ogólnie zgodna z tematem,
- zawierająca wymagane elementy,
- ale obciążona widocznymi niedoskonałościami metodologicznymi, redakcyjnymi albo konstrukcyjnymi.

Jeżeli praca uzyskuje wynik z przedziału 51–60 pkt, oznacza to najczęściej, że:

- temat i cel są rozpoznawalne,
- metodologia istnieje, ale jest niepełna albo nie do końca adekwatna,
- wyniki i wnioski są obecne, lecz mają ograniczoną dojrzałość,
- całość daje się obronić jako praca magisterska, ale nie prezentuje poziomu wyraźnie dobrego.

5.3. Co odróżnia pracę dostateczną od dobrej?

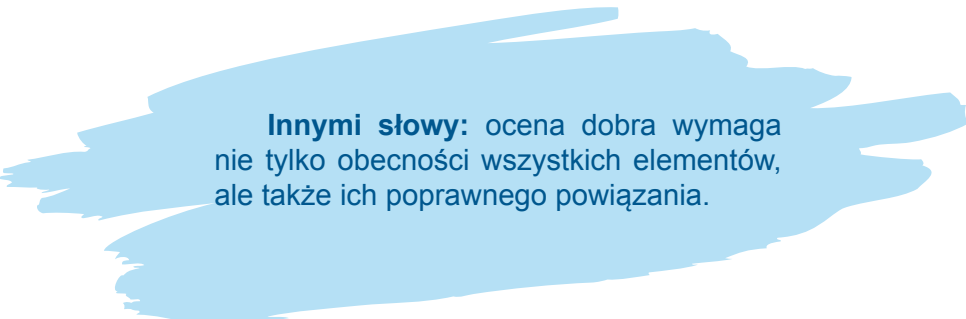
Między oceną 3,0 a 4,0 różnica nie polega zwykle na liczbie drobnych błędów językowych, lecz na poziomie spójności i dojrzałości badawczej.

Praca oceniana na poziomie dostatecznym najczęściej:

- spełnia wymagania formalne w stopniu podstawowym,
- ma widoczne luki metodologiczne,
- bywa nierówna konstrukcyjnie,
- nie w pełni wykorzystuje potencjał części teoretycznej i badawczej.

Praca oceniana jako dobra zwykle:

- jest spójna,
- ma adekwatną metodologię,
- poprawnie prowadzi od problemu do wniosków,
- i nie wymaga „ratowania” przez interpretację życzliwą ze strony promotora lub recenzenta.

Innymi słowy: ocena dobra wymaga nie tylko obecności wszystkich elementów, ale także ich poprawnego powiązania.

5.4. Co odróżnia pracę dobrą od bardzo dobrej?

Ocena bardzo dobra nie powinna wynikać wyłącznie z braku błędów technicznych. Taka ocena jest uzasadniona wtedy, gdy praca:

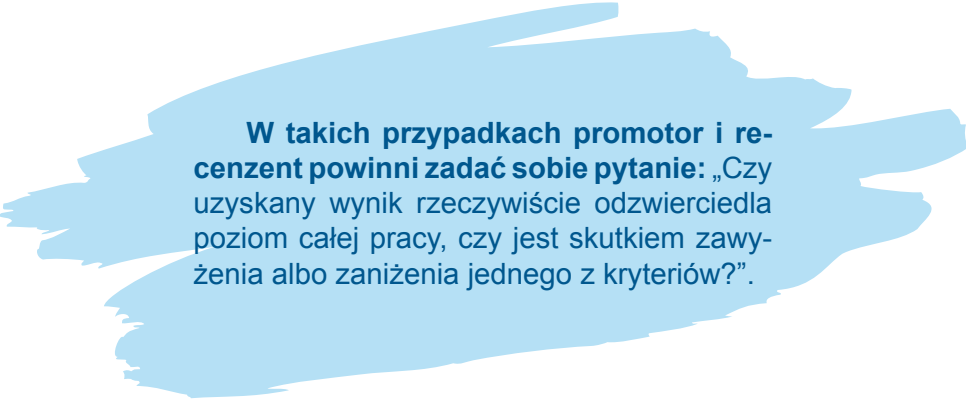
- jest bardzo dobrze osadzona w problematyce właściwej dla danego kierunku studiów,
- wykazuje wysoką spójność konstrukcyjną,
- prezentuje dojrzały przegląd piśmiennictwa,
- ma poprawną i adekwatną metodologię,
- przedstawia wyniki jasno i logicznie,
- prowadzi rzetelną dyskusję,
- oraz formułuje trafne wnioski poznawcze i praktyczne.

Ocena bardzo dobra powinna być zarezerwowana dla prac wyraźnie wyróżniających się jakością całego wywodu, a nie tylko poprawnością formalną.

5.5. Jak traktować wyniki graniczne?

Szczegółnej ostrożności wymagają sytuacje, w których praca znajduje się blisko progu kolejnej oceny, na przykład:

- 60/61 pkt,
- 70/71 pkt,
- 80/81 pkt,
- 90/91 pkt.

W takich przypadkach promotor i recenzent powinni zadać sobie pytanie: „Czy uzyskany wynik rzeczywiście odzwierciedla poziom całej pracy, czy jest skutkiem zawyżenia albo zaniżenia jednego z kryteriów?”.

Nie należy mechanicznie „dopisywać” punktów tylko po to, aby praca przekroczyła próg wyższej oceny. Z drugiej strony nie należy też sztucznie zaniżać wyniku, jeśli jakość pracy rzeczywiście uzasadnia wejście do wyższego przedziału.

5.6. Dlaczego „pierwsze wrażenie” nie wystarcza?

Jedną z częstszych praktyk w ocenianiu jest sytuacja, w której recenzent najpierw wyrabia sobie ogólne przekonanie, że praca jest „na czwórkę” albo „na piątkę”, a dopiero później dopasowuje do tego punktację. Taki tryb postępowania osłabia rzetelność oceny.

Poprawna kolejność powinna być odwrotna:

- najpierw ocena poszczególnych obszarów,
- potem zsumowanie punktów,
- na końcu ustalenie oceny wynikającej z progu punktowego.

Dzięki temu ocena końcowa staje się bardziej uzasadniona i łatwiejsza do porównania z oceną drugiego oceniającego.

5.7. Kiedy wynik punktowy powinien skłonić do ponownego namysłu?

Są sytuacje, w których suma punktów formalnie daje określoną ocenę, ale jej zasadność wymaga jeszcze refleksji. Dzieje się tak zwłaszcza wtedy, gdy:

- metodologia ma poważną wadę, a mimo to wynik końcowy okazuje się wysoki,
- część teoretyczna i językowa zawyżają ogólny obraz pracy słabej badawczo,
- albo odwrotnie – praca dobra badawczo zostaje zaniżona przez nadmierne karanie usterek technicznych.

W takich przypadkach nie chodzi o zmianę progów punktowych, lecz o ponowne sprawdzenie, czy punktacja cząstkowa została rozłożona właściwie.

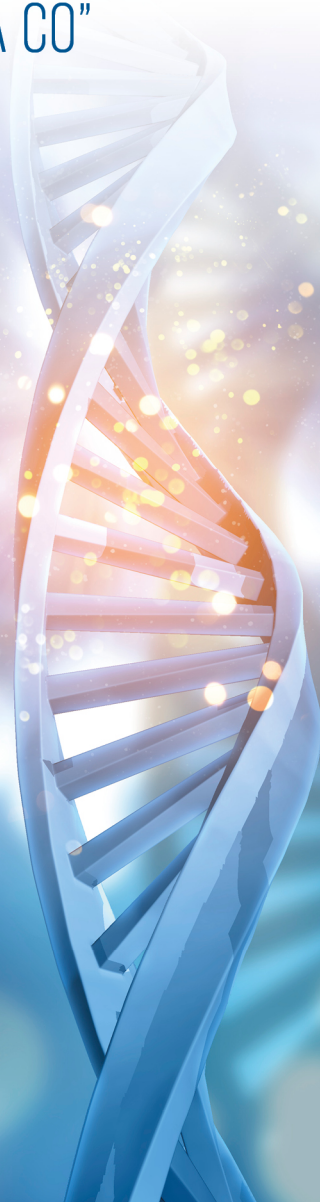
Wskazówka praktyczna dla promotora i recenzenta
Po zsumowaniu punktów warto wykonać krótką kontrolę końcową i zadać sobie trzy pytania:

- „Czy ta liczba punktów naprawdę odpowiada jakości pracy jako całości?”
- „Czy nie zawyżyłem oceny za elementy drugorzędne?”
- „Czy nie zaniżyłem oceny z powodu pojedynczej usterki, która nie podważa wartości badawczej pracy?”

Jeżeli odpowiedzi są spójne z uzyskaną sumą punktów, ocena końcowa jest zwykle dobrze uzasadniona.

ROZDZIAŁ 6

JAK PUNKTOWAĆ – WSKAZÓWKI PRAKTYCZNE
„ILE PUNKTÓW ZA CO”

Arkusze oceny wyznaczają zakres punktów w poszczególnych kryteriach, ale nie rozstrzyga automatycznie, ile punktów należy przyznać za konkretny poziom jakości pracy. Dlatego promotor i recenzent potrzebują wspólnej praktyki interpretacyjnej. Powinna ona być oparta na dwóch zasadach: po pierwsze, punktacja ma odzwierciedlać rzeczywistą jakość danego elementu pracy, a po drugie, ma pozostawać spójna z wagą kryterium w całej ocenie.

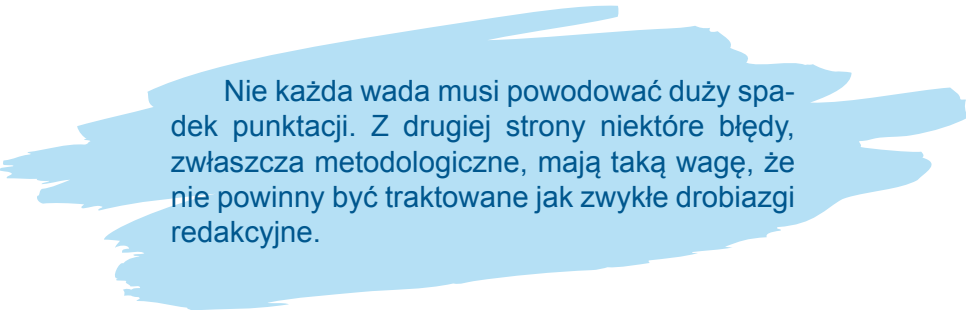
Ten rozdział nie ma tworzyć sztywnego algorytmu, lecz ma pomóc odpowiedzieć na pytanie: „Kiedy odjąć 1 punkt, kiedy 2–3 punkty, a kiedy uznać, że wada przesunęła pracę do wyraźnie niższego przedziału?”

6.1. Punktacja nie powinna być ani mechaniczna, ani intuicyjna

Najczęstsze dwa błędy oceniania są przeciwstawne. Pierwszy polega na czysto intuicyjnym przyznawaniu punktów „na wyczucie”. Drugi na mechanicznym odejmowaniu punktów za każde pojedyncze uchybienie bez uwzględnienia jego wagi.

W praktyce właściwe punktowanie powinno polegać na ocenie:

- zakresu uchybienia,
- jego wpływu na jakość całego kryterium,
- oraz znaczenia tego kryterium dla pracy jako całości.

Nie każda wada musi powodować duży spadek punktacji. Z drugiej strony niektóre błędy, zwłaszcza metodologiczne, mają taką wagę, że nie powinny być traktowane jak zwykłe drobne błędy redakcyjne.

6.2. Jak punktować kryteria oceniane w skali 0–5 pkt?

Do tej grupy należą:

- poprawność tematyczna,
- poprawność formalna,
- bibliografia,
- streszczenie i słowa kluczowe.

Ich punktowanie zostało szczegółowo zasugerowane w pkt 4, ale w praktyce, dla uproszczenia, można przyjąć następujące skalowanie:

- 5 pkt – Kryterium zostało spełnione w pełni albo niemal w pełni. Ewentualne uchybienia są minimalne i nie wpływają realnie na ocenę jakości tego obszaru.
- 4 pkt – Kryterium zostało spełnione dobrze, ale występują drobne niedoskonałości.
- 2–3 pkt – Kryterium zostało spełnione tylko częściowo. Widać wyraźne braki, ale nie na tyle duże, by uznać ten obszar za zasadniczo wadliwy.
- 0–1 pkt – Kryterium zostało spełnione bardzo słabo albo praktycznie nie zostało spełnione.

6.3. Jak punktować kryteria oceniane w skali 0–10 pkt?

Do tej grupy należą:

- poprawność językowa i styl pracy,
- opis wyników badań własnych,
- dyskusja i weryfikacja hipotez,
- zakończenie i wnioski.

W tej skali warto przyjąć cztery główne przedziały:

- 9–10 pkt – Bardzo wysoki poziom wykonania. Dany element jest dojrzały, spójny i nie wymaga istotnych zastrzeżeń.
- 7–8 pkt – Poziom dobry. Kryterium zostało spełnione poprawnie, ale występują pewne ograniczenia.
- 4–6 pkt – Poziom średni lub granicznie wystarczający. Ten przedział należy stosować wtedy, gdy element istnieje i spełnia podstawową funkcję, ale jest wyraźnie słaby jakościowo.
- 0–3 pkt – Poziom bardzo niski. Kryterium zostało spełnione w sposób szczątkowy, chaotyczny albo pozorny.

6.4. Jak punktować kryteria oceniane w skali 0–20 pkt?

Największą wagę mają:

- część teoretyczna,
- część metodologiczna.

W tych kryteriach nie wystarczy liczyć drobnych usterek. Trzeba oceniać cały poziom dojrzałości danego obszaru.

- 17–20 pkt – Poziom bardzo dobry. Część jest dojrzała, spójna, dobrze osadzona w problemie pracy i wyraźnie wzmacnia wartość całego opracowania.
- 13–16 pkt – Poziom dobry. Część spełnia swoją funkcję, ale nie jest wolna od ograniczeń.
- 8–12 pkt – Poziom minimalnie wystarczający albo wyraźnie przeciętny.
- 0–7 pkt – Poziom bardzo niski.

6.5. Kiedy odjąć 1 punkt, a kiedy kilka punktów?

W praktyce warto kierować się następującą zasadą:

- **Odjęcie 1 punktu. Uzasadnione wtedy, gdy wada:**
 - jest jednostkowa,
 - nie zmienia ogólnej jakości kryterium,
 - i ma charakter ograniczony.
- **Odjęcie 2–3 punktów. Uzasadnione wtedy, gdy wada:**
 - jest powtarzalna,
 - wyraźnie osłabia dany obszar,
 - ale nie przekreśla go w całości.
- **Odjęcie większej liczby punktów. Uzasadnione wtedy, gdy wada:**
 - dotyczy samej istoty kryterium,
 - powoduje niespójność,
 - albo sprawia, że dany element pracy jest tylko formalnie obecny, ale merytorycznie niewystarczający.

Najprościej można to ująć tak: drobna wada obniża ocenę w obrębie przedziału, a wada zasadnicza przesuwą pracę do niższego przedziału punktowego.

6.6. Jak traktować błędy redakcyjne, formalne i metodologiczne?

Promotor i recenzent powinni wyraźnie odróżniać trzy poziomy problemów.

- Usterki redakcyjne. Najczęściej wpływają na punktację niewiele i zwykle powinny obniżać wynik tylko w odpowiednim kryterium szczegółowym, np. językowym albo formalnym.
- Błędy formalne. Mogą obniżać nie tylko poprawność formalną, ale czasem także odbiór innych części pracy, jeśli chaos formalny utrudnia ocenę treści.
- Błędy metodologiczne. Mają wagę największą. Jeżeli dotyczą celu pracy, problemów badawczych, hipotez, doboru próby lub adekwatności narzędzia, nie powinny być rozpraszane na drobne korekty punktowe. Taki błąd zwykle wymaga wyraźnego obniżenia punktacji w części metodologicznej, a często pośrednio także w wynikach, dyskusji i wnioskach.

6.7. Kiedy nie warto „ratować” pracy punktami z innych obszarów?

Jednym z częstszych błędów oceniania jest rekompensowanie poważnej słabości metodologicznej wysoką punktacją za język, objętość części teoretycznej albo staranność formalną. Taki sposób oceniania prowadzi do zawyżenia wyniku końcowego.

Jeżeli praca:

- jest niespójna badawczo,
- ma istotnie wadliwą metodologię,
- albo nie prowadzi logicznie od problemu do wniosku,
to wysoka punktacja końcowa staje się trudna do obrony, nawet
jeśli tekst jest starannie napisany.

6.8. Kiedy nie należy surowo karać?

Równie nieprawidłowe jest zaniżanie oceny pracy dobrej badawczo z powodu kilku irytujących, ale drugorzędnych usterek.

Takie usterki należy odnotować, ale nie powinny one przesłaniać wartości pracy jako całości, jeśli rdzeń badawczy pozostaje mocny i spójny.

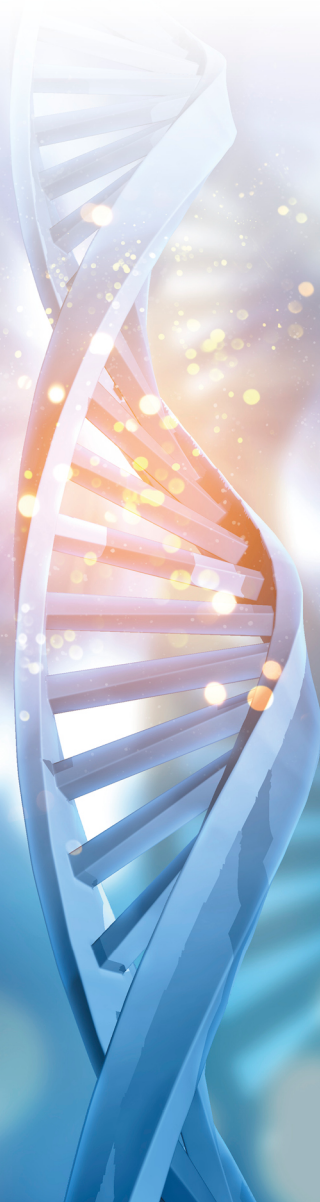
Wskazówka praktyczna dla promotora i recenzenta

Przy każdym kryterium warto zadać sobie trzy pytania:

- „Czy wada jest jednostkowa czy systemowa?”
 - „Czy osłabia tylko estetykę tekstu, czy także jego wartość badawczą?”
 - „Czy obniżam punktację w odpowiednim kryterium, czy próbuję rozproszyć problem po całym arkuszu?”
- Jeżeli odpowiedzi są jasne, punktowanie staje się bardziej powtarzalne i łatwiejsze do uzasadnienia.

ROZDZIAŁ 7

JAK RÓŻNICOWAĆ WAGĘ BŁĘDÓW?

W ocenie pracy magisterskiej nie wystarczy stwierdzić, że „są błędy”. Promotor i recenzent powinni rozstrzygać także, jaką wagę mają poszczególne uchybienia i czy obniżają one jedynie estetykę opracowania, czy też osłabiają jego wartość badawczą. To właśnie brak takiego różnicowania bywa jedną z przyczyn rozbieżnych ocen tej samej pracy.

Nie każdy błąd zasługuje na tę samą reakcję. Pojedyncza usterka interpunkcyjna nie ma tej samej rangi, co wadliwy dobór próby, niespójność celu i problemów badawczych albo nieadekwatne narzędzie badawcze. Ocena powinna więc uwzględniać nie tylko sam fakt wystąpienia uchybienia, ale również:

- jego rodzaj,
- jego zasięg,
- jego powtarzalność,
- oraz jego wpływ na wartość całej pracy.

7.1. Uchybienia redakcyjne

Do tej grupy należą przede wszystkim:

- pojedyncze błędy językowe,
- interpunkcja,
- drobne niezręczności stylistyczne,
- nierówność akapitów,
- sporadyczne niekonsekwencje edytorskie.

Są to uchybienia, które zwykle nie podważają sensu badania, lecz obniżają kulturę akademicką tekstu i jego czytelność. Powinny wpływać głównie na ocenę:

- poprawności językowej i stylu,
- ewentualnie poprawności formalnej.

Nie należy z ich powodu istotnie obniżać oceny metodologicznej czy merytorycznej, o ile nie tworzą zjawiska masowego.

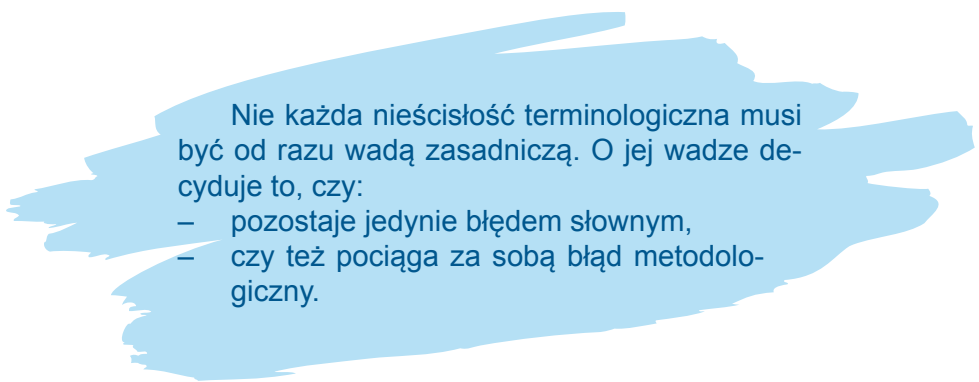
7.2. Błędy formalne

Błędy formalne dotyczą organizacji i technicznego opracowania pracy. Takie błędy są poważniejsze niż drobne usterki redakcyjne, ponieważ wpływają na profesjonalny poziom opracowania i mogą utrudniać jego ocenę. Nadal jednak nie zawsze oznaczają osłabienie wartości badawczej pracy.

7.3. Nieścisłości terminologiczne

To grupa szczególnie ważna w pracach magisterskich, ponieważ wiele błędów nie polega na całkowitym braku pojęcia, lecz na jego użyciu:

- nieprecyzyjnym,
- dziedzinowo przesuniętym,
- albo tylko pozornie poprawnym.

Nie każda nieścisłość terminologiczna musi być od razu wadą zasadniczą. O jej wadze decyduje to, czy:

- pozostaje jedynie błędem słownym,
- czy też pociąga za sobą błąd metodologiczny.

7.4. Błędy metodologiczne

Do błędów metodologicznych należą takie uchybienia, które dotyczą samej logiki badania.

Tego rodzaju błędy mają wagę większą niż uchybienia formalne i redakcyjne, ponieważ dotyczą samego rdzenia pracy. Jeżeli są istotne, powinny obniżać przede wszystkim:

- część metodologiczną,
- ale nierzadko także wyniki,

- dyskusję,
- wnioski.

Nie należy traktować ich jako drobnych usterek, które można „wyrównać” wysoką oceną za styl lub objętość części teoretycznej.

Przy ocenie wagi błędu należy uwzględnić model badania. Brak testów statystycznych nie jest sam w sobie wadą pracy jakościowej, analizy dokumentacji ani studium przypadku, jeżeli taki model wynika z celu pracy. Wadą jest natomiast brak jasnej procedury analizy, brak kryteriów doboru materiału, dowolny dobór cytatów lub dokumentów, opis przypadku bez interpretacji oraz wnioski silniejsze niż pozwala na to materiał.

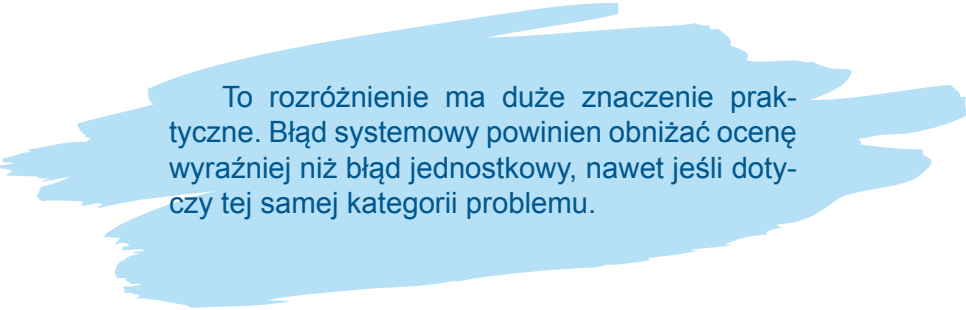
7.5. Wady zasadnicze podważające wartość badawczą pracy

Najwyższą wagę mają te uchybienia, które powodują, że praca traci wartość jako badawcze opracowanie problemu.

W takiej sytuacji nie mówimy już o „pewnych brakach”, lecz o wadzie, która powinna wyrażnie wpływać na ocenę końcową pracy. Praca z takimi problemami może formalnie zawierać wszystkie rozdziały, ale nie spełnia w pełni wymagań pracy badawczej.

7.6. Błąd lokalny a błąd systemowy

Bardzo ważne jest odróżnienie błędu lokalnego od systemowego. Błąd lokalny dotyczy jednego miejsca lub jednego fragmentu pracy. Błąd systemowy powtarza się w całym opracowaniu i pokazuje, że autor nie rozumie określonej zasady.

To rozróżnienie ma duże znaczenie praktyczne. Błąd systemowy powinien obniżać ocenę wyraźniej niż błąd jednostkowy, nawet jeśli dotyczy tej samej kategorii problemu.

7.7. Błąd naprawialny i błąd nienaprawialny na końcowym etapie oceny

Niektóre uchybienia można jeszcze usunąć niewielką korektą redakcyjną, inne pokazują wadę konstrukcyjną, której na etapie końcowej oceny nie da się już realnie naprawić.

7.8. Jak przekładać wagę błędu na ocenę

W praktyce można przyjąć następującą zasadę:

- uchybienie redakcyjne – wpływa zwykle wąsko i punktowo,
- błąd formalny – wpływa na jeden lub dwa obszary oceny,
- nieścisłość terminologiczna – wpływa umiarkowanie, chyba że pociąga za sobą błąd metodologiczny,
- błąd metodologiczny – wpływa szeroko i obniża kilka kryteriów,
- wada zasadnicza – wpływa na ocenę całej pracy i może uniemożliwiać wysoką punktację niezależnie od poprawności językowej czy formalnej.

Najprościej można to ująć tak: im bardziej błąd dotyczy logiki badania, tym silniej powinien wpływać na ocenę końcową.

7.9. Jak ograniczać rozbieżności między promotorem a recenzentem?

Rozbieżności ocen często nie wynikają z tego, że jeden z oceniających „jest surowszy”, lecz z tego, że inaczej waży uchybienia. Jeden recenzent może uznać dany problem za drobną nieścisłość terminologiczną, a drugi za błąd metodologiczny.

Dlatego przy ocenie warto dopowiadać sobie nie tylko: „co jest błędne?”,

ale także: „do jakiej kategorii błędów należy ten problem?”.

To właśnie ten drugi krok najczęściej porządkuje ocenę.

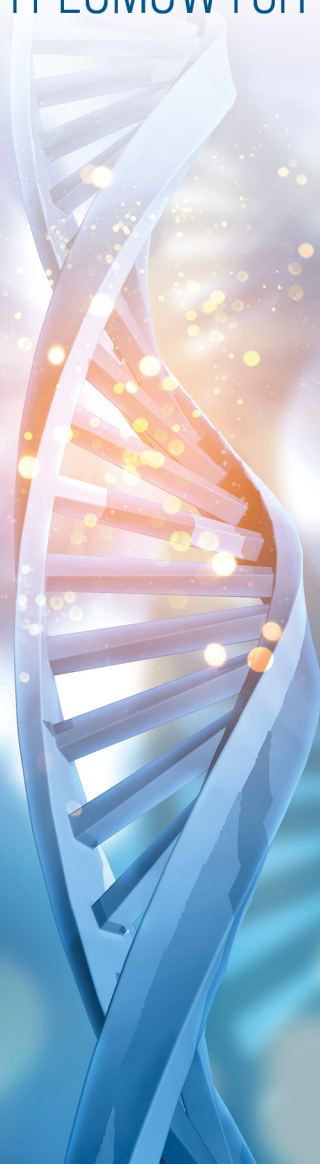
Wskazówka praktyczna dla promotora i recenzenta
Przy każdym poważniejszym uchybieniu warto zadać sobie cztery pytania:

- „Czy to jest błąd redakcyjny, formalny, terminologiczny czy metodologiczny?”
- „Czy błąd jest lokalny, czy systemowy?”
- „Czy wpływa tylko na sposób zapisu, czy na wartość badania?”
- „Czy ten problem można jeszcze naprawić bez przebudowy pracy?”

Jeżeli odpowiedzi są jasne, ocena staje się bardziej konsekwentna i łatwiejsza do uzasadnienia.

ROZDZIAŁ 8

NAJCZĘSTSZE BŁĘDY W OCENIANYCH PRACACH DYPLOMOWYCH

W praktyce promotorskiej i recenzenckiej część uchybień powtarza się z dużą regularnością. Nie są to zwykle błędy całkowicie przypadkowe, lecz problemy wynikające z niedostatecznego rozumienia logiki pracy badawczej, zbyt mechanicznego korzystania z gotowych schematów albo z rozdzielenia pisania pracy na fragmenty, które nie zostały później dostatecznie scalone. Dlatego warto omawiać błędy nie tylko jako listę usterek, ale jako powtarzalne wzory nieprawidłowości, które osłabiają jakość pracy.

Ten rozdział ma pomóc promotorowi i recenzentowi szybciej rozpoznawać te miejsca, w których praca najczęściej traci spójność, wartość metodologiczną albo dojrzałość akademicką.

8.1. Zbyt szeroki albo zbyt nieprecyzyjny temat

Jednym z najczęstszych problemów jest temat sformułowany zbyt szeroko, tak że nie daje się przełożyć na wykonalne badanie. Tytuł bywa wtedy atrakcyjny ogólnie, ale nie prowadzi do jasnego celu, konkretnych problemów badawczych ani adekwatnej metodologii.

Taki błąd zwykle pociąga za sobą dalsze trudności:

- rozmycie celu pracy,
- przypadkowe pytania badawcze,
- chaotyczną część teoretyczną,
- i zbyt ogólne wnioski.

8.2. Niespójność między tytułem, celem i badaniem

Bardzo częsty jest także układ, w którym:

- tytuł zapowiada jedno,
- cel pracy wskazuje coś nieco innego,
- a badanie dotyczy jeszcze innego obszaru.

Na poziomie formalnym praca może wtedy wyglądać poprawnie, ale jako całość badawcza jest niespójna. Promotor i recenzent powinni szczególnie zwracać uwagę na to, czy rzeczywisty przedmiot badania odpowiada temu, co zapowiada tytuł i opisuje cel pracy.

To jeden z błędów o dużym znaczeniu, ponieważ osłabia nie pojedynczy fragment, lecz całą konstrukcję opracowania.

8.3. Część teoretyczna zbyt szeroka albo zbyt słabo związana z badaniem

To jeden z najczęstszych problemów w pracach magisterskich. Część teoretyczna bywa obszerna, poprawna językowo, ale:

- zbyt ogólna,
- zbyt odległa od właściwego problemu,
- oparta na streszczaniu źródeł,
- albo nieprowadząca do badania własnego.

W takich przypadkach teoria funkcjonuje obok pracy badawczej, zamiast ją przygotowywać. Student wykazuje wtedy pewną pracowitość kompilacyjną, ale nie buduje logicznego przejścia: stan wiedzy → luka/problem → cel → badanie własne.

To błąd szczególnie ważny, bo może zawyżać ogólne wrażenie jakości pracy mimo słabości jej rdzenia badawczego.

8.4. Problemy badawcze sformułowane niepoprawnie lub pozornie

W wielu pracach problemy badawcze są tylko formalnie obecne. Mogą być:

- zbyt ogólne,
- nienaukowe stylistycznie,
- niesparowane z celem pracy,
- albo tak sformułowane, że nie wiadomo, jak miałoby się na nie odpowiedzieć.

To błąd częsty i istotny, ponieważ źle sformułowane problemy osłabiają całą metodologię oraz późniejszy porządek prezentacji wyników.

8.5. Hipotezy przypadkowe, niesparowane albo nieweryfikowalne

W pracach empirycznych często pojawia się także problem hipotez, które:

- nie odpowiadają pytaniom badawczym,
- są zbyt rozbudowane, złożone,
- mają charakter oceny lub publicystyczny,
- albo nie mogą zostać zweryfikowane przy użyciu deklarowanego narzędzia.

Szczególnie niekorzystna jest sytuacja, w której hipotezy zostały dopisane formalnie, ponieważ „powinny być”, ale nie pełnią realnej funkcji badawczej. Wtedy ich obecność nie wzmacnia pracy, lecz ujawnia brak metodologicznej konsekwencji.

W ocenie trzeba też uważać na hipotezy szczegółowe wielocłowne, które później prowadzą do nieprecyzyjnego języka w rodzaju „hipoteza została częściowo potwierdzona”, mimo że na poziomie poprawnej konstrukcji pytania szczegółowe i odpowiadające im hipotezy powinny być możliwie proste i jednoznaczne.

8.6. Nieadekwatna albo niepełna metodologia

W części metodologicznej najczęściej pojawiają się problemy takie jak:

- niejasny przedmiot badań,
- nieprecyzyjny opis próby,
- błędne rozumienie doboru badanych,
- niewystarczający opis narzędzia,
- brak logiki między pytaniami a sposobem pomiaru,
- niedostateczne wyjaśnienie analizy danych.

To błędy szczególnie ważne, ponieważ dotyczą centralnej części pracy badawczej. Należy zwracać uwagę zwłaszcza na sytuacje, w których student poprawnie nazywa elementy metodologii, ale używa ich tylko deklaratorywnie, bez rzeczywistego zrozumienia.

Do szczególnie częstych problemów należy też mylenie:

- doboru losowego z doborem okazyjnym,
- badania wiedzy deklarowanej z badaniem wiedzy konkretnej,
- i samego nazwania narzędzia z opisem jego realnej funkcji.

W pracach jakościowych, dokumentacyjnych i opartych na studium przypadku szczególnie częste są także błędy polegające na deklaracji „przeprowadzono wywiady” bez opisu doboru uczestników, dyspozycji do wywiadu, sposobu zapisu i analizy materiału; analizie dokumentacji bez informacji, jakie dokumenty analizowano, z jakiego okresu pochodziły i według jakich kryteriów wyodrębniono dane; dowolnym wyborze cytatów zamiast uporządkowanych kategorii analizy; redukowaniu studium przypadku do opisu historii pacjenta oraz formułowaniu wniosków populacyjnych z małego materiału jakościowego albo z jednego przypadku.

8.7. Wyniki nieuporządkowane albo oderwane od pytań badawczych

Częstym problemem jest także rozdział wynikowy, który:

- nie odpowiada kolejności problemów badawczych,
- zawiera dane ciekawe, ale metodologicznie drugorzędne,
- zostawia tabele bez komentarza,
- albo miesza opis danych z ich interpretacją.

W takich przypadkach czytelnik nie widzi, na które pytanie badawcze odpowiada dany fragment wyników. To osłabia zarówno ocenę części badawczej, jak i późniejszej dyskusji.

Szczególnie niekorzystna jest sytuacja, w której liczba tabel i wykresów ma sprawiać wrażenie rozbudowanej analizy, ale nie prowadzi do lepszego rozumienia problemu badawczego.

8.8. Dyskusja będąca powtórzeniem wyników

Bardzo częsty błąd polega na tym, że rozdział zatytułowany „Dyskusja” nie zawiera rzeczywistej dyskusji, lecz drugi opis tych samych danych. Brakuje wtedy:

- interpretacji,
- odniesienia do literatury,
- porównania z innymi badaniami,
- wyjaśnienia podobieństw i różnic,
- oraz refleksji nad znaczeniem wyników.

W takiej sytuacji praca traci jeden z kluczowych elementów dojrzałości akademickiej. Student pokazuje, co uzyskał, ale nie pokazuje, czy rozumie, co to znaczy.

8.9. Wnioski zbyt ogólne, banalne albo niewynikające z badania

W wielu pracach wnioski:

- powtarzają powszechnie znane twierdzenia,
- nie wynikają bezpośrednio z przedstawionych danych,
- są zbyt szerokie względem zakresu badania,
- albo mają charakter życzeniowy zamiast analitycznego.

To problem bardzo istotny, ponieważ wnioski są miejscem, w którym ujawnia się ostateczny poziom samodzielności autora. Dobra praca nie kończy się ogólnikiem, lecz uporządkowanym wskazaniem:

- co ustalono,
- czego nie ustalono,
- i jakie znaczenie mają wyniki.

8.10. Używanie języka pozornie naukowego

Część prac sprawia wrażenie „naukowych” głównie dzięki słownictwu, ale nie dzięki rzeczywistej precyzji. Pojawiają się wtedy:

- formuły nadmiernie abstrakcyjne,
- rozwlekłe, „kwieciste” zdania o małej treści,
- wyszukane synonimy zamiast zrozumiałych pojęć,
- albo terminologia używana bez dostatecznego rozumienia.

Taki język może chwilowo podnosić ton tekstu, ale zwykle osłabia jego czytelność i ujawnia brak dyscypliny pojęciowej. W ocenie warto odróżniać styl akademicki od stylu sztucznie „unaukowanego” dla zrobienia wrażenia.

8.11. Bibliografia i cytowania traktowane mechanicznie

Częstym uchybieniem jest bibliografia:

- przypadkowo dobrana,
- niespójna z cytowaniami,
- zbudowana z pozycji nieużytych,
- albo nadmiernie obciążona źródłami marginalnymi.

Spotyka się również sytuacje, w których autor:

- przywołuje źródła bez rzeczywistego związku z wywodem,
- cytuje bardzo dużo, ale syntetyzuje bardzo mało,
- albo traktuje bibliografię jako formalny obowiązek, a nie narzędzie budowania argumentacji.

Tego typu błąd nie zawsze podważa samo badanie, ale osłabia dojrzałość akademicką całego opracowania.

8.12. Praca złożona z osobnych fragmentów

Jednym z najbardziej typowych i zarazem najtrudniejszych do jednoznacznego opisania problemów jest praca, która wygląda tak, jakby:

- wstęp napisano osobno,
- część teoretyczną osobno,
- metodologię według wzoru,
- wyniki jako raport z tabel,
- a wnioski dopisano na końcu.

Każdy z tych elementów może być formalnie obecny, ale całość nie tworzy jednego toku badawczego. To właśnie dlatego promotor i recenzent powinni oceniać nie tylko obecność rozdziałów, ale ich wzajemne powiązanie.

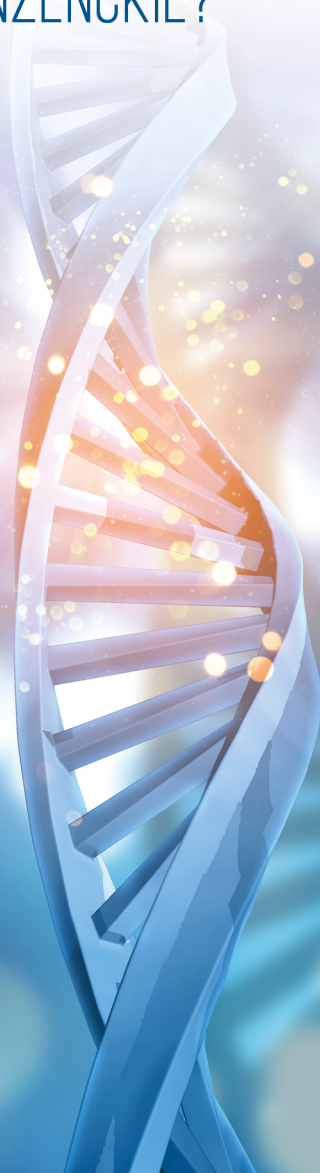

Wskazówka praktyczna dla promotora i recenzenta
Przy lekturze pracy warto pytać nie tylko: „Jakie są tu błędy?”,
ale także: „Które z tych błędów są objawami problemu głębszego?”.

Wiele usterek nie występuje pojedynczo. Zbyt szeroki temat, słabe pytania badawcze, przypadkowe hipotezy i ogólne wnioski bardzo często należą do jednego łańcucha niespójności. Rozpoznanie tego łańcucha jest ważniejsze niż samo odnotowanie kilku oddzielnych braków.

ROZDZIAŁ 9

JAK FORMUŁOWAĆ UWAGI PROMOTORSKIE I RECENZENCKIE?

Jednym z istotnych elementów pracy promotora i recenzenta nie jest samo rozpoznanie mocnych i słabych stron pracy, lecz także sposób ich nazwania. Ta sama uwaga może zostać odebrana jako cenna wskazówka metodologiczna albo jako niejasny, zbyt ogólny zarzut. Dlatego komentarz promotorski lub recenzencki powinien być:

- precyzyjny,
- rzeczowy,
- proporcjonalny do wagi problemu,
- i możliwy do obrony.

Dobra uwaga nie polega na samym wskazaniu, że „coś jest złe”, lecz na jasnym określeniu:

- co jest problemem,
- na czym ten problem polega,
- jaką ma wagę,
- i – jeśli sytuacja na to pozwala – co należałoby poprawić.

9.1. Uwaga powinna dotyczyć rzeczywistego problemu

Najczęstszą słabością komentarzy recenzenckich jest ich zbyt duża ogólność. Sformułowania typu:

- „praca jest niespójna”,
 - „metodologia budzi wątpliwości”,
 - „część teoretyczna wymaga dopracowania”,
- mogą być trafne, ale same w sobie są jeszcze niewystarczające. Nie pokazują bowiem, na czym dokładnie polega uchybienie.

Znacznie lepsza jest uwaga, która wskazuje konkretny punkt problemowy, na przykład: „Między celem pracy a problemami badawczymi występuje niespójność, ponieważ cel dotyczy oceny poziomu wiedzy, natomiast część pytań badawczych odnosi się do opinii badanych na temat organizacji opieki”.

Taki komentarz jest:

- bardziej czytelny,
- bardziej sprawdzalny,
- i łatwiejszy do uzasadnienia.

9.2. Uwaga powinna być proporcjonalna do rangi błędu

Nie wszystkie uchybienia wymagają takiego samego tonu i takiego samego miejsca w recenzji. Inaczej należy formułować:

- uwagę redakcyjną,
- inaczej uwagę formalną,
- inaczej zastrzeżenie metodologiczne,
- a jeszcze inaczej zarzut dotyczący wady zasadniczej.

Drobna usterka językowa nie powinna być opisywana językiem sugerującym poważną wadę naukową. Z kolei istotny błąd metodologiczny nie powinien zostać ukryty pod zbyt łagodnym sformułowaniem, które rozmywa jego znaczenie. **Najprościej można to ująć tak:** język uwagi powinien odpowiadać wadze problemu.

9.3. Uwaga promotorska a uwaga recenzencka

Choć promotor i recenzent oceniają tę samą pracę, ich komentarze pełnią częściowo inną funkcję.

Uwaga promotorska częściej ma charakter:

- korygujący,
- prowadzący,
- rozwojowy,
- ukierunkowany na poprawę tekstu.

Uwaga recenzencka częściej ma charakter:

- oceniający,
- uzasadniający punktację,
- porządkujący mocne i słabe strony pracy,
- i wskazujący, jaki poziom osiągnęło ostateczne opracowanie.

To oznacza, że promotor może pisać częściej:

- „należy doprecyzować”,
- „warto uzupełnić”,
- „trzeba rozważyć zmianę sformułowania”.

Recenzent częściej powinien pisać:

- „w pracy nie wykazano”,
- „część metodologiczna pozostaje niepełna”,
- „zastosowane narzędzie nie daje dostatecznych podstaw do tak sformułowanego wniosku”.

9.4. Jak formułować uwagi zasadnicze?

Uwagi zasadnicze powinny dotyczyć tych problemów, które mają wpływ na wartość pracy jako badawczego opracowania. Należą do nich zwłaszcza:

- niespójność konstrukcji,
- poważne braki metodologiczne,
- nieadekwatność narzędzia,
- brak logicznego związku między wynikami a wnioskami.

Taka uwaga powinna być:

- jednoznaczna,
- konkretna,
- pozbawiona nadmiernej emocjonalności,
- ale też nie może być zbyt miękka.

Przykład:

Uwaga zbyt ogólna: „Metodologia pracy nie jest do końca przekonująca”.

Uwaga lepsza: „Część metodologiczna nie daje pełnych podstaw do oceny poziomu wiedzy badanych, ponieważ zastosowane narzędzie ma raczej charakter deklaracyjny niż testujący wiedzę konkretną”.

Drugi zapis pokazuje nie tylko, że istnieje problem, ale także, jaki to problem.

9.5. Jak formułować uwagi do doprecyzowania?

Nie każda uwaga musi mieć charakter zarzutu zasadniczego. Część komentarzy powinna służyć doprecyzowaniu tekstu lub usunięciu niejasności.

Są to zwykle uwagi dotyczące:

- terminologii,
- stylu,
- układu wyводу,
- albo pojedynczych sformułowań.

W takich sytuacjach najlepiej sprawdza się język umiarkowany, na przykład:

- „warto doprecyzować”,
- „należałoby wyjaśnić”,
- „to pojęcie zostało użyte niejednoznacznie”,
- „ten fragment wymaga większej precyzji”.

Taki sposób komentowania jest szczególnie użyteczny wtedy, gdy problem jest realny, ale nie podważa całej konstrukcji pracy.

9.6. Jak formułować uwagi terminologiczne?

W pracach magisterskich wiele uchybień ma charakter terminologiczny. Warto wtedy unikać komentarzy zbyt skrótowych, typu:

- „pojęcie użyte błędnie”,
- „terminologia niepoprawna”.

Znacznie lepiej wskazać:

- jakie pojęcie budzi wątpliwość,
- w jakim sensie zostało użyte,
- dlaczego może prowadzić do nieporozumienia.

Przykład:

Zamiast: „Błędnie użyto pojęcia doboru losowego”,

lepiej: „W pracy użyto określenia ‘dobór losowy’, choć z opisu wynika raczej dobór okazyjny, ponieważ do badania włączano osoby dostępne w określonym miejscu i czasie, a nie wyłonione w procedurze losowania”.

Taki komentarz ma większą wartość dydaktyczną i recenzencką zarazem.

9.7. Jak formułować uwagi o charakterze punktowym?

W praktyce dobrze jest wyraźnie odróżniać komentarz opisowy od komentarza, który uzasadnia obniżenie punktacji.

Jeżeli dana uwaga rzeczywiście wpływa na ocenę, warto, by było jasne:

- że dotyczy ocenianego kryterium,
- i że nie jest tylko luźną obserwacją.

Przykład:

„Brak pełnego opisu sposobu doboru próby obniża ocenę części metodologicznej, ponieważ utrudnia ocenę reprezentatywności i zakresu wnioskowania”.

To sformułowanie nie tylko wskazuje błąd, ale też pokazuje, dlaczego ma on znaczenie dla punktacji.

9.8. Jak unikać uwag niesprawdzalnych lub zbyt subiektywnych?

Komentarz promotorski lub recenzencki nie powinien opierać się wyłącznie na osobistym wrażeniu. Należy unikać sformułowań takich jak:

- „mam poczucie, że...”
- „wydaje mi się...”
- „nie podoba mi się...”
- „tekst sprawia dziwne wrażenie...”

Taki język bywa zrozumiały w rozmowie roboczej, ale w ocenie pracy powinien ustępować sformułowaniom bardziej obiektywizującym, na przykład:

- „w pracy nie wykazano...”
- „z opisu nie wynika...”
- „ten fragment pozostaje niespójny z...”
- „autor nie uzasadnił...”

Im bardziej komentarz da się oprzeć na tekście pracy, tym większa jego wartość.

9.9. Jak zachować równowagę między krytyką a oceną wartości pracy?

Dobra recenzja nie powinna być ani wyłącznie laudacyjna, ani wyłącznie wykazem usterek. Nawet w pracy obciążonej brakami warto odnotować:

- co zostało wykonane poprawnie,
- gdzie widać samodzielność autora,
- które elementy zasługują na uznanie.

Z drugiej strony wskazanie mocnych stron nie może prowadzić do rozmycia problemów zasadniczych. Najbardziej wartościowa recenzja to taka, która:

- rozpoznaje zalety,
- nie pomniejsza wad,
- i zachowuje proporcję między jednym a drugim.

9.10. Rodzaje uwag

W praktyce dobrze jest porządkować komentarze według ich funkcji:

- Uwaga zasadnicza – dotyczy błędu mającego wpływ na wartość badawczą pracy.
- Uwaga metodologiczna – dotyczy konstrukcji badania, doboru próby, narzędzia, analizy danych lub logiki wnioskowania.
- Uwaga terminologiczna – dotyczy nieprecyzyjnego albo mylącego użycia pojęcia.
- Uwaga formalna – dotyczy układu pracy, tabel, bibliografii, numeracji, strony technicznej.
- Uwaga redakcyjna – dotyczy języka, stylu, precyzji zdań, powtórzeń lub kompozycji fragmentu.

Takie uporządkowanie pomaga nie tylko pisać recenzję, ale także później uzasadniać ocenę.

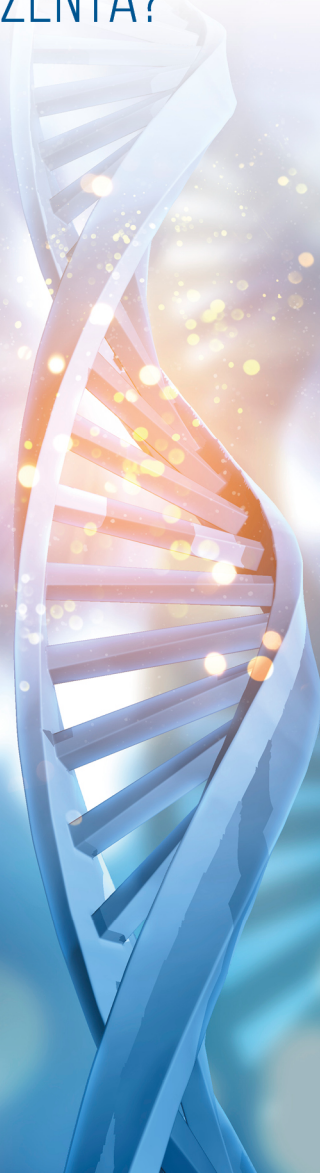
Wskazówka praktyczna dla promotora i recenzenta
Przed zapisaniem ważniejszej uwagi warto zadać sobie trzy pytania:

- „Czy wskazuję konkretny problem, a nie tylko ogólne niezadowolenie?”
- „Czy język mojego komentarza odpowiada wadze uchybienia?”
- „Czy z tej uwagi wynika, co dokładnie jest nie tak?”

Jeżeli odpowiedź na te pytania jest twierdząca, komentarz najczęściej będzie jednocześnie: merytoryczny, uczciwy i przydatny.

ROZDZIAŁ 10

JAK OGRANICZAĆ ROZBIEŻNOŚCI OCEN
PROMOTORA I RECENZENTA?

Rozbieżność między oceną promotora a oceną recenzenta nie jest sama w sobie zjawiskiem nadzwyczajnym. Obie role są odmienne, a każda z nich wiąże się z inną perspektywą oglądu pracy. Problem zaczyna się wtedy, gdy różnica ocen jest wyraźna, a jej źródła nie da się jasno wyjaśnić. W takich sytuacjach powstaje wrażenie przypadkowości, arbitralności albo nierównego traktowania pracy.

Celem tego rozdziału nie jest całkowite usunięcie różnic ocen, bo nie zawsze jest to możliwe ani potrzebne. Chodzi raczej o to, aby różnice:

- były czytelne,
- dały się uzasadnić,
- i wynikały z rzeczywistej interpretacji jakości pracy, a nie z nieporządku kryteriów lub z odmiennych przyzwyczajeń oceniających.

10.1. Różnica perspektywy promotora i recenzenta jest naturalna

Promotor zna proces powstawania pracy. Widział:

- jak student doprecyzowywał temat,
- z jakimi trudnościami się mierzył,
- co zostało poprawione,
- jaki postęp rzeczywiście osiągnął.

Recenzent widzi przede wszystkim efekt końcowy. Ocenia tekst taki, jaki został złożony, a nie drogę dochodzenia do tej wersji.

Z tego powodu promotor częściej dostrzega:

- rozwój autora,
- sens przyjętych decyzji,
- kontekst, którego nie widać już w samym tekście.

Recenzent częściej koncentruje się na:

- jakości finalnego opracowania,
- spójności tekstu,
- tym, co zostało rzeczywiście wykazane.

Obie perspektywy są uzasadnione, ale nie powinny prowadzić do ocen oderwanych od wspólnych kryteriów.

10.2. Najczęstsze źródła rozbieżności ocen

W praktyce rozbieżności między promotorem a recenzentem najczęściej wynikają z kilku przyczyn:

- Odmiennego ważenia uchybień. Jeden oceniający uznaje dane uchybienie za drobne, drugi za istotne.
- Różnego rozumienia pojęć metodologicznych. Na przykład:
 - problem badawczy,
 - hipoteza główna,
 - sondaż diagnostyczny,
 - dobór losowy,
 - grupa badana,
 - wnioski praktyczne.
- Innego podejścia do pracy jako całości. Jeden oceniający większą wagę przywiązuje do spójności metodologicznej, drugi do poprawności formalnej i językowej.
- Różnicy między oceną procesu a oceną rezultatu. Promotor częściej ocenia również wysiłek rozwojowy studenta, recenzent – bardziej końcowy poziom tekstu.
- Niewystarczająco uzasadnionej punktacji. Oceny są rozbieżne nie dlatego, że praca jest niejednoznaczna, ale dlatego, że punkty zostały przyznane zbyt intuicyjnie.

10.3. Rozbieżność nie zawsze oznacza błąd

Warto podkreślić, że sama różnica ocen nie musi jeszcze oznaczać, że jedna z nich jest nietrafna. Dwie osoby mogą różnie rozkładać akcenty, a mimo to obie oceny mogą być metodologicznie uczciwe.

Problem pojawia się dopiero wtedy, gdy:

- punktacja nie wynika jasno z arkusza,
- komentarze nie tłumaczą przyczyn oceny,
- albo rozbieżność wynika z używania różnych, niewypowiedzianych standardów.

Najprościej można to ująć tak: nie każda różnica ocen jest nieprawidłowością, ale każda większa różnica ocen wymaga uzasadnienia.

10.4. Co pomaga ograniczać rozbieżności?

Najskuteczniej ograniczają rozbieżności cztery praktyki.

1. Ocenianie pracy najpierw jako całości.

Zanim zaczniesz się szczegółowe ocenianie, warto odpowiedzieć sobie na pytanie, czy praca:

- ma charakter badawczy,
- jest spójna,
- i prowadzi logicznie od problemu do wniosków.

2. Wyraźne odróżnianie kategorii błędów.

Należy rozstrzygać, czy dane uchybienie ma charakter:

- redakcyjny,
- formalny,
- terminologiczny,
- metodologiczny,
- czy zasadniczy.

3. Punktowanie zgodne z wagą kryterium.

Nie należy ani ratować pracy wysoką oceną za elementy drugorzędne, ani nadmiernie karać za pojedynczą drobną usterkę.

4. Jasne uzasadnianie ocen.

Im bardziej punktacja jest powiązana z konkretnymi obserwacjami, tym mniejsze ryzyko arbitralności.

10.5. Kiedy promotor i recenzent różnią się przez „szkołę oceniania”?

Część rozbieżności wynika nie z samej pracy, lecz z odmiennych akademickich nawyków oceny. Jeden oceniający może być bardziej restrykcyjny wobec:

- języka,
- formalnej staranności,
- albo struktury pracy.

Drugi może mocniej akcentować:

- sens praktyczny,
- poprawność badania,
- albo dojrzałość interpretacji wyników.

Takie różnice są zrozumiałe, ale nie powinny całkowicie przesłaniać wspólnego rdzenia oceny. W pracy magisterskiej w naukach o zdrowiu pierwszeństwo powinny mieć te elementy, które decydują o tym, czy tekst jest spójnym opracowaniem badawczym o znaczeniu dla praktyki właściwej dla danego kierunku studiów.

10.6. Kiedy rozbieżność wynika z nieporozumienia terminologicznego?

Szczególnie częstym źródłem różnic są sytuacje, w których promotor i recenzent inaczej rozumieją dane pojęcie. Wtedy spór może wyglądać jak spór o jakość pracy, choć w rzeczywistości jest sporem o znaczenie terminów.

Dotyczy to zwłaszcza pojęć takich jak:

- hipoteza główna,
- częściowe potwierdzenie hipotezy,
- sondaż diagnostyczny,
- dobór losowy,
- obiekt badań,
- podmiot badań,
- wnioski praktyczne.

W takich przypadkach warto pytać nie tylko: „Czy to pojęcie zostało użyte poprawnie?”,
ale także: „Czy obie strony nadają mu to samo znaczenie?”.

To właśnie dlatego potrzebny jest dalszy rozdział terminologiczny.

10.7. Jak tłumaczyć rozbieżności, jeśli się pojawiają?

Jeżeli różnica ocen rzeczywiście występuje, powinna być opisana językiem spokojnym i rzeczowym. Nie należy sugerować, że odmienna ocena drugiej strony sama w sobie jest dowodem niekompetencji albo braku staranności.

Znacznie lepiej wskazywać:

- które elementy pracy zostały ocenione inaczej,
- jaką wagę przypisano danemu problemowi,
- i dlaczego prowadzi to do innego wyniku punktowego.

Przykład:

Podajcie mniej trafne: „Recenzent zbyt surowo ocenił pracę”.

Podajcie lepsze: „Niższa punktacja wynika zapewne z odmiennej oceny wagi uchybień metodologicznych, zwłaszcza w zakresie opisu doboru próby i adekwatności narzędzia badawczego”.

Drugi zapis nie zaostrza sporu, lecz go porządkuje.

10.8. Znaczenie arkusza punktowego

Arkusz punktowy nie eliminuje wszystkich różnic, ale stanowi wspólne minimum interpretacyjne. Dzięki niemu można sprawdzić:

- w których kryteriach pojawiły się największe rozbieżności,
- czy dotyczą one obszarów wysokiej wagi,
- i czy wynik końcowy rzeczywiście odpowiada rozkładowi punktów.

Jeżeli promotor i recenzent znacząco różnią się oceną, warto patrzeć nie tylko na ocenę końcową, ale na cały profil punktacji. Często dopiero wtedy widać, czy rozbieżność dotyczy:

- jednej istotnej części pracy,
- kilku drobnych kryteriów,
- czy całkowicie odmiennego oglądu całości.

10.9. Co sprzyja większej spójności ocen na poziomie jednostki?

Na poziomie organizacyjnym większej spójności ocen sprzyja:

- wspólne rozumienie kryteriów,
- jasne standardy i regulacje,
- porządkowanie pojęć terminologicznych,
- oraz przyzwyczajenie do uzasadniania punktacji, a nie tylko oceny końcowej.

Nie chodzi o pełne ujednolicenie stylu oceniania, lecz o ograniczenie sytuacji, w których dwie bardzo różne oceny wynikają z ukrytych, niewypowiedzianych założeń.

10.11. Przykład uwag i wskazówek promotora

Pani Anno,

na tym etapie praca jest na poziomie dostatecznym, pozwalającym na złożenie pod warunkiem wprowadzenia kolejnych poprawek. Najłabsze miejsca to metodologia, skrókowa dyskusja i niedostatecznie dopracowana forma.

Uwagi do całości:

- **Spis treści wymaga korekty technicznej:** rozjazd numerów stron między spisem a tekstem oraz niespójna numeracja podrozdziałów (s. 2–3).
- W całej pracy trzeba ujednolicić zapis tabel i wykresów; w części materiału brakuje źródła albo podpis ma inny układ niż w pozostałych elementach (s. 28, 31, 34).
- **Konieczna jest końcowa korekta językowa. W tekście pozostają błędy typu:** „pacjenci posiada” zamiast „pacjenci

posiadają” (s. 17), „ilość badanych” zamiast „liczba badanych” (s. 24), „wpływ na poprawę zdrowia pacjentów były” zamiast „był” (s. 42).

Wstęp:

- Wstęp jest za długi i zbyt opisowy. Należy skrócić tło ogólne i wyraźniej wyeksponować cel pracy.
- **Ostatni akapit wstępu powinien jednoznacznie wskazywać:** kogo badano, czym i w jakim celu. W obecnej wersji zakres badania jest zapisany zbyt ogólnie.

Część teoretyczna:

- Przegląd piśmiennictwa jest wystarczający, ale nierówny. Część źródeł jest aktualna, część wyraźnie przestarzała; przy bibliografii liczącej 21 pozycji aż 8 publikacji ma ponad 10 lat.
- W kilku miejscach tekst ma charakter referujący, bez selekcji treści. Dotyczy to zwłaszcza opisu czynników ryzyka i zaleceń profilaktycznych, gdzie pojawiają się powtórzenia (s. 12–15).
- Warto usunąć lub skrócić akapity słabo związane z głównym problemem pracy, np. zbyt szeroki opis rehabilitacji po zawale (s. 16–17).

Część metodologiczna:

- To nadal najsłabsza część pracy.
- Dobór próby opisano zbyt ogólnie. Wiadomo, że badanie objęło 64 osoby, ale brak jasnego wskazania kryteriów włączenia i wyłączenia oraz sposobu rekrutacji respondentów.
- Opis narzędzia badawczego jest skrótowy. Nie podano, czy kwestionariusz był autorski w całości, czy częściowo oparty na istniejących narzędziach ani jak oceniano poziom wiedzy respondentów.
- W analizie statystycznej zastosowano test chi-kwadrat, mimo że w co najmniej dwóch tabelach liczebności oczekiwane są małe; należało rozważyć test Fishera albo przynajmniej uzasadnić wybór procedury.
- **Trzeba też doprecyzować język metodologii:** w kilku miejscach użyto pojęcia „wpływ”, choć zastosowana metoda pozwala jedynie mówić o zależności.

Część badawcza:

- Wyniki przedstawiono czytelnie, ale zbyt opisowo. Pod częścią tabel komentarz powiela dokładnie dane już widoczne w zestawieniu, bez ich interpretacji (s. 28–34).
- Część tabel jest nadmiarowa; tabela 5 i wykres 3 pokazują praktycznie ten sam rozkład odpowiedzi.

- **Należy sprawdzić spójność liczebności:** w opisie badanej grupy pojawia się 64 respondentów, natomiast w jednej tabeli suma odpowiedzi daje 63 osoby (s. 24 vs 30).

Dyskusja:

- Dyskusja jest zbyt krótka względem wyników.
- Zestawienie wyników własnych z literaturą ogranicza się do 2–3 publikacji, mimo że w bibliografii znajduje się więcej pozycji, które można było wykorzystać.
- Weryfikacja hipotez jest zbyt skrótowa. Przy hipotezie drugiej zapisano jedynie, że „została potwierdzona częściowo”, bez wyjaśnienia, który element został potwierdzony, a który nie (s. 44).

Zakończenie i wnioski:

- Zakończenie jest poprawne, ale zbyt ogólne.
- Wnioski powinny wynikać bezpośrednio z danych. W obecnej wersji część z nich ma charakter postulatyczny, a nie stricte wyników, np. ogólne zalecenie zwiększenia edukacji zdrowotnej bez wyraźnego powiązania z konkretnym wynikiem badania.

Bibliografia i aneks:

- **Bibliografia wymaga ujednolicenia zapisu:** różny układ inicjałów, niejednolity zapis tytułów czasopism i brak konsekwencji przy źródłach internetowych (pozycja 6, 14, 18).
- W kilku opisach bibliograficznych brakuje pełnych danych, np. numeru tomu lub zakresu stron (pozycje 5, 7, 12, 21).
- W aneksie brakuje wzoru narzędzia.

Aktualna ocena:

- **poprawność tematyczna:** 4/5
- **poprawność formalna:** 3/5
- **poprawność językowa i styl pracy:** 6/10
- **przegląd i prezentacja aktualnego stanu wiedzy:** 12/20
- **poprawność metodologiczna:** 11/20
- **opis wyników badań własnych:** 6/10
- **dyskusja i weryfikacja hipotez badawczych:** 5/10
- **zakończenie i wnioski:** 5/10
- **bibliografia:** 3/5
- **streszczenie i słowa kluczowe:** 3/5

Razem: 58/100, czyli 3.0 Jest to ocena bieżąca, jeśli Pani poprawi zgodnie z uwagami, może być wyższa.

W razie wątpliwości proszę o kontakt.

10.12. Przykłady recenzji końcowych dla różnych ocen

Ocena niedostateczna

Tytuł pracy: Znaczenie edukacji zdrowotnej u pacjentów z cukrzycą typu 2

Ocena punktowa:

- poprawność tematyczna: 3/5 pkt
- poprawność formalna: 2/5 pkt
- poprawność językowa i styl pracy: 4/10 pkt
- przegląd i prezentacja aktualnego stanu wiedzy: 9/20 pkt
- poprawność metodologiczna: 8/20 pkt
- opis wyników badań własnych: 4/10 pkt
- dyskusja i weryfikacja hipotez badawczych: 4/10 pkt
- zakończenie i wnioski: 3/10 pkt
- bibliografia: 2/5 pkt
- streszczenie i słowa kluczowe: 2/5 pkt

Suma punktów: 41/100

Ocena: 2,0

Uzasadnienie: Temat właściwy dla kierunku, ale tytuł zbyt ogólny. Punktację obniża przede wszystkim słaba metodologia: nieprecyzyjny dobór próby, brak jasnych kryteriów włączenia, przy liczebności $n = 28$ zastosowano test t-Studenta bez uzasadnienia spełnienia jego założeń. Wyniki opisane fragmentarycznie, część tabel bez pełnych podpisów. Bibliografia uboga, tylko 12 źródeł, w tym kilka popularnonaukowych. Dyskusja skrótowa, wnioski zbyt ogólne. Dodatkowo praca zawiera liczne uchybienia formalne i językowe.

Ocena dostateczna

Tytuł pracy: Poziom wiedzy pacjentów po zawale mięśnia sercowego na temat wtórnej profilaktyki kardiologicznej

Ocena punktowa:

- poprawność tematyczna: 4/5 pkt
- poprawność formalna: 3/5 pkt
- poprawność językowa i styl pracy: 6/10 pkt
- przegląd i prezentacja aktualnego stanu wiedzy: 12/20 pkt
- poprawność metodologiczna: 11/20 pkt
- opis wyników badań własnych: 6/10 pkt

- **dyskusja i weryfikacja hipotez badawczych:** 5/10 pkt
- **zakończenie i wnioski:** 5/10 pkt
- **bibliografia:** 3/5 pkt
- **streszczenie i słowa kluczowe:** 3/5 pkt

Suma punktów: 58/100

Ocena: 3,0

Uzasadnienie: Temat trafny, tytuł zasadniczo zgodny z treścią. Ocenę obniża przeciętna metodologia: dobór próby opisany zbyt ogólnie, bez uzasadnienia liczebności $n = 64$, opis narzędzia badawczego skrótowy. Dla części porównań zastosowano test chi-kwadrat, mimo że w tabelach występowały małe liczebności oczekiwane i należało rozważyć test Fishera. Wyniki przedstawione poprawnie, ale zbyt opisowo. Bibliografia liczy 21 pozycji, lecz część źródeł jest starsza niż 10 lat. Dyskusja słabo rozwinięta, zakończenie i wnioski dość skrótowe.

Ocena dobra

Tytuł pracy: Wypalenie zawodowe wśród pielęgniarek pracujących na oddziałach zabiegowych

Ocena punktowa:

- **poprawność tematyczna:** 5/5 pkt
- **poprawność formalna:** 4/5 pkt
- **poprawność językowa i styl pracy:** 7/10 pkt
- **przegląd i prezentacja aktualnego stanu wiedzy:** 15/20 pkt
- **poprawność metodologiczna:** 15/20 pkt
- **opis wyników badań własnych:** 8/10 pkt
- **dyskusja i weryfikacja hipotez badawczych:** 7/10 pkt
- **zakończenie i wnioski:** 7/10 pkt
- **bibliografia:** 4/5 pkt
- **streszczenie i słowa kluczowe:** 4/5 pkt

Suma punktów: 76/100

Ocena: 4,0

Uzasadnienie: Temat ważny zawodowo, tytuł adekwatny. Punktację obniżają drobne braki warsztatowe: dobór próby opisany poprawnie, ale zbyt zdawkowo; przy liczebności $n = 132$ nie podano, ile ankiet odrzucono i dlaczego. Część statystyczna zasadniczo poprawna, ale przy analizie zależności ograniczono się do współczynnika Spearmana, bez szerszego uzasadnienia doboru tej procedury.

Bibliografia dobra, obejmuje 34 źródła, choć kilka pozycji ma charakter podręcznikowy. Część tabel zbyt rozbudowana. Dyskusja poprawna, ale miejscami zbyt skrótowa, a wnioski mogłyby być silniej powiązane z wynikami.

Ocena bardzo dobra

Tytuł pracy: Rola pielęgniarki w zapobieganiu odleżynom u pacjentów długoterminowo unieruchomionych

Ocena punktowa:

- poprawność tematyczna: 5/5 pkt
- poprawność formalna: 5/5 pkt
- poprawność językowa i styl pracy: 9/10 pkt
- przegląd i prezentacja aktualnego stanu wiedzy: 19/20 pkt
- poprawność metodologiczna: 18/20 pkt
- opis wyników badań własnych: 9/10 pkt
- dyskusja i weryfikacja hipotez badawczych: 9/10 pkt
- zakończenie i wnioski: 10/10 pkt
- bibliografia: 5/5 pkt
- streszczenie i słowa kluczowe: 5/5 pkt

Suma punktów: 94/100

Ocena: 5,0

Uzasadnienie: Temat bardzo dobrze dobrany, tytuł precyzyjny. Obniżenie punktacji wynika jedynie z drobnych kwestii: dobór próby opisany poprawnie, ale zbyt zdawkowo, mimo że badanie objęło $n = 186$ osób. Przy jednym porównaniu grup zastosowano test Manna–Whitneya, ale bez krótkiego wyjaśnienia, dlaczego zrezygnowano z testu parametrycznego. Bibliografia bardzo dobra, obejmuje 48 źródeł, w większości aktualnych. Pojedyncze tabele są nieco zbyt rozbudowane. Są to jednak uchybienia niewielkie i niemające istotnego wpływu na całość.

Wskazówka dla promotora i recenzenta przy rozbieżnościach ocen

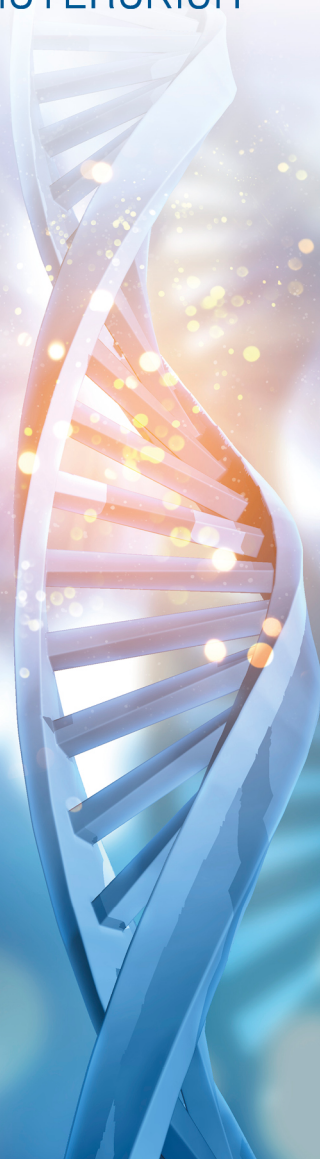
Jeżeli pojawia się znacząca rozbieżność oceny, warto zadać sobie cztery pytania:

- „Czy różnica dotyczy jakości pracy, czy rozumienia pojęć?”
- „Czy inaczej oceniam wagę tego samego uchybienia?”
- „Czy moja punktacja wynika jasno z arkusza?”
- „Czy potrafię spokojnie wyjaśnić, dlaczego oceniam ten element właśnie tak?”

Jeżeli odpowiedzi są jasne, rozbieżność – nawet jeśli pozostanie – będzie bardziej zrozumiała, bardziej uczciwa i łatwiejsza do wytłumaczenia.

ROZDZIAŁ 11

PROBLEMY TERMINOLOGICZNE W OCENIANIU PRAC MAGISTERSKICH

Jednym z ważniejszych źródeł rozbieżności ocen promotora i recenzenta nie są same błędy pracy, lecz różnice w rozumieniu pojęć, którymi opisuje się jej konstrukcję. Zjawisko to jest szczególnie widoczne wtedy, gdy promotor i recenzent reprezentują różne dziedziny nauki albo różne tradycje metodologiczne. W takiej sytuacji te same terminy bywają interpretowane odmiennie, choć sama praca może mieścić się w dopuszczalnym modelu badawczym.

Dlatego w ocenie pracy magisterskiej w naukach o zdrowiu trzeba dążyć nie tyle do narzucenia jednej dziedzinowej tradycji, ile do ustalenia znaczeń operacyjnych, czyli takich, które pozwalają rzetelnie i spójnie ocenić pracę dyplomową jako badawcze opracowanie problemu istotnego dla danego kierunku, praktyki zawodowej i obszaru zdrowia.

Najprościej można to ująć tak: część sporów recenzenckich dotyczy nie tego, czy praca jest dobra, lecz tego, co dokładnie znaczą użyte w niej pojęcia.

11.1. Praca opisowa, badanie opisowe, praca badawcza i praca przeglądowa

W ocenianiu prac magisterskich w naukach o zdrowiu szczególnej ostrożności wymaga rozróżnienie między pracą opisową, badaniem opisowym, pracą badawczą i pracą przeglądową. Pojęcia te bywają używane niekonsekwentnie, zwłaszcza wtedy, gdy promotorzy i recenzenci reprezentują różne dyscypliny nauki, różne tradycje metodologiczne albo różne doświadczenia w prowadzeniu prac dyplomowych.

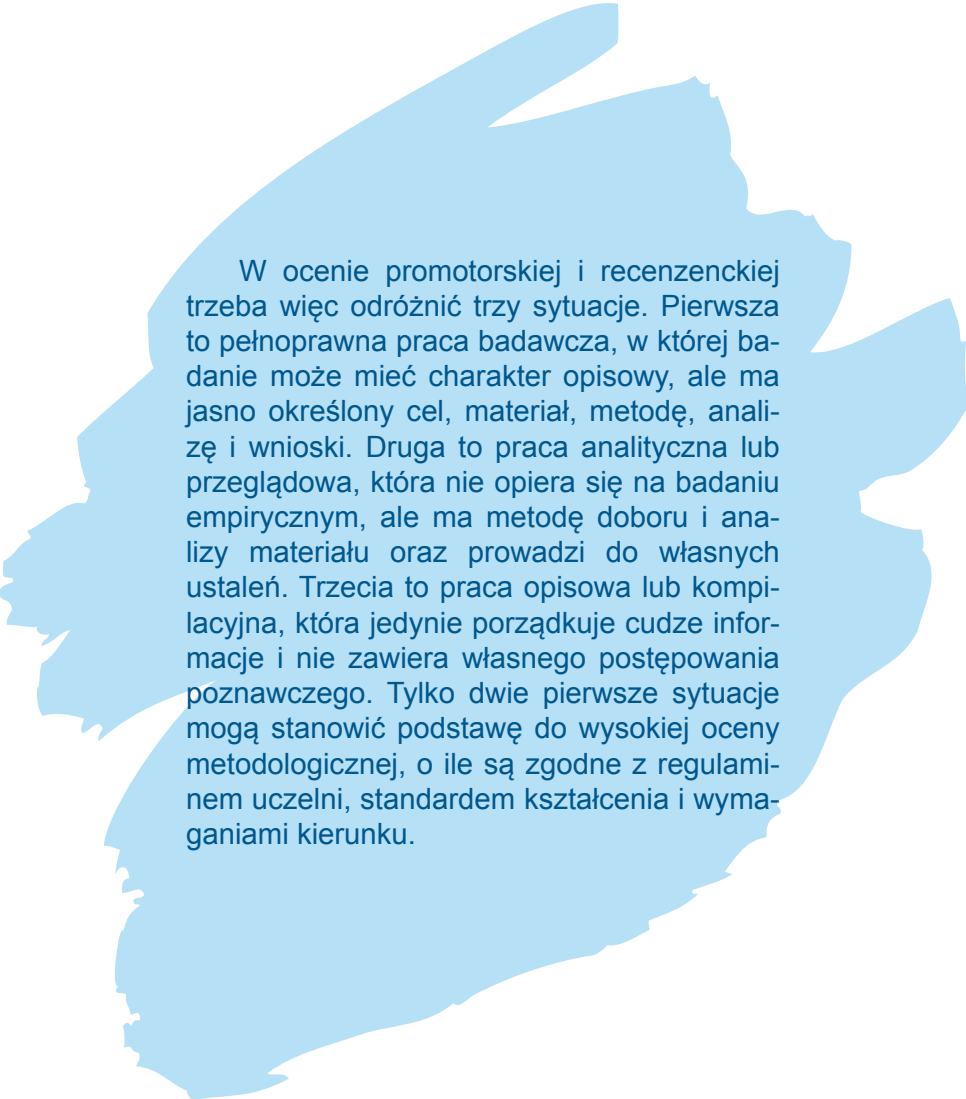
Praca opisowa to opracowanie, którego głównym celem jest przedstawienie, uporządkowanie albo omówienie wybranego zagadnienia na podstawie literatury, dokumentów, definicji, klasyfikacji lub ogólnej wiedzy przedmiotowej. Może mieć wartość dydaktyczną, popularyzującą, porządkującą albo monograficzną, zwłaszcza w dzie-

dzinach, w których naturalne są prace teoretyczne, doktrynalne, interpretacyjne lub historyczne. Nie powinna być jednak automatycznie uznawana za pracę badawczą, jeżeli nie zawiera jasno określonego celu badawczego lub analitycznego, metody opracowania materiału, wyników albo ustaleń oraz wniosków wynikających z przeprowadzonego postępowania.

Badanie opisowe oznacza coś innego niż praca opisowa. Badanie opisowe może być pełnoprawnym badaniem empirycznym, jeżeli ma cel, pytania badawcze, materiał, metodę, sposób analizy oraz wnioski. Opisowy charakter badania oznacza wtedy, że jego celem jest scharakteryzowanie określonego zjawiska, grupy, poziomu wiedzy, częstości zachowań, opinii, potrzeb edukacyjnych, jakości życia, sprawności funkcjonalnej albo innego wymiaru istotnego dla nauk o zdrowiu. Nie należy zatem obniżać wartości pracy tylko dlatego, że badanie ma charakter opisowy, jeżeli zostało poprawnie zaplanowane i przeprowadzone.

Praca badawcza to opracowanie, w którym autor formułuje cel, stawia pytania badawcze albo problemy badawcze, dobiera metodę, gromadzi albo wyodrębnia materiał, analizuje go, przedstawia wyniki lub ustalenia oraz formułuje wnioski wynikające z przeprowadzonego postępowania. Praca badawcza może obejmować badanie ilościowe, jakościowe, opisowe, porównawcze, analizę dokumentacji, analizę danych zastanych, studium przypadku, pomiar, wywiad, obserwację, analizę treści albo sondaż diagnostyczny prowadzony techniką ankietowania. O jej badawczym charakterze nie decyduje nazwa zastosowanego narzędzia, lecz spójność celu, metody, materiału, analizy, wyników i wniosków.

Praca przeglądowa lub literaturowa nie musi być automatycznie pracą opisową w sensie negatywnym. Może mieć charakter akademicki i analityczny, jeżeli autor jasno określa cel przeglądu, strategię doboru źródeł, kryteria włączenia i wyłączenia materiału, sposób analizy piśmiennictwa oraz zasady syntezy. W takim przypadku materiałem pracy jest piśmiennictwo, a wynikiem nie jest proste streszczenie kolejnych publikacji, lecz uporządkowana synteza wiedzy. Jeżeli jednak tekst tylko referuje kolejne źródła bez metody doboru, bez kryteriów selekcji i bez własnej syntezy, ma raczej charakter opisowy lub kompilacyjny.

W ocenie promotorskiej i recenzenckiej trzeba więc odróżnić trzy sytuacje. Pierwsza to pełnoprawna praca badawcza, w której badanie może mieć charakter opisowy, ale ma jasno określony cel, materiał, metodę, analizę i wnioski. Druga to praca analityczna lub przeglądowa, która nie opiera się na badaniu empirycznym, ale ma metodę doboru i analizy materiału oraz prowadzi do własnych ustaleń. Trzecia to praca opisowa lub kompilacyjna, która jedynie porządkuje cudze informacje i nie zawiera własnego postępowania poznawczego. Tylko dwie pierwsze sytuacje mogą stanowić podstawę do wysokiej oceny metodologicznej, o ile są zgodne z regulaminem uczelni, standardem kształcenia i wymaganiami kierunku.

Szczególnie niebezpieczne są dwa uproszczenia. Pierwsze polega na uznaniu, że badanie opisowe jest „słabsze”, ponieważ nie testuje zależności albo nie zawiera rozbudowanych analiz statystycznych. Drugie polega na uznaniu, że praca przeglądowa jest wystarczająca, jeżeli ma dużo źródeł i obszerną część teoretyczną. W obu przypadkach decydujące jest pytanie o metodę: co zostało zbadane lub przeanalizowane, według jakich zasad, z jakiego materiału i jakie wnioski z tego wynikają.

Dla potrzeb oceny można przyjąć praktyczną zasadę: opisowy charakter badania nie jest wadą, ale opisowy charakter całej pracy bez własnego postępowania badawczego lub analitycznego może być wadą zasadniczą, jeżeli standard, regulamin albo przyjęta koncepcja pracy wymaga charakteru badawczego lub analitycznego.

Tabela 1. Porównanie pojęć dotyczących charakteru pracy

Pojęcie	Sens metodologiczny	Jak oceniać?
Praca opisowa	Przedstawia i porządkuje temat bez własnego postępowania badawczego lub analitycznego.	Może mieć wartość dydaktyczną, ale nie powinna zastępować pracy badawczej tam, gdzie jest ona wymagana.
Badanie opisowe	Opisuje zjawisko na podstawie danych, materiału, pomiaru lub dokumentacji.	Może być pełnoprawnym badaniem, jeśli ma cel, metodę, materiał, analizę i wnioski.
Praca badawcza	Odpowiada na pytanie badawcze na podstawie danych, dokumentacji, przypadku, wypowiedzi, pomiaru lub innego materiału.	Oceniać spójność celu, metody, materiału, wyników i wniosków.
Praca przeglądowa/literaturowa	Analizuje piśmiennictwo według określonych zasad.	Może być wartościowa, jeśli ma strategię doboru źródeł, kryteria selekcji i syntezę.
Praca kompilacyjna	Zestawia cudze treści bez własnej analizy i bez metody.	Traktować jako istotne osłabienie, a przy wymogu pracy badawczej jako wadę zasadniczą.

Źródło: opracowanie własne

11.2. Temat pracy a tytuł pracy

Choć oba pojęcia są blisko związane, nie oznaczają tego samego. Temat pracy oznacza obszar zagadnienia, którym zajmuje się praca. Tytuł pracy jest oficjalnym, sformalizowanym ujęciem tego tematu, zapisanym na stronie tytułowej.

W praktyce promotorskiej i recenzenckiej problem pojawia się wtedy, gdy:

- temat jest rozumiany szerzej niż tytuł,
- tytuł nie oddaje rzeczywistej treści pracy,
- albo sam tytuł sugeruje inny przedmiot badania niż opis metodologii.

Nie należy więc utożsamiać tych pojęć. W ocenie trzeba pytać, czy tytuł adekwatnie reprezentuje temat i rzeczywistą zawartość pracy.

11.3. Problem badawczy a pytanie badawcze

To rozróżnienie nie zawsze jest jasno utrzymywane. Problem badawczy to kwestia wymagająca rozstrzygnięcia w badaniu. Pytanie badawcze to językowa forma zapisania tego problemu.

W praktyce oznacza to, że problem badawczy i pytanie badawcze nie są pojęciami całkowicie rozłącznymi, ale nie są też w pełni tożsame. Problem odnosi się do warstwy poznawczej, a pytanie do warstwy językowej.

W ocenie pracy nie należy nadmiernie karać samego używania jednego terminu zamiast drugiego, jeśli logika badania pozostaje jasna. Należy natomiast reagować wtedy, gdy:

- pytania badawcze nie wynikają z celu,
- mają charakter pozorny,
- albo nie da się na nie odpowiedzieć na podstawie przedstawionego badania.

11.4. Teza pracy a hipoteza główna i hipoteza złożona

To jedno z ważniejszych rozróżnień pojęciowych, które bardzo często jest przyczyną nieporozumień, chociaż rozróżnienie wydaje się oczywiste:

- Teza pracy jest twierdzeniem, które autor chce uzasadnić (udowodnić).
- Hipotezy to przypuszczenia (domysły) badawcze, które mają zostać sprawdzone (zweryfikowane).

Z zasady, nie należy oczekiwać obecności tezy w pracy, która ma charakter empiryczny i opiera się na badaniu, ale też nie należy

wykluczać jej obecności, gdyż jest pojęciem cennym, bo organizującym wywód pracy, czyli tok myślenia autora.

Problem pojawia się zwykle w odróżnieniu tezy od hipotezy głównej. Teza jest pojęciem szerszym i bardziej ogólnym, a hipoteza główna jest pojęciem węższym i stricte badawczym.

Relacja między nimi wygląda tak:

- teza wyraża główną myśl, stanowisko albo sens całej pracy,
- hipoteza główna jest głównym przypuszczeniem (domysłem), dotyczącym problemu badawczego i ma zostać sprawdzona (weryfikowana) w badaniu.

Innymi słowy teza organizuje wywód pracy (tok myślenia autora), a hipoteza główna organizuje strukturę pracy.

Przykład:

Teza: Niski poziom świadomości zdrowotnej pacjentów z nadwagą utrudnia skuteczną profilaktykę miażdżycy.

Hipoteza główna: Poziom wiedzy pacjentów z nadwagą na temat czynników ryzyka miażdżycy jest niewystarczający.

Jak widać, hipoteza główna jest bardziej konkretna i nadaje się do weryfikacji na podstawie danych. Ważne jest, aby teza i hipoteza nie były tym samym zdaniem zapisanym innymi słowami.

W pracy empirycznej zwykle jest tylko hipoteza główna, o ile ma to sens, czyli gdy rzeczywiście istnieje hierarchiczny układ:

- problem główny,
- problemy szczegółowe.

Hipoteza złożona zawiera więcej niż jedno przewidywanie (domysł), np. odnosząca się jednocześnie do kilku zmiennych, grup lub zależności. Jest mniej precyzyjna i trudniejsza do jednoznacznej weryfikacji niż hipoteza prosta. Nie jest zalecana w pracach magister-

skich, a wręcz należy jej unikać, zamieniając na szereg hipotez prostych, jednostkowych lub szczegółowych,

11.5. Hipotezy: główna a szczegółowe – kiedy warto je formułować?

Hipotezy badawcze to przypuszczenia (domysły), które można sprawdzić (zweryfikować) w badaniu. Najprościej można powiedzieć, że hipoteza odpowiada na pytanie: „Jakiego wyniku się spodziewam?”. Hipoteza nie jest pewnikiem ani życzeniem autora. Jest przewidywaną odpowiedzią na problem badawczy, którą można potwierdzić albo odrzucić na podstawie zebranych danych.

Nie każda praca badawcza wymaga hipotez. Jeżeli praca ma charakter eksploracyjny i jej celem jest np. rozpoznanie (ustalenie) poziomu wiedzy, opinii, potrzeb albo doświadczeń, wystarczą zupełnie dobrze sformułowane problemy badawcze. Hipotezy są potrzebne wtedy, gdy badacz (student) przewiduje, że może istnieć:

- związek, zależność, powiązanie między zmiennymi;
- różnice między porównywanymi grupami badanych osób.

Hipoteza powinna być konkretna, sprawdzalna i zgodna z problemem badawczym. Nie powinna być zbyt ogólna, oczywista ani skomplikowana, złożona, i w efekcie niemożliwa do weryfikacji w zaplanowanym badaniu.

Pojęcie hipotezy głównej jest dopuszczalne, ale nie powinno być nadużywane i rutynowo wymagane. Ma sens przede wszystkim wtedy, gdy występuje wspomniany wyżej, hierarchiczny układ problemów badawczych:

- problem główny,
- problemy szczegółowe.

W takiej sytuacji:

- hipoteza główna stanowi przewidywaną odpowiedź na problem główny,
- hipotezy szczegółowe stanowią przewidywane odpowiedzi na problemy szczegółowe.

Przykład przejścia od tematu pracy do hipotez:

Poniższy przykład, dla kierunku pielęgniarstwo, pokazuje, jak można przejść od ogólnego tematu do bardziej uporządkowanej kon-

cepcji badawczej. Nie jest to wzór do mechanicznego przepisania, ale przykład logicznego łączenia kolejnych elementów pracy.

Temat roboczy: „Edukacja pielęgniarska pacjentów z cukrzycą typu 2”.

Tytuł pracy: „Znaczenie edukacji pielęgniarskiej w przygotowaniu pacjentów z cukrzycą typu 2 do samoopieki po wypisie ze szpitala”.

Teza pracy (fakultatywnie): „Właściwie prowadzona edukacja pielęgniarska zwiększa przygotowanie pacjentów z cukrzycą typu 2 do bezpiecznej samoopieki po wypisie ze szpitala”.

Cel pracy: „Celem pracy była ocena znaczenia edukacji pielęgniarskiej w przygotowaniu pacjentów z cukrzycą typu 2 do samoopieki po wypisie ze szpitala”.

Problem główny: „W jakim stopniu edukacja pielęgniarska przygotowuje pacjentów z cukrzycą typu 2 do samoopieki po wypisie ze szpitala?”.

Problemy szczegółowe:

- „Jaki jest poziom wiedzy pacjentów z cukrzycą typu 2 na temat zasad samokontroli glikemii?”.
- „Jak pacjenci oceniają swoje przygotowanie do przestrzegania zaleceń dietetycznych po wypisie ze szpitala?”.
- „Z jakimi trudnościami pacjenci najczęściej spotykają się w zakresie samoopieki?”.
- „Czy wyższa ocena gotowości do samoopieki u pacjentów z cukrzycą typu 2 jest związana z udziałem w edukacji pielęgniarskiej?”.

Hipoteza główna powinna być sparowana z problemem badawczym, a hipotezy szczegółowe z problemami (pytaniami) badawczymi. Nie warto tworzyć hipotez głównych zbyt rozbudowanych ani hipotez szczegółowych „na siłę”, jeśli problem (pytanie) ma czysto opisowy (eksploracyjny) charakter.

Hipoteza główna (złożona) do postawionego wyżej głównego problemu może brzmieć: „Pacjenci z cukrzycą typu 2, którzy uczestniczyli w edukacji pielęgniarskiej przed wypisem ze szpitala, wykazują wyższy poziom wiedzy i większą gotowość do samoopieki niż pacjenci, którzy nie uczestniczyli w takiej edukacji”.

W tym przykładzie pytania (problemy) szczegółowe 1–3 mają wyraźnie charakter eksploracyjny (opisowy) i nie wymagają stawiania hipotez badawczych, tylko pytanie 4 ma charakter zależnościowy i tu hipoteza jest najbardziej naturalna.

Aby odpowiedzieć na pytania badawcze 1–3, wystarczą metody opisowe, w szczególności statystyki opisowe. Natomiast aby odpowiedzieć na pytanie 4, trzeba postawić adekwatną hipotezę i zweryfikować ją po przeprowadzeniu badania, w szczególności przy pomocy testów statystycznych.

Hipoteza do pytania 4 może brzmieć: „Wyższa ocena gotowości do samoopieki u pacjentów z cukrzycą typu 2 jest związana z udziałem w edukacji pielęgniarskiej”.

Jak widać, sformułowanie hipotezy do pytania 4 wymagało jedynie zamiany zdania pytającego na twierdzące. I to jest najlepszy sposób, dzięki któremu do jednoznacznego pytania badawczego można sformułować prostą, jednoczłonową i jednoznacznie weryfikowalną hipotezę badawczą.

W tym przykładzie wszystkie elementy dotyczą tego samego problemu: przygotowania pacjentów z cukrzycą typu 2 do samoopieki po wypisie ze szpitala. Tytuł, cel, problemy badawcze i hipoteza tworzą wspólny kierunek. Dzięki temu łatwiej później dobrać metodę, narzędzie badawcze i sposób prezentacji wyników.

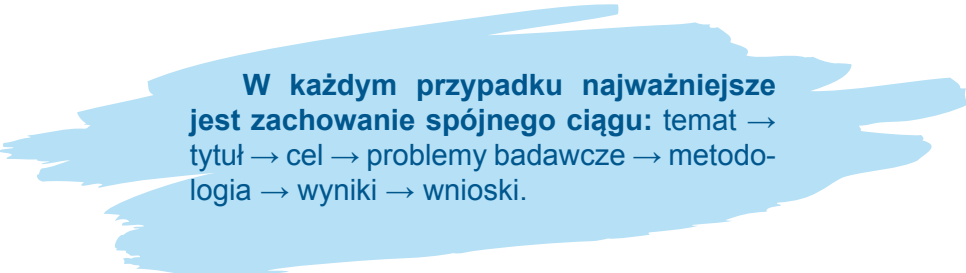
W ocenie należy zwracać uwagę na sparowanie takich elementów: problem badawczy i hipoteza główna oraz pytania (problemy) szczegółowe a hipotezy szczegółowe. Nie powinno być tak, że:

- hipoteza główna dotyczy innego obszaru niż problem główny,
- hipotezy szczegółowe nie odpowiadają pytaniom szczegółowym
- albo hipotezy zostały dopisane tylko formalnie (bo tak trzeba).

W ocenie należy zwracać także uwagę na celowość formułowania hipotez. Nie powinno być tak, że hipotezy, zarówno główna, jak

i szczegółowe, są formułowane „na siłę”, „dla zasady”, jeśli problem (pytanie) badawcze ma czysto opisowy (eksploracyjny) charakter.

Analogicznie przykłady można budować dla innych kierunków. W fizjoterapii problem może dotyczyć sprawności funkcjonalnej, bólu, ograniczeń aktywności albo efektów programu usprawniania; w zdrowiu publicznym – zachowań zdrowotnych, profilaktyki, organizacji świadczeń lub nierówności zdrowotnych; w dietetyce – sposobu żywienia, stanu odżywienia lub wiedzy żywieniowej; w ratownictwie medycznym – gotowości do działania, procedur, bezpieczeństwa i organizacji interwencji.

W każdym przypadku najważniejsze jest zachowanie spójnego ciągu: temat → tytuł → cel → problemy badawcze → metodologia → wyniki → wnioski.

11.6. Częściowe potwierdzenie hipotezy

To pojęcie wymaga szczególnej precyzji. Na poziomie języka metodologicznego można mówić o częściowym potwierdzeniu hipotezy głównie wtedy, gdy hipoteza ma charakter złożony i obejmuje kilka elementów ocenianych osobno. W praktyce może dotyczyć tylko hipotezy głównej lub hipotezy złożonej, a nie prostych hipotez szczegółowych. Ponadto trzeba pamiętać, że stosując testy statystyczne, nie można mówić, iż hipoteza została „częściowo potwierdzona”, gdyż w takim teście hipoteza może być tylko utrzymana albo odrzucona w całości. Dlatego promotor i recenzent powinni odróżniać:

- język ogólnego opisu wyników pracy
- od języka ścisłej interpretacji statystycznej.

Nie należy więc automatycznie uznawać sformułowania o „częściowym potwierdzeniu hipotezy” za błąd, ale trzeba sprawdzać, w jakim sensie zostało użyte.

11.7. Przedmiot badań, obiekt badań, podmiot badań

To grupa pojęć szczególnie podatnych na przesunięcia znaczeniowe.

- Przedmiot badań odnosi się do tego, co jest analizowane, czyli do zjawiska, cechy, relacji lub procesu.
- Obiekt badań odnosi się do tego, kogo lub co obejmuje badanie – może to być osoba, grupa, przypadek, instytucja albo rzecz.
- **Podmiot badań jest pojęciem niejednoznacznym i w języku polskim bywa używane różnie:** czasem na oznaczenie badacza, a czasem do obiektów badanych.

Pojęcie podmiot badań wymaga w pracach szczególnej ostrożności. Nie zawsze należy je eliminować, ale zawsze należy sprawdzić, czy zostało użyte jednoznacznie.

W ocenie pracy ważniejsze od samego wyboru terminu jest to, czy z tekstu jasno wynika:

- co było badane,
- kogo lub czego dotyczyło badanie,
- i jaki był rzeczywisty zakres analizy.

11.8. Populacja badana, próba badawcza, grupa badana

Te pojęcia bywają mieszane, choć dotyczą różnych poziomów opisu:

- populacja badana to cała zbiorowość, której dotyczy badanie;
- próba badawcza to część tej populacji objęta badaniem;
- grupa badana to określenie bardziej opisowe, użyteczne zwłaszcza przy charakterystyce uczestników badania.

W praktyce:

- termin próba badawcza jest bardziej metodologiczny,
- termin grupa badana bywa bardziej opisowy i stylistycznie wygodny.

Nie należy jednak używać ich całkowicie zamiennie tam, gdzie potrzebna jest precyzja metodologiczna. Recenzent powinien zwracać uwagę zwłaszcza na to, czy autor rozumie relację: populacja → próba → badane obiekty.

11.9. Sondaż diagnostyczny a badanie wiedzy ogólnej i wiedzy konkretnej

To jeden z najczęstszych punktów spornych. W wielu pracach dyplomowych studenci deklarują, że zastosowali sondaż diagnostyczny, a zarazem twierdzą, że „mierzyli poziom wiedzy”. Samo to nie musi być jeszcze błędem, ale wymaga doprecyzowania, jakiego rodzaju wiedzę badano.

Należy przyjąć następujące rozróżnienie:

1. **Sondaż diagnostyczny jest adekwatny wtedy, gdy badanie dotyczy:**

- wiedzy ogólnej,
- rozeznania,
- deklaracji,
- opinii,
- samooceny,
- albo subiektywnie deklarowanego przygotowania.

2. **Testowanie wiedzy dotyczy:**

- wiedzy konkretnej,
- wiedzy faktograficznej,
- wiedzy proceduralnej,
- rozpoznawania prawidłowych odpowiedzi,
- albo poprawnego wyboru postępowania.

Inaczej mówiąc: sondaż diagnostyczny nadaje się do badania wiedzy deklarowanej lub ogólnej, a test wiedzy – do sprawdzania wiedzy konkretnej.

To rozróżnienie powinno ograniczyć spory, w których jeden oceniający uznaje badanie za dopuszczalne, a drugi odrzuca je jako pozorne badanie wiedzy, z powodu użycia nieadekwatnej metody.

11.10. Dobór losowy a dobór przypadkowy/okazyjny

To drugi częsty i bardzo ważny punkt sporny. W pracach studenckich często pojawia się określenie dobór losowy, choć z opisu wynika, że badani zostali dobrani dlatego, że:

- byli dostępni,
- przebywali w danym miejscu,

- zgodzili się na udział,
- albo zostali objęci badaniem w dogodnym czasie.

Taki sposób doboru nie jest doбором losowym w znaczeniu metodologicznym (statystycznym).

Dobór losowy wymaga przeprowadzenia procedury losowania z wykorzystaniem operatu losowania, czyli kompletnej ponumerowanej listy jednostek populacji oraz generatora lub tabeli liczb losowych do wybrania z tej listy jednostek, które wejdą do próby badawczej. Tylko taki dobór uzasadnia używanie określenia „losowy” w znaczeniu metodologicznym (statystycznym), dając szansę, że próba będzie reprezentatywna dla populacji.

Najbezpieczniej przyjąć:

- dobór losowy oznacza rzeczywiste zastosowanie procedury losowania;
- dobór przypadkowy/okazyjny oznacza włączanie do badania osób przypadkowo, okazjnie dostępnych (np. ankietowanie przy pomocy Internetu na forach dyskusyjnych lub poprzez rozdawanie ankiet przypadkowym pacjentom na oddziale lub w poradni); w literaturze anglojęzycznej taki dobór określa się jako *convenience sampling*.

W ocenie pracy należy więc sprawdzać nie tylko nazwę doboru, ale jego rzeczywisty opis. Jeżeli nie było procedury losowania, nie należy akceptować określenia „dobór losowy”, gdy autor użył go w znaczeniu potocznym.

11.11. Korelacja a kontyngencja

Pojęcia korelacja i kontyngencja są do siebie zbliżone, bo oba dotyczą związku między zmiennymi, ale nie oznaczają tego samego.

Korelacja odnosi się do zmiennych, które można uporządkować liczbowo lub rangowo. Pokazuje, czy wraz ze zmianą jednej zmiennej zmienia się druga, a także w jakim kierunku i z jaką siłą. Przykład: im większe BMI, tym wyższe ciśnienie tętnicze. Tu można badać korelację, bo obie zmienne mają sens ilościowy.

Kontyngencja dotyczy zmiennych jakościowych, czyli kategoriowych. Pokazuje, czy występuje współzależność między kategoriami, ale nie mówi o kierunku typu „wzrost – spadek”, bo kategorie nie mają zwykle skali liczbowej. Przykład: płeć a palenie tytoniu; miejsce

zamieszkania a udział w szkoleniu. Tu bada się, czy rozkłady odpowiedzi są ze sobą powiązane¹.

Najprościej:

korelacja = związek między zmiennymi liczbowymi lub porządkowymi;

kontyngencja = związek między zmiennymi jakościowymi.

Różnica praktyczna jest taka, że:

- **przy korelacji pytamy:** „czy większej wartości X towarzyszy większa lub mniejsza wartość Y?”,
- **przy kontyngencji pytamy:** „czy przynależność do jednej kategorii jest powiązana z przynależnością do innej kategorii?”.

W analizie statystycznej:

- korelację ocenia się parametrycznym współczynnikiem Pearsona lub nieparametrycznym Spearmana,
- kontyngencję ocenia się przy pomocy tabel wielopolowych (tabel kontyngencji), testem chi-kwadrat (do 20% komórek o zbyt małych liczebnościach oczekiwanych) albo testem dokładnym Fishera (od 20% komórek o zbyt małych liczebnościach oczekiwanych)².

Ponieważ korelacja mówi bardziej o współzmienności, a kontyngencja o współwystępowaniu kategorii, nie wolno tych pojęć mieszać. Jeśli zmienne są kategoriowe, należy pisać o zależności lub kontyngencji, a nie o korelacji.

¹ Słowo „kontyngencja” pochodzi od łac. *contingentia*: przygodność, możliwość zdarzenia się czegoś, co nie jest konieczne. Blaise Pascal, który współtworzył podstawy rachunku prawdopodobieństwa, użył tego pojęcia w korespondencji z Pierre’em de Fermatem z 1654 r., natomiast statystyczne rozumienie kontyngencji rozwinął Karl Pearson w pracy „On the Theory of Contingency and Its Relation to Association and Normal Correlation” z 1904 r.

² Test dokładny Fishera służy do oceny zależności między zmiennymi jakościowymi w tabelach kontyngencji 2×2, a także większych przy małych liczebnościach, gdy test χ^2 Pearsona może być zawodny. Ronald A. Fisher był jednym z twórców statystyki stosowanej w biologii i medycynie (biostatystyki). Sposób liczenia testu dokładnego opisał w artykule „On the interpretation of χ^2 from contingency tables, and the calculation of P.” *J R Stat Soc.* 1922; 85(1):87–94.

11.12. Zależność a wpływ

Zależność to pojęcie szersze i „bezpieczniejsze”. Oznacza, że dwie zmienne są ze sobą powiązane, czyli że zmiana jednej z nich powoduje zmianę drugiej, ale bez przesądzania, że jedna powoduje (wpływa na) drugą.

Wpływ to pojęcie „silniejsze” i dlatego należy stosować je bardzo ostrożnie. Wpływ oznacza, że jedna zmienna oddziałuje na drugą, czyli ma wobec niej pewną rolę przyczynowo-skutkową.

Najprościej:

- zależność = „X i Y są ze sobą powiązane”;
- wpływ = „X oddziałuje na Y”.

Przykład:

- „Istnieje zależność między wiekiem a poziomem wiedzy” – to „bezpieczne sformułowanie”;
- „Wiek wpływa na poziom wiedzy” – to już mocniejsze stwierdzenie, bo sugeruje kierunek oddziaływania przyczyna (wiek) -> skutek (poziom wiedzy).

W pracach magisterskich bardzo często, w sposób nieuprawniony, nadużywa się słowa „wpływ”. Stwierdzenie statystycznie istotnej korelacji (np. współczynnik Pearsona lub Spearmana) lub kontyngencji (testu chi-kwadrat lub test Fishera) w tabeli wielopolowej pozwala mówić bezpiecznie jedynie o istnieniu:

- związku,
- zależności,
- współwystępowaniu,
- powiązaniu.

Samo stwierdzenie związku, zależności, współwystępowania albo powiązania nie upoważnia do używania pojęcia „wpływ”.

Zasadniczo o wpływie można mówić pewnie jedynie wtedy, gdy użyta metoda rzeczywiście pozwala wnioskować kierunkowo (np. metody eksperymentalne lub długookresowe badania kohortowe). Natomiast w pracach magisterskich na kierunkach z obszaru nauk o zdrowiu często dominują metody przekrojowe i obserwacyjne, dlatego należy używać sformułowań: „jest związek między X a Y”, „stwierdzono zależność między zmienną X a zmienną Y”, „wykazano współwystępowanie zjawiska X ze zjawiskiem Y”, „zaobserwowano powiązanie X z Y”.

Wyjątkowo, warunkowo i ostrożnie o wpływie można mówić tylko w następujących sytuacjach:

1. Gdy kierunek przyczynowo-skutkowy jest mocno ugruntowany w literaturze przedmiotu, czyli np. „w badaniach własnych potwierdzono wpływ X na Y, co jest zgodne z badaniami cytowanych autorów”, ale tylko pod warunkiem, że w cytowanych pracach są na to mocne dowody, czyli raportowane są wyniki badań eksperymentalnych lub długookresowych badań kohortowych.

2. Gdy formułowane jest tylko przypuszczenie, a nie wniosek empiryczny (poznawczy), można napisać:

- „wyniki mogą sugerować możliwy wpływ...”,
- „na podstawie obserwowanej zależności można przypuszczać, że istnieje wpływ...”,
- „na podstawie literatury można przypuszczać, że...”.

Czyli praktyczna zasada jest taka: jeżeli nie ma mocnej podstawy do wnioskowania przyczynowego (metody eksperymentalne, długookresowe badania kohortowe, ugruntowany pogląd w literaturze), nie należy używać pojęcia „wpływ”.

11.13. Zmienne zależne i niezależne a próby zależne i niezależne

To są dwie różne pary pojęć, które bardzo często są mylone, bo brzmią podobnie, ale odnoszą się do czego innego. Mylenie tych pojęć nie dotyczy tylko studentów. Można je znaleźć nawet także w podręcznikach, poradnikach i skryptach do statystyki. Nawet zapis w obowiązującym standardzie kształcenia jest w tym zakresie nie tyle błędny, co nieprecyzyjny, a przez to zwodniczy. Dlatego też to zagadnienie zostało potraktowane szerzej.

Zmienne zależne i zmienne niezależne

- Te pojęcia dotyczą roli zmiennych w modelu badawczym.
- Zmienna niezależna to ta, według której porównujemy, wyjaśniamy albo różnicujemy wynik.
 - Zmienna zależna to ta, którą traktujemy jako wynik, efekt albo cechę objaśnianą.

Przykład:

badamy, czy udział w szkoleniu wiąże się z wynikiem testu wiedzy.

- **Zmienna niezależna:** udział w szkoleniu.
- **Zmienna zależna:** wynik testu wiedzy.

Tutaj chodzi o pytanie: co jest czynnikiem porządkującym analizę, a co jest wynikiem?

Próby zależne i próby niezależne

Te pojęcia dotyczą relacji między obserwacjami lub grupami badanymi, a nie roli zmiennych.

- Próby niezależne to takie, w których wyniki jednej grupy nie są powiązane z wynikami drugiej grupy.
- Próby zależne to takie, w których wyniki są sparowane, powiązane albo pochodzą od samych osób.

Przykład:

Próby niezależne

- kobiety i mężczyźni,
- grupa szkolona i nieszkolona,
- pacjenci z dwóch różnych oddziałów.

Tu jedna osoba należy tylko do jednej grupy, a obserwacje nie są powiązane parami.

Próby zależne

- pomiar (test wiedzy) przed szkoleniem i po szkoleniu u tych samych osób,
- ciśnienie przed leczeniem i po leczeniu u tych samych pacjentów.

Tu obserwacje są ze sobą fizycznie i logicznie powiązane, czyli „zależne”.

Istota różnicy pojęć:

- Zmienne zależne / niezależne mówią o tym, co z czym analizujemy.
- Próby zależne / niezależne mówią o tym, czy porównywane wyniki pochodzą z obserwacji powiązanych czy niepowiązanych.

Dlaczego pojęcia są mylone? **Mylenie tych pojęć może wynikać z faktu, że dla prób niezależnych pojawia się jednocześnie:**

- zmienna zależna — np. wynik testu,
- zmienna niezależna — np. płeć,
- próby niezależne — np. kobiety i mężczyźni jako dwie odrębne grupy.

Przez to student (i nie tylko) może błędnie uznać, że:

- zmienna niezależna = próby niezależne,
- zmienna zależna = próby zależne.

Jak rozróżnić poprawnie? **Para pojęć „zmienna niezależna” ≠ „próba niezależna”:**

- pojęcie „zmienna niezależna” definiuje rolę zmiennej,
- pojęcie „próba niezależna” definiuje układ danych.

Przykład:

Porównujemy ciśnienie RR między kobietami i mężczyznami.

Zmienna niezależna: płeć.

Zmienna zależna: RR.

Próby: niezależne, bo kobiety i mężczyźni to dwie odrębne grupy.

Para pojęć „zmiennie zależne” ≠ „próby zależne”:

- pojęcie „zmienna zależna” oznacza wyniki pomiaru ciśnienia krwi RR,
- pojęcie „próba zależna” oznacza, że te wyniki są mierzone dwukrotnie (zmienne sparowane) lub wielokrotnie (3 lub więcej zmiennych powiązanych).

Przykład:

Mierzymy ciśnienie RR przed podaniem leku (RR_1) i po podaniu leku (RR_2).

Zmienne zależne (sparowane): RR_1 i RR_2.

Próby: zależne, bo ciśnienia krwi RR_1 i RR_2 są mierzone u tych samych osób dwukrotnie.

Czyli ta sama zmienna zależna (ciśnienie RR) może występować zarówno w próbach niezależnych, jak i w próbach zależnych.

Praktyczna zasada:

Jeśli pytasz: „co jest wynikiem, a co czynnikiem porównania?”, to chodzi o zmienne zależne i niezależne.

Jeśli pytasz: „czy porównywane obserwacje (pomiar) są ze sobą powiązane?”, to chodzi o próby zależne i niezależne.

Uwaga formalna: Użyte w aktualnym standardzie kształcenia sformułowanie dotyczące efektu uczenia się C.U7 „*Student potrafi stosować testy parametryczne i nieparametryczne dla zmiennych zależnych i niezależnych*” jest przez swoją nadmierną zwięzłość nieprecyzyjne metodologicznie, gdyż zawiera w sobie dwa różne porządki i może być źródłem mylenia pojęć w trójkącie: magistrant, promotor i recenzent. Dlatego zdanie to powinno brzmieć raczej tak: „*Student potrafi stosować testy parametryczne i nieparametryczne dla prób zależnych i niezależnych*”.

Natomiast z punktu widzenia metodologicznego i metodycznego równocześnie powinno ono brzmieć jeszcze bardziej precyzyjnie, np. „*Student potrafi dobierać i stosować testy parametryczne i nieparametryczne odpowiednio do rodzaju zmiennych, skali pomiaru oraz tego, czy próby (obserwacje) są zależne czy niezależne*”.

11.14. Wyniki a dyskusja

Choć to rozróżnienie wydaje się proste, w praktyce jest często naruszane. Wyniki pokazują, co uzyskano. Dyskusja wyjaśnia, co to znaczy.

Wiele prac zaciera tę granicę:

- opis wyników zostaje rozbudowany o interpretację,
- albo dyskusja staje się drugim opisem tabel i wykresów.

Recenzent powinien oceniać nie tyle obecność obu rozdziałów, ile realne utrzymanie ich odmiennych funkcji.

11.15. Wnioski poznawcze a wnioski praktyczne

Na kierunkach osadzonych w naukach o zdrowiu oba typy wniosków są istotne, ale nie są tym samym.

Wnioski poznawcze odpowiadają na pytanie, czego dowiedziano się z badania.

Wnioski praktyczne pokazują, jakie znaczenie mają ustalenia dla praktyki właściwej dla danego kierunku studiów: opieki, rehabilitacji, profilaktyki, edukacji zdrowotnej, dietetyki, ratownictwa medycznego, zdrowia publicznego, organizacji świadczeń albo bezpieczeństwa pacjenta.

Błędem jest zarówno:

- całkowite pomijanie wniosków praktycznych,
- jak i formułowanie ich w oderwaniu od wyników.

Dobra praca powinna pokazywać związek między jednym i drugim.

11.16. Dane metryczkowe a dane socjodemograficzne

Określenie „dane metryczkowe” jest powszechnie używane, ale ma cechy **żargonu** akademicko-badawczego, czyli utartego skrótu praktycznego w tym środowisku. Dlatego jest bardzo często używane w pracach dyplomowych, chociaż nie jest to pojęcie precyzyjne ani „eleganckie” metodologicznie. Można go używać „roboczo” w komunikacji z magistrantem, ale w tekście pracy dyplomowej należy użyć takich pojęć jak: dane socjodemograficzne, cechy społeczno-demograficzne, charakterystyka badanej grupy.

Użycie w pracy pojęcia „dane metryczkowe” nie jest „dużym błędem”, ale raczej „nie podnosi” jej oceny.

11.17. Style cytowania „autor i data” a „numer kolejny”

W piśmiennictwie naukowym dominują dwa, spośród licznych, style cytowania i sporządzania bibliografii:

- styl „autor i data” (APA/Chicago); opracowany przez Amerykańskie Towarzystwo Psychologiczne (American Psychological

Association – APA), preferowany w naukach humanistycznych i społecznych; bliski stylowi „Chicago”³;

- styl „numer kolejny” (NLM/ICMJE/Vancouver); przyjęty przez Narodową Bibliotekę Medyczną Stanów Zjednoczonych (National Library of Medicine – NLM) i jest preferowany w naukach medycznych i naukach o zdrowiu; jest stosowany w stylach „Vancouver” i ICMJE⁴.

W stylu „numer kolejny” odnośnik w tekście ma postać numeru w nawiasie, zwykle kwadratowym. Bibliografia w tym systemie powinna być uporządkowana według kolejności cytowania, a numer nadany źródłu przy pierwszym cytowaniu musi być zachowany przy kolejnych odwołaniach. W przypadku prac dyplomowych przygotowywanych na kierunkach należących do obszaru nauk medycznych i nauk o zdrowiu promotor i recenzent powinni co do zasady wymagać systemu „numer kolejny” – NLM/ICMJE/Vancouver – i jego konsekwentnego stosowania w całej pracy, chyba że regulamin uczelni lub zasady danego kierunku stanowią inaczej.

Niektórzy promotorzy i recenzenci mogą mieć w tej kwestii wątpliwości, zwłaszcza gdy reprezentują dyscypliny społeczne, humanistyczne albo przyrodnicze, w których częściej stosuje się system „autor-data”, dlatego w pracach z obszaru nauk medycznych i nauk o zdrowiu system „numer kolejny” jest preferowany? Powodów jest kilka:

- Sprzyja zwięzłości tekstu – w pracach medycznych często cytuje się bardzo dużo źródeł, nieraz kilka w jednym zdaniu; zapis numeryczny w nawiasach kwadratowych jest krótszy i mniej obciąża wizualnie tekst niż listy nazwisk i dat.
- Poprawia czytelność wywodu naukowego – w tekstach klinicznych, epidemiologicznych i empirycznych najważniejsze są zwykle: wynik, procedura, wskaźnik, zależność, porównanie grup; styl „numer kolejny” nie rozbija toku zdania nazwiskami autorów i datami.

³ Nazwa pochodzi od „*The Chicago Manual of Style*” opisującego zasady redakcyjne wydawnictwa University of Chicago Press. Styl „Chicago” w odmianie „autor-data” jest podobny do stylu APA, ale w odmianie przypisowej jest zupełnie inny niż styl APA.

⁴ Nazwa pochodzi od nazwy miasta Vancouver w Kanadzie, w którym w roku 1978 doszło do spotkania grupy redaktorów czasopism medycznych, która wypracowała jednolite zasady opisu bibliograficznego i cytowania. Z tej grupy wywodzi się zespół znany jako International Committee of Medical Journal Editors (ICMJE). Style Vancouver, NLM i ICMJE należą do tej samej rodziny, czyli: numer w tekście, a bibliografia numerowana według kolejności cytowania.

- Ułatwia porządkowanie dużej liczby źródeł – w medycynie i naukach o zdrowiu bibliografia jest zwykle obszerna, a to samo źródło może pojawiać się wielokrotnie. W stylach „numer kolejny” raz nadany numer pozostaje tym samym numerem przy kolejnych cytowaniach, co upraszcza zapis.
- Dobrze pasuje do charakteru dowodowego nauk medycznych i nauk o zdrowiu, w których ważniejsze od eksponowania nazwiska autora w tekście pracy jest wskazanie, że dane twierdzenie ma oparcie w cytowanym źródle lub liście źródeł.
- Jest najpowszechniej stosowany i silnie zakorzeniony, choć istnieją wyjątki, w piśmiennictwie biomedycznym i dlatego dobrze przygotowuje studentów pielęgniarstwa do standardu publikacyjnego obowiązującego w dziedzinie nauk medycznych i nauk o zdrowiu.

Poniżej modelowe przykłady pokazujące różnicę między stylami „autor-data” a „numer kolejny” we fragmencie z części teoretycznej pielęgniarstwa pracy magisterskiej.

- Przykład 1. Styl „autor i data”

Zapobieganie odleżynom stanowi jedno z podstawowych zadań pielęgniarki w opiece nad pacjentem długotrwale unieruchomionym. Aktualne wytyczne podkreślają znaczenie wczesnej oceny ryzyka, regularnej kontroli skóry oraz stosowania metod redystrybucji nacisku (European Pressure Ulcer Advisory Panel, National Pressure Injury Advisory Panel, & Pan Pacific Pressure Injury Alliance, 2019). Istotne znaczenie ma również stan odżywienia chorego, ponieważ niedożywienie zwiększa podatność tkanek na uszkodzenie i opóźnia gojenie (Langer & Fink, 2014). W badaniach przeglądowych wykazano, że do najważniejszych czynników ryzyka należą unieruchomienie, ograniczona mobilność, zaburzenia perfuzji i wilgotność skóry (Coleman et al., 2013). Problem ma także wymiar organizacyjny i ekonomiczny, ponieważ odleżyny wydłużają hospitalizację oraz zwiększają koszty leczenia i opieki (Padula & Delarmente, 2019). W praktyce klinicznej przydatne są również polskie zalecenia ekspertów, które porządkują zasady profilaktyki przeciwoleżynowej i podkreślają rolę pielęgniarki w działaniach zapobiegawczych (Szewczyk et al., 2020).

Piśmiennictwo

- Coleman, S., Gorecki, C., Nelson, E. A., Closs, S. J., Defloor, T., Halfens, R., et al. (2013). Patient risk factors for pressure ulcer development: Systematic review. *International Journal of Nursing Studies*, 50(7), 974–1003.
- European Pressure Ulcer Advisory Panel, National Pressure Injury Advisory Panel, & Pan Pacific Pressure Injury Alliance. (2019). *Prevention and treatment of pressure ulcers/injuries: Clinical practice guideline*. EPUAP/NPIAP/PPPIA.
- Langer, G., & Fink, A. (2014). Nutritional interventions for preventing and treating pressure ulcers. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, (6), CD003216.
- Padula, W. V., & Delarmente, B. A. (2019). The national cost of hospital-acquired pressure injuries in the United States. *International Wound Journal*, 16(3), 634–640.
- Szewczyk, M. T., Kózka, M., Cierzniakowska, K., Cwajda-Biaślik, J., Mościcka, P., Jawień, A., Sopata, M., Bazaliński, D., & Spannbauer, A. (2020). Profilaktyka odleżyn – zalecenia Polskiego Towarzystwa Leczenia Ran. Część I. *Leczenie Ran*, 17(3), 113–146. Link: <https://doi.org/10.5114/lr.2020.101506>
- Przykład 2. Styl „numer kolejny”

Zapobieganie odleżynom stanowi jedno z podstawowych zadań pielęgniarstwa w opiece nad pacjentem długotrwale unieruchomionym. Aktualne wytyczne podkreślają znaczenie wczesnej oceny ryzyka, regularnej kontroli skóry oraz stosowania metod redystrybucji nacisku [1]. Istotne znaczenie ma również stan odżywienia chorego, ponieważ niedożywienie zwiększa podatność tkanek na uszkodzenie i opóźnia gojenie [2]. W badaniach przeglądowych wykazano, że do najważniejszych czynników ryzyka należą unieruchomienie, ograniczona mobilność, zaburzenia perfuzji i wilgotność skóry [3]. Problem ma także wymiar organizacyjny i ekonomiczny, ponieważ odleżyny wydłużają hospitalizację oraz zwiększają koszty leczenia i opieki [4]. W praktyce klinicznej przydatne są również polskie zalecenia ekspertów dotyczące profilaktyki odleżyn [5].

Piśmiennictwo

1. European Pressure Ulcer Advisory Panel, National Pressure Injury Advisory Panel, Pan Pacific Pressure Injury Alliance. *Prevention and Treatment of Pressure Ulcers/Injuries: Clinical Practice Guideline*. Prague: EPUAP/NPIAP/PPPIA; 2019.
2. Langer G, Fink A. Nutritional interventions for preventing and treating pressure ulcers. *Cochrane Database Syst Rev*. 2014;(6):CD003216.
3. Coleman S, Gorecki C, Nelson EA, Closs SJ, Defloor T, Halfens R, et al. Patient risk factors for pressure ulcer development: systematic review. *Int J Nurs Stud*. 2013;50(7):974-1003.
4. Padula WV, Delarmente BA. The national cost of hospital-acquired pressure injuries in the United States. *Int Wound J*. 2019;16(3):634-640.
5. Szewczyk MT, Kózka M, Cierzniaowska K, Cwajda-Białasik J, Mościcka P, Jawień A, et al. Profilaktyka odleżyn – zalecenia Polskiego Towarzystwa Leczenia Ran. Część I. *Leczenie Ran* [Internet]. 2020;17(3):113-146 [dostęp: 27.04.2026]. Link: <https://doi.org/10.5114/lr.2020.101506>.

Co te przykłady pokazują? **W stylu „autor i data” tekst jest bardziej obciążony wizualnie:** nazwiska autorów i daty wchodzą w środek zdań, co przy licznych cytowaniach utrudnia płynne czytanie.

W stylu „numer kolejny”:

- akapit jest krótszy wizualnie,
- łatwiej śledzić tok wyводу,
- wygodniej cytować wiele źródeł odnoszących się do faktów, wyników badań i zaleceń klinicznych,
- zapis lepiej pasuje do tekstów biomedycznych, gdzie ważne są dane, procedury, wyniki i rekomendacje, a nie nazwiska autorów/ twórców i daty ogłoszenia ich dzieł, jak to jest w naukach humanistycznych lub społecznych.

Przy okazji warto zwrócić uwagę, że w przykładzie stylu „autor-data” lista piśmiennictwa nie jest numerowana. Z zasady alfabetycznej listy piśmiennictwa nie należy numerować, ponieważ numeracja sugeruje system cytowania numerycznego, choć w rzeczywistości o kolejności pozycji decyduje alfabet. Taki zapis jest mniej czytelny i metodologicznie niespójny, gdyż miesza dwa porządki, alfabetyczny i numeryczny. Niekiedy magistranci umieszczają w tekście numery

z ponumerowanej listy alfabetycznej. Taki sposób jest zgodny z jednym z wariantów stylu CSE (Council of Science Editors), ale style CSE stosuje się głównie w naukach biologicznych, przyrodniczych i części nauk rolniczych.

Ujmując kwestię krótko: System „numer kolejny” (NLM/ICMJE/Vancouver) powinien być preferowany i zalecany w pracach magisterskich z obszaru nauk medycznych i nauk o zdrowiu, ponieważ jest oszczędny, czytelny, porządkuje dużą liczbę cytowań i odpowiada standardom większości piśmiennictwa z obszaru medycznych i nauk o zdrowiu.

11.18. Opis przypadku a studium przypadku

W ocenianiu prac magisterskich należy wyraźnie odróżniać opis przypadku od studium przypadku. Pojęcia te bywają używane zamiennie, ale nie są równoważne metodologicznie.

Opis przypadku (ang. *case report*) oznacza uporządkowane przedstawienie konkretnej sytuacji klinicznej, opiekuńczej, rehabilitacyjnej, edukacyjnej lub organizacyjnej. Może obejmować charakterystykę pacjenta albo sytuacji, opis problemu, przebieg postępowania, zastosowane działania oraz uzyskane efekty. Ma jednak przede wszystkim charakter dokumentacyjno-opisowy i odpowiada głównie na pytanie: „co się wydarzyło?”.

Studium przypadku (ang. *case study*) jest czymś więcej niż tylko opisem przypadku, gdyż obejmuje także jego analizę, interpretację, osadzenie w wiedzy naukowej i odniesienie do praktyki zawodowej. Powinno odpowiadać nie tylko na pytanie „co się wydarzyło?”, lecz także: „dlaczego ten przypadek jest ważny?”, „jaki problem pokazuje?”, „jakie decyzje podjęto?”, „na jakiej podstawie je uzasadniono?”, „jakie były efekty?”, „jakie ograniczenia wystąpiły?” oraz „czego ten przypadek uczy w odniesieniu do praktyki?”⁵.

W pracy magisterskiej można dopuścić pracę typu „case study” wyłącznie wtedy, gdy ma ona charakter pełnego „studium”, a nie je-

⁵ Metoda *case study* ma kilka źródeł: w dydaktyce prawniczej wiąże się z Christopherem Columbem Langdellem i analizą przypadków sądowych w Harvard Law School od lat 70. XIX w., natomiast jako strategia badawcza rozwinęła się w naukach społecznych z tradycji biografii, szkoły chicagowskiej i pracy socjalnej; jej współczesne ujęcie metodologiczne ugruntowały m.in. prace Roberta K. Yina (patrz spis piśmiennictwa).

dynie „opisu” przypadku. Oznacza to, że praca powinna zawierać jasno określony cel, problem badawczy lub analityczny, uzasadnienie wyboru przypadku, opis źródeł danych, sposób analizy, odniesienie do piśmiennictwa, interpretację, ograniczenia oraz ostrożne wnioski dla praktyki.

Samo chronologiczne przedstawienie historii pacjenta, przebiegu rehabilitacji, opieki, edukacji albo interwencji nie wystarcza do uznania pracy za pełnowartościowe studium przypadku. Taka praca może mieć wartość dydaktyczną lub dokumentacyjną, ale nie spełnia w pełni wymagań badawczej albo analitycznej pracy magisterskiej.

W ocenie pracy promotor i recenzent powinni pytać nie tylko, czy przypadek został opisany, ale czy został przeanalizowany. Jeżeli praca przedstawia wyłącznie dane kliniczne, przebieg zdarzeń i zastosowane działania, ale nie zawiera problemu, interpretacji, odniesienia do literatury i refleksji nad ograniczeniami, należy traktować ją jako opis przypadku, a nie jako studium przypadku.

Dopuszczenie pracy typu „case study” wymaga spełnienia co najmniej następujących warunków:

- przypadek został dobrany celowo, a wybór ten został uzasadniony;
- praca ma jasno określony cel oraz problem badawczy lub analityczny;
- opisano źródła danych, np. dokumentację, obserwację, wywiad, wyniki badań, przebieg postępowania lub inne materiały;
- wskazano sposób analizy przypadku;
- przypadek został odniesiony do aktualnej wiedzy naukowej, standardów, wytycznych lub praktyki zawodowej;
- przedstawiono interpretację decyzji, działań, efektów i trudności;
- wskazano ograniczenia analizy;
- wnioski mają charakter ostrożny, praktyczny, edukacyjny, organizacyjny lub kliniczno-opisowy, a nie statystyczny;
- nie formułuje się uogólnień dotyczących całej populacji na podstawie jednego przypadku.

Najczęstszy błąd polega na tym, że autor nazywa pracę studium przypadku, ale w rzeczywistości przygotowuje jedynie opis historii pacjenta. Drugi częsty błąd polega na formułowaniu z jednego przypadku wniosków ogólnych, tak jakby był on reprezentatywnym badaniem populacyjnym. W pracy magisterskiej studium przypadku może być dopuszczalne tylko wtedy, gdy jego zakres, analiza i wnioski odpowiadają logice tej metody.

11.19. Badanie jakościowe, wywiad pogłębiony i analiza dokumentacji

W ocenie prac magisterskich należy odróżniać badanie jakościowe od badania ilościowego prowadzonego przy użyciu ankiety. Badanie jakościowe nie jest „ankietą bez procentów”, lecz odrębnym modelem postępowania badawczego, którego celem jest zrozumienie doświadczeń, opinii, znaczeń, potrzeb, trudności albo sposobów przeżywania określonego problemu.

Wywiad pogłębiony nie powinien być traktowany jako zwykły zestaw pytań odczytanych uczestnikowi. Wymaga opisanie doboru uczestników, dyspozycji do wywiadu, sposobu prowadzenia rozmowy, sposobu zapisu materiału, zasad anonimizacji oraz procedury analizy wypowiedzi.

Analiza dokumentacji różni się od swobodnego przeglądu dokumentów. Wymaga wskazania rodzaju dokumentów, okresu, z którego pochodzą, kryteriów ich włączenia, zakresu wyodrębnianych danych oraz sposobu porządkowania materiału. Jeżeli dokumenty zawierają dane wrażliwe, konieczne jest także opisanie zasad ich ochrony.

W badaniu jakościowym kategoria tematyczna nie jest luźno dobrany cytatem ani ilustracją opinii autora. Powinna wynikać z przyję-

tej procedury analizy materiału i porządkować powtarzające się sensy, problemy lub wątki obecne w wypowiedziach albo dokumentach.

Promotor i recenzent nie powinni oceniać pracy jakościowej tak, jakby była nieudaną wersją pracy ilościowej. Powinni natomiast sprawdzić, czy materiał jakościowy został zebrany i przeanalizowany w sposób przejrzysty, czy interpretacja wynika z materiału oraz czy autor zachowuje granice wnioskowania właściwe dla przyjętego modelu badania.

11.20. Średnia i odchylenie standardowe a testy nieparametryczne

W ocenianych pracach magisterskich częstym błędem jest nie-spójność między sposobem opisu danych a zastosowanymi testami statystycznymi. Autorzy przedstawiają wyniki statystyk opisowych za pomocą średniej arytmetycznej i odchylenia standardowego, a następnie stosują testy nieparametryczne, na przykład test U Manna-Whitneya, test Kruskala-Wallisa, test Wilcoxona albo korelację rho Spearmana. Taki zapis jest metodologicznie mylący, ponieważ łączy dwa różne porządki opisu i wnioskowania.

Jeżeli autor decyduje się na testy nieparametryczne, oznacza to, że nie przyjmuje wnioskowania opartego na średnich arytmetycznych. Powodem może być porządkowy charakter danych, brak rozkładu normalnego, mała liczebność grup, obecność wartości odstających albo inna przesłanka wskazująca, że test parametryczny nie jest właściwy. W takiej sytuacji dalsze prezentowanie i omawianie wyników za pomocą M i SD jest niespójne z przyjętą analizą.

Zasada jest następująca: Jeżeli w pracy zastosowano testy nieparametryczne, w wynikach, w szczególności w tabelach, należy podawać medianę i rozstęp międzykwartylowy, a nie średnią arytmetyczną (M) i odchylenie standardowe (SD).

Średnia arytmetyczna (M) i odchylenie standardowe (SD) mogą pojawić się tylko na etapie eksploracyjnym (diagnostycznym), na przykład przy sprawdzaniu rozkładu danych albo uzasadnianiu wyboru testu. Nie powinny natomiast pozostawać w tabelach, które są podstawą weryfikacji hipotez lub odpowiedzi na pytania badawcze. W tym miejscu nie „pomagają” w interpretacji, lecz mogą wprowadzać w błąd, sugerując, że analiza dotyczy średnich.

Szczególnie niepoprawny jest zapis, w którym autor pisze, że test U Manna-Whitneya albo test Kruskala-Wallisa wykazał „istotne różnice średnich”. Testy te nie są testami różnic między średnimi. Poprawny jest zapis, że wyniki różniły się między grupami, że jedna grupa uzyskała wyższe wyniki albo jeśli podano mediany, a rozkłady grup są porównywalne, że mediana wyniku była wyższa w jednej z grup.

Przykład:

Zapis błędny: „Średnia poziomu stresu była istotnie wyższa w grupie pielęgniarek pracujących w oddziale intensywnej terapii, co potwierdził test U Manna-Whitneya”.

Zapis poprawny: „Poziom stresu różnił się między grupami. Mediana wyniku była wyższa w grupie pielęgniarek pracujących w oddziale intensywnej terapii, a wynik testu U Manna-Whitneya wskazał na różnicę istotną statystycznie”.

Na ten problem trzeba zwracać szczególną uwagę, ponieważ jest on często utrwalany przez praktykę publikacyjną. Fakt, że w artykułach naukowych spotyka się zestawienie M i SD z testami nieparametrycznymi, nie oznacza jeszcze, że jest to rozwiązanie poprawne. W artykułach naukowych mogą zdarzać się usterki i niespójności, a nawet mogą być „kultywowane” złe praktyki. Lang i Altman podkre-

ślają w wytycznych SAMPL (ang. *SAMPL Guideline*)⁶ konieczność spójnego i przejrzystego raportowania metod oraz wyników statystycznych.

Sullivan i Artino, omawiając dane ze skali typu Likerta, częstych w pracach magisterskich w naukach o zdrowiu, zwracają uwagę, że pojedyncze odpowiedzi w takich skalach mają charakter porządkowy: można je uporządkować od odpowiedzi słabszej do silniejszej, ale nie należy automatycznie zakładać równych odległości między kategoriami. Dlatego przy pojedynczych pozycjach skali właściwe jest podawanie liczebności, odsetków, mediany i rozstępu międzykwartylowego (IQR) oraz stosowanie testów nieparametrycznych. Średnia arytmetyczna i odchylenie standardowe mogą być uzasadnione dopiero przy wynikach złożonych, na przykład sumie albo średnim wyniku z kilku pozycji tworzących spójną skalę, o ile autor jasno opíše i uzasadni taki sposób analizy.

W ocenie pracy magisterskiej należy więc sprawdzać nie tylko to, czy student podał wartość *p*, ale także czy statystyka opisowa, test statystyczny i język interpretacji są ze sobą zgodne. Jeżeli praca opiera się na analizach nieparametrycznych, oczekiwany układ tabeli wynikowej to najczęściej: grupa, *N*, *Me*, *IQR*, statystyka testu i *p*.

Waga błędu zależy od jego zakresu. Jeżeli *M* i *SD* pojawiają się jedynie w materiale diagnostycznym, a główne wyniki opisano przez *Me* i *IQR*, nie ma podstaw do obniżania oceny. Jeżeli jednak w tabelach wynikowych pozostawiono wyłącznie *M* i *SD* przy testach nieparametrycznych, należy obniżyć ocenę opisu wyników i częściowo metodologii. Jeżeli dodatkowo autor interpretuje testy nieparametryczne jako testy różnic średnich, jest to już błąd istotny, świadczący o niepełnym rozumieniu zastosowanej analizy.

⁶ SAMPL (*Statistical Analyses and Methods in the Published Literature*) to wytyczne podstawowego raportowania metod i wyników statystycznych w publikacjach biomedycznych, adresowane do autorów, redaktorów i recenzentów.

Przykład:

Uwaga promotorska: „Proszę ujednolicić opis statystyczny. Skoro zastosowano testy nieparametryczne, w tabelach wynikowych należy podać Me i IQR zamiast M i SD. Proszę też nie opisywać wyniku testu U Manna-Whitneya albo Kruskala-Wallisa jako różnicy średnich”.

Uwaga recenzencka: „Prezentacja wyników jest niespójna statystycznie: w pracy zastosowano testy nieparametryczne, ale tabele oparto na M i SD, a część wyników opisano językiem różnic średnich. Obniża to ocenę opisu wyników i poprawności metodologicznej, ponieważ statystyka opisowa, test i interpretacja nie tworzą spójnego komunikatu”.

11.21. VAS a inne skale numeryczne i graficzne

W ocenianych pracach częstym uchybieniem jest nazywanie skalą VAS każdego graficznego narzędzia do oceny bólu, zmęczenia, duszności albo innego objawu. Nie jest to poprawne. **Klasyczna wizualna skala analogowa** (ang. *Visual Analogue Scale* – VAS) to ciągła, niepodzielona linia o długości 10 cm, której końce oznaczają dwa skrajne stany, na przykład „brak bólu” i „najsilniejszy wyobrażalny ból”. Badany zaznacza dowolny punkt na linii, a wynik odczytuje się jako odległość w milimetrach od początku skali. Przymiotnik „analogowy” oznacza, że dana wielkość jest odwzorowana w sposób ciągły, przez proporcjonalną zmianę innej wielkości, np. położenia, długości, wychylenia wskazówki albo natężenia sygnału. Odczyt nie polega wtedy na wyborze jednej z gotowych kategorii, lecz na ustaleniu wartości w pewnym ciągłym zakresie.

Jeżeli badany widzi liczby, na przykład 0–10, narzędzie jest skalą numeryczną (ang. *Numeric Rating Scale* – NRS), a nie VAS. Jeżeli widzi twarze, symbole albo obrazki, należy mówić o skali twarzowej, obrazkowej albo o konkretnym nazwanym narzędziu (np. **Wong-Baker FACES Pain Rating Scale**). Jeżeli linia ma podziałkę, liczby lub symbole, najbezpieczniej określić ją jako zmodyfikowaną skalę graficzną albo zmodyfikowaną skalę wizualną i dokładnie opisać jej konstrukcję.

To rozróżnienie nie jest tylko formalne i ma znaczenie metodologiczne. Klasyczna VAS odczytywana w milimetrach daje wynik ilościowy albo quasiilościowy. Skala numeryczna 0–10 daje wynik dyskretny, a skale twarzowe i obrazkowe mają charakter porządkowy. Od konstrukcji narzędzia zależy więc rodzaj pomiaru (ilościowy/ilorazowy, dyskretny, porządkowy), czyli charakter danych, a w konsekwencji dobór statystyk opisowych i testów.

W ocenie pracy należy sprawdzić, czy autor poprawnie nazwał zastosowaną skalę, opisał jej budowę i dobrał analizę do charakteru danych. Jeżeli w pracy napisano „VAS”, ale z opisu wynika skala 0–10 albo skala z twarzami, należy wskazać nieścisłość terminologiczną. Jeżeli błąd wpływa na sposób analizy, ma on już znaczenie metodologiczne.

Przykład:

Zapis nieprecyzyjny: „Do oceny bólu zastosowano skalę VAS od 0 do 10 z oznaczeniami twarzy”.

Zapis poprawny: „Do oceny bólu zastosowano zmodyfikowaną skalę graficzną z oznaczeniami liczbowymi 0–10 oraz symbolami twarzy odpowiadającymi nasileniu bólu”.

Uwaga promotorska: „Proszę doprecyzować nazwę narzędzia. Opisana skala nie jest klasyczną VAS, ponieważ zawiera widoczne oznaczenia liczbowe i symbole twarzy. Proszę nazwać ją zgodnie z rzeczywistą konstrukcją i dostosować opis analizy do charakteru uzyskanych danych”.

Wskazówka praktyczna dotycząca „pojęć”

Przy każdym pojęciu budzącym wątpliwości warto zadać sobie trzy pytania:

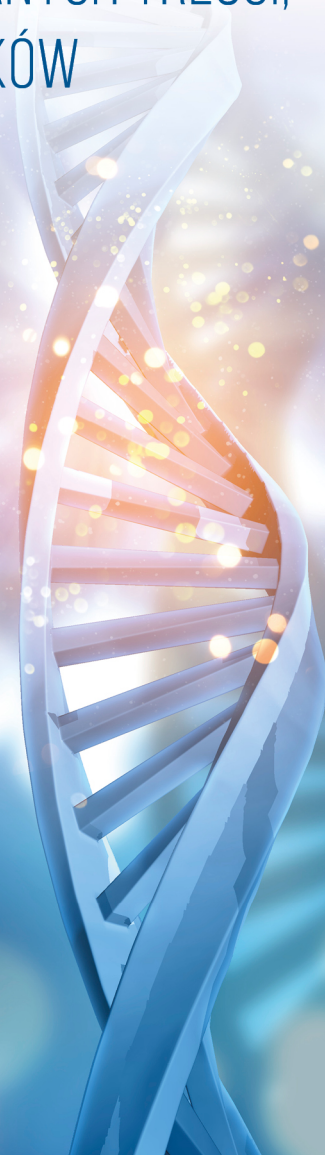
- „Czy problem dotyczy rzeczywistego błędu terminologicznego, czy tylko różnicy tradycji terminologicznej?” (np. „dane metryczkowe”)
- „Czy autor używa pojęcia konsekwentnie ze zrozumieniem?”
- „Czy użycie danego pojęcia wpływa znacząco na wartość pracy?”

Jeżeli odpowie się na te pytania, łatwiej odróżnić:

- niegroźną usterkę językową,
- od błędu, który rzeczywiście powinien obniżać ocenę.

ROZDZIAŁ 12

OCENA SAMODZIELNOŚCI I RYZYKA
SZTUCZNIE WYGENEROWANYCH TREŚCI,
DANYCH I WYNIKÓW

Przy ocenie pracy magisterskiej należy zwracać uwagę nie tylko na poprawność formalną i metodologiczną, lecz także na samodzielność opracowania tekstu oraz wiarygodność danych, analiz i wniosków. Problem ten ma dziś szczególne znaczenie ze względu na możliwość korzystania z narzędzi sztucznej inteligencji i modeli językowych.

Samo użycie narzędzi AI nie musi oznaczać nierzetelności pracy, jeżeli jest zgodne z regulaminem uczelni, ma charakter pomocniczy i pozostaje pod pełną kontrolą autora. Niedopuszczalna jest natomiast sytuacja, w której tekst, dane, wyniki albo wnioski zastępują rzeczywistą pracę badawczą autora i nie dają się zweryfikować.

12.1. Część teoretyczna a ryzyko tekstu pozornie akademickiego

W pierwszej kolejności należy ocenić część teoretyczną. W tekstach silnie wspomaganych lub wygenerowanych przez modele językowe część teoretyczna bywa poprawna językowo, płynna i pozornie uporządkowana, ale jednocześnie zbyt ogólna, słabo związana z tematem pracy i niewystarczająco osadzona w rzeczywistym piśmiennictwie.

Część teoretyczna nie powinna być ogólnym opisem szerokiego zagadnienia. Powinna prowadzić do badania własnego: wyjaśniać podstawowe pojęcia, porządkować stan wiedzy, uzasadniać wybór tematu, wskazywać znaczenie problemu dla nauk o zdrowiu i praktyki właściwej dla danego kierunku oraz przygotowywać czytelnika do celu pracy, problemów badawczych i metodologii

Sygnalami ostrzegawczymi są zwłaszcza:

- bardzo ogólne akapity, które mogłyby pasować do wielu podobnych tematów;
- płynny, poprawny językowo tekst bez konkretnych danych, definicji, przykładów i wyników badań;
- powtarzanie tych samych treści w różnych podrozdziałach;

- brak logicznego przejścia od literatury do celu pracy i badania własnego;
- cytowania dodane formalnie, ale niewspierające konkretnych twierdzeń;
- obecność pozycji w bibliografii, które nie zostały realnie wykorzystane w argumentacji;
- używanie „wyszukanych” pojęć specjalistycznych bez kontroli ich znaczenia;
- dysproporcja między bardzo płynną częścią teoretyczną a słabą metodologią, wynikami lub wnioskami.

Nie należy jednak oceniać takiego tekstu wyłącznie na podstawie wrażenia, że „brzmi jak AI”. Ważniejsze jest sprawdzenie, czy autor rozumie treść pracy, potrafi wskazać najważniejsze źródła, wyjaśnić użyte pojęcia oraz powiązać teorię z badaniem własnym.

12.2. Dane, wyniki i analizy jako obszar szczególnej kontroli

Osobnej kontroli wymagają dane empiryczne, wyniki statystyczne i sposób ich prezentacji. Szczególną uwagę należy zwrócić na prace, w których skład grupy badanej, rozkład odpowiedzi, wartości procentowe, wyniki testów lub wartości p wyglądają zbyt regularnie, są opisane ogólnikowo albo nie dają się odtworzyć na podstawie tabel.

Sygnałami ostrzegawczymi są zwłaszcza:

- nietypowy lub mało prawdopodobny skład grupy badanej bez wyjaśnienia rekrutacji;
- deklarowanie reprezentatywności przy doborze celowym, dogodnym lub internetowym;
- „okrągłe” wartości liczbowe i procentowe (w szczególności $n=100=100\%$), bez informacji o brakach danych i liczbie ważnych odpowiedzi, czyli nieobciążanych usterkami lub błędami podczas wypełniania przez respondentów;
- podawanie wartości p bez nazwy testu, wartości statystyki testowej, stopni swobody i liczebności grup;
- niespójność między zmiennymi opisanymi w metodologii a zmiennymi analizowanymi w wynikach;
- brak rozliczenia odpowiedzi typu „inna”, „brak odpowiedzi”, „nie dotyczy”;

- wyniki opisane narracyjnie, ale trudne do powiązania z tabelami;
- wnioski „silniejsze” niż pozwala na to charakter i zakres badania.

12.3. Jak formułować uwagi bez pochopnych zarzutów?

Promotor i recenzent nie powinni pochopnie formułować zarzutu, że praca została napisana przez sztuczną inteligencję, a dane zostały sztucznie wygenerowane, jeżeli nie ma na to jednoznacznych dowodów. Bezpieczniejsze i bardziej profesjonalne są sformułowania odnoszące się do konkretnych, sprawdzalnych problemów.

Można pisać na przykład:

- „część teoretyczna jest poprawna językowo, ale zbyt ogólna i słabo powiązana z celem pracy”;
- „tekst ma charakter kompilacyjny i nie prowadzi konsekwentnie do problemów badawczych”;
- „cytowania mają miejscami charakter formalny i nie wspierają konkretnych twierdzeń”;
- „należy wyraźniej wykazać, które treści wynikają z literatury, które z danych własnych, a które stanowią interpretację”;
- „wyniki wymagają weryfikacji, z przedstawieniem surowych danych, w tym braków i usterek”;
- „przedstawione analizy są niewystarczająco udokumentowane”;
- „struktura i liczebność próby budzą wątpliwości i wymagają wyjaśnienia”;
- „część empiryczna jest obecnie nieweryfikowalna”;
- „wnioski nie wynikają bezpośrednio z przedstawionych wyników”.

12.4. Co należy sprawdzić w razie wątpliwości?

W razie wątpliwości promotor lub recenzent powinien zażądać, zależnie od etapu pracy:

- danych surowych w formie arkusza, bazy danych lub pliku statystycznego;
- dokładnego opisu sposobu, miejsca i czasu rekrutacji;
- wzoru narzędzia badawczego i zasad kodowania odpowiedzi;
- tabel liczebności dla wszystkich analizowanych zmiennych przed „oczyszczeniem” z braków i błędów;

- pełnych wyników analiz statystycznych wraz z informacją o programie użytym do ich wykonania;
- wyjaśnienia sposobu traktowania braków danych i małych liczebnie kategorii;
- ponownego wykonania analiz, jeżeli wyniki budzą wątpliwości;
- wyjaśnienia przez dyplomanta, jak rozumie kluczowe pojęcia, źródła, wyniki i wnioski własnej pracy.

12.5. Plagiat, zapożyczenia i interpretacja raportu JSA

Ocena samodzielności pracy magisterskiej powinna obejmować nie tylko ryzyko sztucznie wygenerowanych treści, danych i wyników, lecz także klasyczne problemy związane z plagiatem, nieoznaczonymi zapożyczeniami, zbyt bliskimi parafrazami, ghostwritingiem oraz ponownym wykorzystaniem wcześniejszych tekstów studenta bez jasnej informacji i zgody promotora.

Plagiat należy traktować jako naruszenie samodzielności pracy, a nie wyłącznie jako błąd techniczny w bibliografii. Jednocześnie nie każdy błąd cytowania, nieprecyzyjny przypis albo podobieństwo wykazane w raporcie JSA oznacza plagiat. W ocenie trzeba odróżniać drobne uchybienia redakcyjne od rzeczywistego przejęcia cudzej treści, struktury argumentacji, wyników, tabel, rycin lub fragmentów tekstu bez właściwego oznaczenia źródła.

Raport Jednolitego Systemu Antyplagiatowego (JSA) jest narzędziem wspierającym ocenę samodzielności pracy, ale nie zastępuje interpretacji promotora, recenzenta ani procedur obowiązujących na uczelni. Wysoki wskaźnik podobieństwa nie przesądza automatycznie o plagiacie, a niski wskaźnik nie gwarantuje pełnej samodzielności pracy. Ocenie podlega nie sam procent podobieństwa, lecz charakter oznaczonych fragmentów, sposób cytowania, jakość parafrazy, zgodność z bibliografią i wpływ zapożyczeń na samodzielność opracowania.

Promotor, analizując raport JSA, powinien zwrócić uwagę przede wszystkim na to, czy oznaczone fragmenty dotyczą tekstu merytorycznego, poprawnie oznaczonych cytatów, bibliografii, aktów prawnych, nazw narzędzi, standardowych formuł metodologicznych, tabel, aneksów albo fragmentów technicznych. Inaczej należy oceniać podobieństwa wynikające z poprawnego cytowania, a inaczej obszerne

partie tekstu przejęte bez źródła lub parafrazy zachowujące strukturę i sens oryginału bez rzeczywistego samodzielnego opracowania.

Recenzent może odnieść się do raportu JSA wtedy, gdy wynik raportu, oznaczone fragmenty lub sposób pracy ze źródłami wpływają na ocenę samodzielności, rzetelności bibliograficznej albo poprawności akademickiej pracy. Nie powinien jednak utożsamiać samego wskaźnika podobieństwa z plagiatem ani zastępować nim oceny merytorycznej. Podstawą recenzji pozostaje jakość pracy: spójność, metodologia, wyniki lub ustalenia, dyskusja, wnioski, bibliografia i poprawność formalna.

Sygnalami wymagającymi dokładniejszej kontroli są zwłaszcza:

- obszerne fragmenty oznaczone jako podobne do jednego lub kilku źródeł;
- brak przypisów przy fragmentach wyraźnie opartych na cudzej treści;
- parafrazy zachowujące układ, kolejność argumentów i słownictwo źródła;
- niezgodność między cytowaniami w tekście a bibliografią;
- źródła pozorne, błędne lub nieistniejące;
- fragmenty stylistycznie odmienne od reszty pracy;
- część teoretyczna sprawiająca wrażenie kompilacji cudzych opracowań;
- ślady mechanicznego przerabiania tekstu w celu obniżenia podobieństwa;
- niespójność między dojrzałością językową części teoretycznej a słabością metodologii, wyników lub wniosków.

W przypadku podejrzenia plagiatu, nieoznaczonych zapożyczeń albo niesamodzielności pracy należy zachować ostrożność językową. Bez bezpośrednich dowodów nie należy formułować kategorycznego zarzutu. W uwagach promotorskich lub recenzentkich lepiej wskazać potrzebę weryfikacji, np. „fragmenty wymagają sprawdzenia pod kątem poprawności oznaczenia zapożyczeń”, „należy zweryfikować zgodność cytowań z bibliografią”, „część teoretyczna wymaga kontroli samodzielności opracowania i poprawności parafraz” albo „oznaczone w raporcie JSA fragmenty wymagają interpretacji w kontekście sposobu cytowania”.

Przykładowe ostrożne formuły do uwag promotorskich lub recenzentkich:

- „Fragmenty pracy wymagają ponownej kontroli pod kątem poprawności oznaczenia zapożyczeń, ponieważ część tekstu jest zbyt bliska wykorzystywanym źródłom”.
- „Oznaczone w raporcie JSA fragmenty wymagają interpretacji merytorycznej”.
- „Część tekstu wymaga weryfikacji pod kątem samodzielności opracowania”.
- „Zakres nieoznaczonych lub niewystarczająco oznaczonych zapożyczeń może wpływać na ocenę samodzielności pracy”.

Ponowne wykorzystanie własnego wcześniejszego tekstu studenta ma w pracach magisterskich zwykle mniejsze znaczenie niż plagiat cudzych treści, ghostwriting, nieoznaczone zapożyczenia i sztucznie wygenerowane fragmenty. Może jednak stanowić pro-

blem, jeżeli student bez informacji i zgody promotora przenosi do pracy magisterskiej obszerne fragmenty własnych wcześniejszych prac, projektów, referatów lub publikacji. W takiej sytuacji problem dotyczy nie tyle przywłaszczenia cudzego autorstwa, ile pozornego przedstawienia wcześniejszego tekstu jako nowego opracowania.

W ocenie końcowej należy pamiętać, że naruszenia samodzielności pracy mogą mieć różną wagę. Drobne braki w przypisach mogą wymagać poprawy redakcyjnej, ale obszerne nieoznaczone zapożyczenia, tekst przygotowany przez osobę trzecią, fikcyjne źródła, sztucznie wygenerowane dane albo wyniki niemożliwe do weryfikacji mogą podważać wartość pracy jako samodzielnego opracowania akademickiego.

12.6. Znaczenie dla oceny pracy

Jeżeli część teoretyczna jest zbyt ogólna, ale możliwa do poprawy, należy obniżyć ocenę przede wszystkim za brak selekcji treści, słabe wykorzystanie literatury i niewystarczające powiązanie teorii z badaniem własnym.

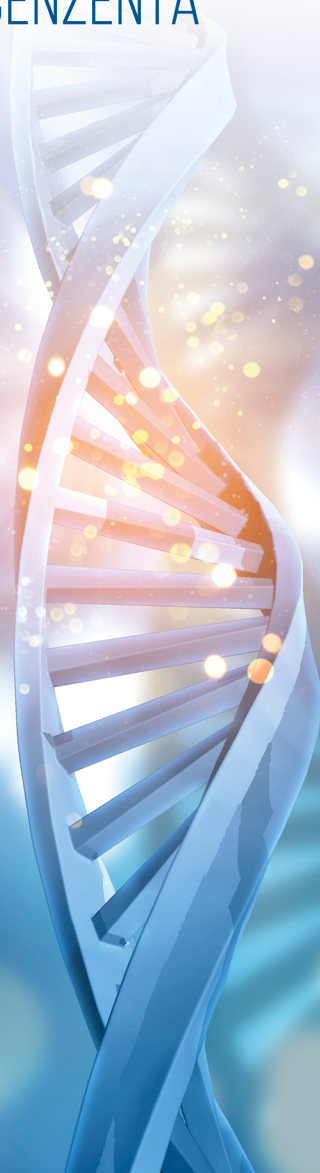
Jeżeli tekst sprawia wrażenie wygenerowanego automatycznie, ale autor rozumie jego treść, potrafi wskazać źródła i powiązać teorię z metodologią, należy oceniać przede wszystkim jakość argumentacji, poprawność merytoryczną i funkcję tekstu w całej pracy.

Jeżeli autor nie potrafi wyjaśnić treści własnej pracy, nie rozumie użytych pojęć, nie umie wskazać źródeł albo nie potrafi powiązać teorii z wynikami, problem należy traktować jako istotne uchybienie w zakresie samodzielności i kontroli merytorycznej.

Jeżeli dane są nietypowe, ale możliwe do udokumentowania, należy obniżyć ocenę głównie za niepełny opis metodologii lub niewystarczającą prezentację wyników. Jeżeli natomiast dane, analizy i wyniki są nieweryfikowalne, problem należy traktować jako poważne uchybienie metodologiczne. W skrajnych przypadkach może to stanowić wadę zasadniczą podważającą wartość badawczą pracy.

ROZDZIAŁ 13

SŁOWNIK KLUCZOWYCH POJĘĆ
DLA PROMOTORA I RECENZENTA

- **Adekwatność metodologiczna** – dopasowanie celu pracy, problemów badawczych, hipotez, materiału, metody i sposobu analizy do charakteru badanego problemu.
- **Analiza dokumentacji** – uporządkowane badanie istniejących dokumentów, np. dokumentacji medycznej, organizacyjnej, procedur, raportów, rejestrów lub programów, prowadzone według jasno opisanych kryteriów.
- **Badanie jakościowe** – badanie ukierunkowane na zrozumienie doświadczeń, opinii, znaczeń, potrzeb, trudności lub sposobów przeżywania określonego problemu.
- **Badanie opisowe** – badanie ukierunkowane na scharakteryzowanie określonego zjawiska, grupy, poziomu wiedzy, częstości zachowań, opinii, potrzeb, jakości życia, sprawności funkcjonalnej albo innego obszaru na podstawie danych, materiału, pomiaru lub dokumentacji.
- **Badawczy charakter pracy** – cecha pracy polegająca na tym, że nie ogranicza się ona do opisu literatury, lecz zawiera własne postępowanie poznawcze: cel, problemy lub pytania badawcze, metodę, materiał, analizę, wyniki albo ustalenia oraz wnioski.
- **Cel pracy** – to, co autor chce ustalić, ocenić, opisać, porównać, przeanalizować albo wyjaśnić w pracy.
- **Cytat** – dosłowne przytoczenie fragmentu cudzego tekstu, wymagające wyraźnego oznaczenia i podania źródła zgodnie z przyjętym stylem cytowania.
- **Dobór losowy** – sposób doboru próby, w którym każdy element populacji ma znane i niezerowe prawdopodobieństwo znalezienia się w badaniu.
- **Dobór przypadkowy/okazyjny** – nielosowy sposób doboru uczestników na podstawie dostępności, zgody lub wygody organizacyjnej; nie daje podstaw do prostego uogólniania wyników na całą populację.
- **Dyskusja** – część pracy, w której autor interpretuje wyniki lub ustalenia, odnosi je do literatury, wskazuje podobieństwa i różnice oraz omawia znaczenie i ograniczenia pracy.

- **Ghostwriting** – przygotowanie pracy albo jej istotnej części przez inną osobę i przedstawienie tego tekstu jako własnego.
- **Granice wnioskowania** – zakres, w jakim można interpretować i uogólniać wyniki pracy z uwzględnieniem metody, próby, materiału, narzędzia i ograniczeń badania.
- **Grupa badana** – osoby, przypadki, dokumenty albo inne jednostki faktycznie objęte badaniem lub analizą.
- **Hipoteza główna** – zasadnicze przewidywanie badawcze odpowiadające głównemu problemowi badawczemu.
- **Hipoteza prosta / hipoteza jednostkowa** – hipoteza dotycząca jednej relacji, jednej różnicy albo jednego przewidywanego związku między określonymi zmiennymi.
- **Hipoteza szczegółowa** – przewidywanie badawcze odpowiadające problemowi szczegółowemu i doprecyzowujące hipotezę główną albo wybrany aspekt badania.
- **Hipoteza złożona** – hipoteza obejmująca więcej niż jeden element, relację, zmienną albo przewidywanie; wymaga szczególnie jasnego sposobu weryfikacji.
- **Materiał badawczy** – dane, dokumenty, wypowiedzi, pomiary, przypadki, obserwacje, źródła albo inne informacje, na których opiera się analiza w pracy.
- **Materiał zastany** – dane lub dokumenty istniejące przed rozpoczęciem badania, niewytworzone specjalnie na potrzeby danej pracy.
- **Metoda badawcza** – ogólny sposób postępowania służący uzyskaniu odpowiedzi na problem badawczy.
- **Metodologia** – opis i uzasadnienie całego postępowania badawczego lub analitycznego, obejmujące cel, problemy, hipotezy, materiał, metodę, technikę, narzędzia, próbę i sposób analizy.
- **Model językowy** – narzędzie informatyczne generujące lub przekształcające tekst na podstawie wzorców językowych i danych treningowych; może wspierać pracę redakcyjną, ale nie zastępuje samodzielności autora.
- **Narzędzie badawcze** – konkretny instrument użyty do zebrania danych, np. kwestionariusz ankiety, skala, test, arkusz obserwacji, dyspozycje do wywiadu albo karta analizy dokumentacji.
- **Nieoznaczone zapożyczenie** – wykorzystanie cudzej treści, struktury, danych, argumentacji albo sformułowań bez właściwego wskazania źródła.

- **Operacjonalizacja** – przełożenie pojęć, zjawisk lub zmiennych na mierzalne albo możliwe do opisanie wskaźniki, pytania, kategorie lub kryteria analizy.
- **Opis przypadku (ang. case report)** – przedstawienie przebiegu konkretnej sytuacji, pacjenta, zdarzenia albo interwencji; nie należy go mylić ze studium przypadku (ang. case study).
- **Parafraza** – omówienie cudzej myśli własnymi słowami, wymagające zachowania sensu oryginału i podania źródła.
- **Plagiat** – przywłaszczenie autorstwa cudzej pracy, fragmentu tekstu, danych, koncepcji, wyników albo innego elementu twórczego.
- **Ponowne wykorzystanie własnego wcześniejszego tekstu** – użycie we własnej pracy magisterskiej fragmentów wcześniejszych prac, projektów lub publikacji autora bez jasnej informacji, zgody promotora albo odpowiedniego oznaczenia.
- **Populacja badana** – całość osób, przypadków, dokumentów albo jednostek, do których odnosi się problem badawczy i z której może pochodzić próba.
- **Praca badawcza** – praca, w której autor formułuje cel i pytania lub problemy badawcze, dobiera metodę, gromadzi albo wyodrębnia materiał, analizuje go, przedstawia wyniki lub ustalenia oraz formułuje wnioski wynikające z przeprowadzonego postępowania. O badawczym charakterze pracy nie decyduje samo narzędzie, lecz spójność celu, metody, materiału, analizy, wyników i wniosków.
- **Praca kompilacyjna** – tekst zestawiający cudze treści bez własnej analizy, bez jasno opisanej metody doboru materiału i bez samodzielnych ustaleń.
- **Praca opisowa** – opracowanie przedstawiające i porządkujące wybrane zagadnienie na podstawie literatury, dokumentów, definicji, klasyfikacji albo ogólnej wiedzy, bez własnego jasno opisanego postępowania badawczego lub analitycznego.
- **Praca przeglądowa/literaturowa** – praca, której materiałem jest piśmiennictwo; może mieć charakter akademicki i analityczny, jeżeli zawiera cel przeglądu, strategię doboru źródeł, kryteria selekcji, sposób analizy piśmiennictwa oraz syntezę.
- **Problem badawczy** – kwestia wymagająca rozstrzygnięcia w badaniu; najczęściej przyjmuje formę pytania badawczego.
- **Problem główny** – najważniejsze pytanie lub kwestia badawcza wyznaczająca zasadniczy kierunek pracy.

- **Problem szczegółowy** – bardziej szczegółowe pytanie wynikające z problemu głównego i porządkujące wybrany aspekt badania.
- **Próba badawcza** – część populacji objęta badaniem.
- **Pytanie badawcze** – językowa forma zapisania problemu badawczego; powinno być jasne, możliwe do zbadania i powiązane z celem pracy.
- **Raport JSA** – raport Jednolitego Systemu Antyplagiatowego wskazujący podobieństwa między pracą a innymi tekstami; wymaga interpretacji, ponieważ sam wskaźnik podobieństwa nie jest równoznaczny z plagiatem.
- **Sondaż diagnostyczny** – sposób badania służący rozpoznaniu deklaracji, opinii, samooceny, rozeznania, zachowań lub wiedzy ogólnej w określonej grupie.
- **Sparowanie problemu i hipotezy** – zgodność między pytaniem badawczym a hipotezą, w której hipoteza stanowi przewidywaną, możliwą do sprawdzenia odpowiedź na konkretny problem badawczy.
- **Spójność pracy** – logiczne powiązanie głównych elementów pracy: tematu, tytułu, celu, problemów badawczych, hipotez, metodologii, wyników, dyskusji i wniosków.
- **Studium przypadku (ang. case study)** – pogłębiona analiza konkretnego przypadku, obejmująca opis, uzasadnienie wyboru, kontekst, źródła danych, sposób analizy, interpretację, odniesienie do literatury, ograniczenia i znaczenie dla praktyki.
- **Sztuczna inteligencja (ang. Artificial Intelligence – AI)** – narzędzia informatyczne zdolne do generowania, przekształcania lub analizowania treści; w pracy magisterskiej mogą wspierać działania techniczne i redakcyjne, ale nie mogą zastępować samodzielnego postępowania autora.
- **Technika badawcza** – konkretny sposób zbierania danych w ramach metody, np. ankietowanie, wywiad, obserwacja, pomiar albo analiza dokumentacji.
- **Test dokładny Fishera** – dokładny test statystyczny stosowany do oceny zależności między dwiema zmiennymi jakościowymi w tabeli kontyngencji. Jest używany zwłaszcza wtedy, gdy liczebności w tabeli są małe, a test chi-kwadrat Pearsona może być niewłaściwy.
- **Teza** – główne twierdzenie, które autor chce uzasadnić lub wykazać w pracy; nie jest tym samym co hipoteza badawcza.

- **Wniosek** – zdanie albo krótki zestaw twierdzeń wynikających z materiału pracy, odpowiadających na cel, problemy badawcze albo ustalenia analizy.
- **Wnioski poznawcze** – wnioski wskazujące, co praca pozwoliła ustalić, opisać, porównać albo lepiej zrozumieć.
- **Wnioski praktyczne** – wnioski wskazujące możliwe znaczenie wyników lub ustaleń dla praktyki zawodowej, organizacyjnej, edukacyjnej, klinicznej albo zdrowotnej.
- **Wpływ** – relacja sugerująca oddziaływanie przyczynowe jednej zmiennej lub sytuacji na drugą; w pracach przekrojowych, ankietowych i obserwacyjnych należy używać tego pojęcia ostrożnie i zwykle zastępować je określeniami „związek”, „zależność”, „powiązanie” albo „współwystępowanie”.
- **Wskaźnik** – obserwowalna, mierzalna albo możliwa do opisu cecha, odpowiedź, wynik, kategoria lub informacja służąca do rozpoznania zmiennej albo badanego zjawiska.
- **Wyniki badań lub ustalenia pracy** – uporządkowane rezultaty postępowania badawczego, analitycznego, przeglądowego, dokumentacyjnego albo studium przypadku.
- **Zależność** – stwierdzony związek między zmiennymi, cechami albo zjawiskami, który nie musi oznaczać przyczynowości.
- **Zmienna** – cecha, właściwość, wynik albo kategoria, która może przyjmować różne wartości i podlegać opisowi, porównaniu albo analizie.
- **Związek** – powiązanie między zjawiskami, cechami albo zmiennymi, stwierdzone opisowo, statystycznie albo interpretacyjnie, bez automatycznego założenia przyczynowości.

BIBLIOGRAFIA

Podręczniki metodologii i źródła podobne

- Apanowicz J. *Metodologiczne uwarunkowania pracy naukowej: prace doktorskie, prace habilitacyjne*. Warszawa: Difin; 2005.
- Brink PJ, Wood MJ, red. *Advanced Design in Nursing Research*. 2nd ed. Thousand Oaks: Sage Publications; 1998.
- Brzeziński JM. *Metodologia badań psychologicznych*. Wyd. 6. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN; 2019.
- Bzdęga J, Gębska-Kuczerowska A, red. *Epidemiologia w zdrowiu publicznym*. Wyd. 1. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZWL; 2010. ISBN 978-83-200-3906-1.
- Gajewski P, Jaeschke R, Brożek J, red. *Podstawy EBM, czyli medycyny opartej na danych naukowych dla lekarzy i studentów medycyny*. Kraków: Medycyna Praktyczna; 2008. ISBN 978-83-7430-167-1.
- Jędrychowski W. *Zasady planowania i prowadzenia badań naukowych w medycynie: podręcznik dla studentów i lekarzy*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego; 2004.
- Jonkisz AB, Niebrój LT, red. *Metodologiczne podstawy badań naukowych w medycynie z elementami ogólnej metodologii nauk*. Katowice: Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach; 2010. ISBN 978-83-7509-136-6.
- Kowalski W, Łukasiewicz J. *Podstawy metodologii badań pedagogicznych*. Lublin: Lubelska Akademia WSEI, Wydawnictwo Naukowe Innovatio Press; 2025. ISBN: 978-83-67550-37-6.
- Kózka M, Lenartowicz H. *Metodologia badań w pielęgniarstwie: podręcznik dla studiów medycznych*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZWL; 2011.
- Kobos E, Kózka M, Bała M, Sienkiewicz Z,. *Praktyka pielęgnarska oparta na dowodach naukowych: evidence-based nursing practice*. Warszawa: PZWL; 2025.
- Kuciński K, red. *Metodologia nauk ekonomicznych: dylematy i wyzwania*. Warszawa: Difin; 2010.

- Lang T, Altman D. Basic statistical reporting for articles published in biomedical journals: the “Statistical Analyses and Methods in the Published Literature” or the SAMPL Guidelines. *Int J Nurs Stud.* 2015;52(1):5–9. doi:10.1016/j.ijnurstu.2014.09.006.
- Łobocki M. *Metody i techniki badań pedagogicznych.* Wyd. 11. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”; 2011.
- Makara-Studzińska M, Załuski M. *Narzędzia badawcze w naukach o zdrowiu.* Wyd. 1. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego; 2023. ISBN 978-83-233-5258-7.
- Pabis S. *Metodologia i metody nauk empirycznych.* Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe; 1985.
- Pająk A, Kozela M, Stepaniak U. *Ilościowe badania naukowe w medycynie i naukach o zdrowiu.* Wyd. 1. Kraków: Medycyna Praktyczna; 2023. ISBN 978-83-7430-711-6.
- Powers BA, Knapp TR. *Dictionary of Nursing Theory and Research.* 4th ed. New York: Springer Publishing Company; 2010.
- Pytkowski W. *Organizacja badań i ocena prac naukowych.* Wyd. 2. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe; 1985.
- Serafin L, Sak-Dankosky N, Wesołowska-Górniak K, Formela M. *Badania naukowe w pielęgniarstwie: ocena, synteza i tworzenie dowodów naukowych w praktyce pielęgniarskiej.* Wrocław: Edra Urban & Partner; 2022.
- Sullivan GM, Artino AR Jr. Analyzing and interpreting data from Likert-type scales. *J Grad Med Educ.* 2013;5(4):541–542. doi:10.4300/JGME-5-4-18.
- Sygit M. *Zdrowie publiczne.* Wyd. 3. Warszawa: Wolters Kluwer; 2023. ISBN 978-83-8286-510-3.
- Yin RK. *Case Study Research and Applications: Design and Methods.* 6th ed. Los Angeles: SAGE Publications; 2018. https://opac.atmaluhur.ac.id/uploaded_files/temporary/DigitalCollection/YTE3NDImYTY0ZjE2MDA5ODE4NGI1Y2FhMjdkMjRmYWVNkMDA2MTVhOQ==.pdf
- Woynarowska B, red. *Edukacja zdrowotna: podstawy teoretyczne, metodyka, praktyka.* Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN; 2017. ISBN 978-83-0119-204-4.

Poradniki i przewodniki

- Budyńko Ł., Waszak P, red. *Pomysł – Badanie – Publikacja: poradnik naukowy dla studentów kierunków medycznych*. Gdańsk: Gdański Uniwersytet Medyczny; 2015. ISBN: 978-83-65098-01-6.
- Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Nysie, Wydział Nauk Medycznych. *Przewodnik dla dyplomantów. Studia drugiego stopnia. Kierunek pielęgniarstwo*. Nysa: Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Nysie; 2024. Źródło: https://arc.pans.nysa.pl/sitecontent/pielęgniarstwo/pliki/przewodnik_do_napisania_pracy_magisterskiej_2024.pdf.
- Powiślańska Szkoła Wyższa. *Przewodnik pisanie pracy dyplomowej dla kierunku pielęgniarstwo, studia II stopnia*. Kwidzyn: Powiślańska Szkoła Wyższa; 2023. Uwaga: opis zasadniczo potwierdzony; dokument jest dostępny jako przewodnik dla pielęgniarstwa II stopnia. Źródło: https://powislanska.edu.pl/wp-content/uploads/Pliki_dotyczace_egzaminu_dyplomowego/Pielęgniarstwo/IIstopien/PrzewodnikPisaniaPracyDyplomowej-Pielęgniarstwollstopnia.pdf.
- Urban S, Ładoński W. *Jak napisać dobrą pracę magisterską*. Wyd. 7, popr. i uzup. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego; 2010. SBN 978-83-7011-990-4.
- Welskop W. *Jak napisać pracę licencjacką i magisterską? Poradnik dla studentów*. Łódź: Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Biznesu i Nauk o Zdrowiu; 2014. Źródło: https://www.wsbinoz.edu.pl/wgrane-pliki/w._welskop_-_jak_napisac_prace_licencjacka_i_magisterska_-_wersja_elektroniczna.pdf.
- Wojciechowska R. *Przewodnik metodyczny pisanie pracy dyplomowej*. Warszawa: Difin; 2010. ISBN: 978-83-7641-224-5.

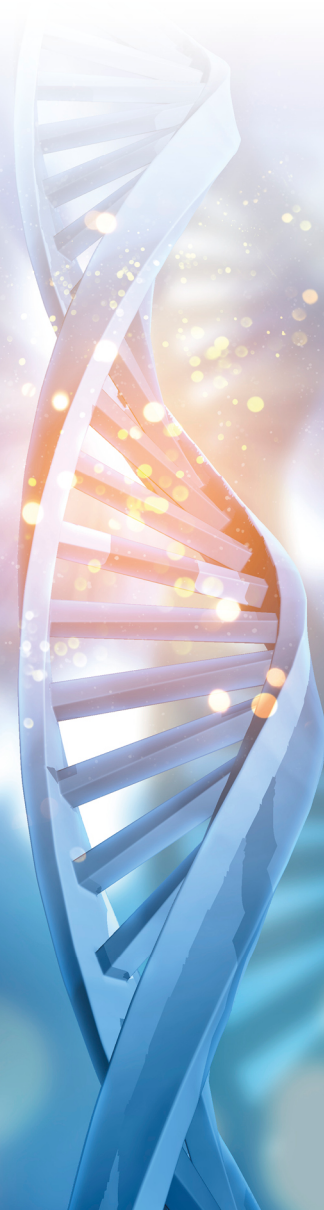
Akty prawne i dokumenty systemowe

- Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Dz.U. 2018 poz. 1668 z późn. zm. *Uzasadnia ogólne rozumienie pracy dyplomowej jako samodzielnego opracowania zagadnienia naukowego, artystycznego lub praktycznego oraz określa ogólne warunki dyplomowania*.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 11 października 2022 r. w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych. Dz.U. 2022 poz. 2202. *Podstawowe źródło formalnego osadzenia nauk o zdrowiu w dziedzinie nauk me-*

dycznych i nauk o zdrowiu; ważne także dlatego, że w tej samej dziedzinie mieszczą się m.in. nauki medyczne, nauki farmaceutyczne, biologia medyczna i nauki o kulturze fizycznej.

- Rozporządzenie Ministra Nauki z dnia 10 października 2024 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu lekarza, lekarza dentystry, farmaceuty, pielęgniarki, położnej, diagnosty laboratoryjnego, fizjoterapeuty i ratownika medycznego. Dz.U. 2024 poz. 1514. *Dokument istotny dla kierunków objętych standardami kształcenia, zwłaszcza pielęgniarstwa, położnictwa i ratownictwa medycznego; wskazuje przyporządkowanie wybranych kierunków do nauk medycznych albo nauk o zdrowiu jako dyscypliny wiodącej.*
- Zarządzenie Rektora Lubelskiej Akademii WSEI Nr 69/2024/2025 z dnia 30 września 2025 r. w sprawie zasad dyplomowania wraz z załącznikami. PDF: <https://wsei.bip.gov.pl/fobjects/download/2131258/regulamin-dyplomowania-i-pracy-dyplomowej-pdf.html> Źródło lokalnych wymagań formalnych, technicznych i organizacyjnych obowiązujących w Lubelskiej Akademii WSEI. <https://wsei.bip.gov.pl/fobjects/download/2131258/regulamin-dyplomowania-i-pracy-dyplomowej-pdf.html>.

ZAŁĄCZNIK

W realiach Akademii WSEI ramy organizacyjne i formalne procesu dyplomowania wyznacza Zarządzenie Rektora Nr 69/2024/2025 z dnia 30 września 2025 r. wraz z załącznikami, w tym regulaminem egzaminów dyplomowych i pracy dyplomowej. Poniżej znajduje się wyciąg regulacji z tego zarządzenia.

1. Obowiązkowe elementy pracy

Praca magisterska powinna zawierać: stronę tytułową zgodną z wzorem uczelni, stronę tytułową w języku angielskim, spis treści sporządzony w systemie dziesiętnym, wstęp, tekst główny podzielony na rozdziały i podrozdziały, bibliografię, streszczenie i słowa kluczowe w języku polskim i angielskim, spisy tabel i ilustracji z numerem, tytułem i stroną – jeżeli takie elementy występują – oraz aneks, który powinien zawierać m.in. wzory narzędzi badawczych i dokumentację źródłową. Bibliografia ma obejmować wyłącznie źródła wykorzystane w pracy.

2. Strona tytułowa

Strona tytułowa powinna być zgodna z wzorem uczelni i zawierać co najmniej: nazwę uczelni i wydziału, kierunek, imię i nazwisko studenta, numer albumu, oznaczenie „Praca magisterska”, tytuł pracy, dane promotora, miejsce i rok. Wymagany jest także tytuł w języku angielskim. Brak któregoś z tych elementów lub pozostawienie pól roboczych należy traktować jako uchybienie formalne.

3. Spis treści i numeracja części pracy

Spis treści powinien być zgodny z planem pracy dyplomowej i sporządzony w systemie dziesiętnym. Numeracja rozdziałów i podrozdziałów ma być logiczna, kompletna i konsekwentna. Numery stron w spisie treści muszą odpowiadać rzeczywistemu układowi

dokumentu. Schemat numeracji powinien przyjmować postać typu: 1., 1.1., 1.1.1. itd. Niespójna numeracja, przeskoki w strukturze albo rozbieżność między spisem treści a tekstem należy uznawać za błąd formalny.

4. Wstęp

Wstęp poprzedza tekst główny pracy i powinien zawierać: uzasadnienie wyboru tematu, wskazanie celu pracy, określenie problematyki lub pytań badawczych oraz zwięzły opis struktury pracy. Wstęp nie powinien przekraczać około dwóch stron standardowych.

5. Tekst zasadniczy (główny) – formatowanie

Tekst główny pracy powinien być dzielony na akapity. Podstawową jednostką logiczną dłuższego tekstu jest właśnie akapit, dlatego podział powinien zwiększać czytelność wyводу. Regulamin dyplomowania zaleca, aby objętość jednej strony standardowej wynosiła w przybliżeniu 1800–2000 znaków ze spacjami.

Parametry techniczne tekstu głównego są następujące:

czcionka: szeryfowa, np. Times New Roman, 12 pkt;

interlinia: 1,5;

tytuł rozdziału: Times New Roman 14 pkt, pogrubienie, odstęp po 12 pkt;

tytuł podrozdziału: Times New Roman 13 pkt, pogrubienie, odstęp po 6 pkt;

wielkość czcionki przypisów: 10 pkt;

wcięcie akapitu: 1 tabulacja;

marginesy: po 2,5 cm z każdej strony;

numeracja stron: na dole, wyśrodkowana.

Tekst zasadniczo powinien być wyrównany do lewego marginesu; pełne justowanie nie jest wymagane. Między akapitami nie ma obowiązku zostawiania dodatkowej pustej linii, chyba że poprawia to czytelność dłuższego fragmentu. Po tytule zasadniczym lub podtytule do następującego po nim tekstu należy zostawić jeden pusty wiersz, natomiast między końcem tekstu a kolejnym tytułem lub podtytułem – dwa puste wiersze. Należy unikać przypadkowego stosowania pustych linii i ręcznego „rozpychania” układu strony.

6. Tabele

Tabela powinna służyć uporządkowanemu przedstawieniu danych liczbowych i być opatrzona tekstowym opisem ułatwiającym interpretację. Tabele należy umieszczać możliwie blisko miejsca, w którym są omawiane. Numeruje się je cyframi arabskimi w numeracji ciągłej dla całej pracy.

Numer i tytuł tabeli należy umieszczać nad tabelą. Pod tabelą należy podać źródło danych wraz z numerem strony, z której dane zaczerpnięto, a w przypadku wyników własnych badań autora pracy – informację typu „Badania własne”.

W tabelach nie należy pozostawiać pustych pól. W razie braku danych należy stosować znaki umowne. Jeżeli tabela nie mieści się na jednej stronie, na kolejnej stronie należy powtórzyć jej numer i tytuł z odpowiednim oznaczeniem kontynuacji, np. „cd.” albo „ciąg dalszy”. Tabele i tablice większe od formatu strony albo niedające się podzielić powinny zostać wydrukowane jako wklejki składane i umieszczone w aneksie.

7. Ilustracje, wykresy, schematy, ryciny i fotografie

Ilustracją jest każdy element graficzny dodany do tekstu w celu jego uzupełnienia, objaśnienia lub ozdoby. Do ilustracji uczelnia zalicza m.in. wykresy, diagramy, schematy, rysunki techniczne, fotografie, mapy, plany i ryciny. Ilustracje należy umieszczać możliwie blisko miejsca, gdzie są omawiane. Numeruje się je cyframi arabskimi w numeracji ciągłej.

Numer i podpis ilustracji należy umieszczać pod ilustracją. Pod ilustracją trzeba także wskazać źródło wraz z numerem strony, z której pochodzi materiał. Jeżeli ilustracja została wykonana samodzielnie przez autora pracy, należy to wyraźnie zaznaczyć. Podpisy ilustracji zaleca się sporządzać czcionką prostą „bezszerzyfową”, np. Arial, mniejszą o co najmniej 2 pkt od tekstu głównego, czyli zwykle 10 pkt. Jeżeli w pracy występuje kilka rodzajów ilustracji, każdy rodzaj może mieć własną numerację. Ilustracje większe niż format strony należy umieszczać w aneksie.

8. Aneks

Aneks stanowi integralną część pracy i umieszcza się go na końcu dokumentu. Zawiera on dodatki, uzupełnienia i załączniki, w szczególności: wzory narzędzi badawczych, kwestionariusze, duże tabele lub ilustracje, a także inne materiały źródłowe i dokumentację badania. Każdy załącznik w aneksie powinien być ponumerowany i uwzględniony w spisie treści.

9. Przypisy

Regulamin dyplomowania wymienia przypisy rzeczowe, słownikowe oraz przypisy do materiałów źródłowych. W pracach dyplomowych przypisy rzeczowe i słownikowe powinny mieć postać przypisów dolnych. Przypisy dolne to krótkie objaśnienia autora odnoszące się do wskazanych wyrazów lub fragmentów tekstu. Zalecana wielkość ich czcionki to 10 pkt. Przypis dolny kończy się kropką. Odnośnik do przypisu umieszcza się przed znakiem przestankowym.

Jednocześnie regulamin dyplomowania wyraźnie wskazuje, że przypisy dolne nie służą do zamieszczania opisów bibliograficznych publikacji i materiałów źródłowych.

Oznacza to, że pełna dokumentacja cytowanych źródeł powinna być prowadzona przez odnośniki do bibliografii załącznikowej, a nie przez tradycyjny aparat bibliograficzny w przypisach dolnych, powszechnie stosowany w naukach społecznych i humanistycznych.

10. Opisy bibliograficzne i style cytowania

Opis bibliograficzny to charakterystyka publikacji lub innego dokumentu pozwalająca go jednoznacznie zidentyfikować. Regulamin dyplomowania Uczelni dopuszcza różne style opisów bibliograficznych, ale podkreśla, że w obrębie jednej pracy muszą być one stosowane jednolicie i konsekwentnie. Bibliografia ma zawierać wykaz publikacji i innych materiałów źródłowych, z których pochodzą informacje lub cytaty wykorzystane w pracy. Można sporządzić odrębną listę źródeł prawa.

11. Streszczenie i słowa kluczowe

Streszczenie powinno odzwierciedlać strukturę pracy. W przypadku prac badawczych musi zawierać wyraźnie wyodrębnione części: tytuł pracy, wprowadzenie, cel, materiał i metody, wyniki, wniosek oraz słowa kluczowe. Słowa kluczowe powinny mieć postać od dwóch do pięciu wyrazów lub fraz wspomagających proces wyszukiwania informacji. Streszczenie powinno mieć objętość około 0,5–1 strony standardowej, czyli mniej więcej 1000–2000 znaków ze spacjami. Streszczanie nie powinno zawierać przypisów ani odnośników do bibliografii. Streszczenie powinno być także w wersji angielskiej, zachowując treść i formę streszczenia w języku polskim.

12. Obszary, które wprost wpływają na ocenę formalną

Dokument uczelni przewiduje osobną ocenę poprawności formalnej pracy. Obejmuje ona m.in. strukturę pracy i spisu treści, formatowanie tekstu, materiał ilustracyjny i uzupełniający, poprawność językową, bibliografię, opisy bibliograficzne, zgodność odnośników w tekście z pozycjami listy bibliografii, a także jakość streszczenia i słów kluczowych. Oznacza to, że błędy techniczne nie są wyłącznie estetycznym mankamentem, lecz wprost obniżają ocenę pracy.

13. Najczęstsze uchybienia techniczne, na które należy zwracać uwagę

Do najczęstszych uchybień, które powinny być wychwytywane przez promotora lub recenzenta, należą: niezgodna ze wzorem strona tytułowa, brak tytułu angielskiego, niespójny spis treści, błędna numeracja rozdziałów i podrozdziałów, niejednorodne formatowanie tekstu, brak podpisów lub źródeł pod tabelami i ilustracjami, niezgodność odnośników z bibliografią, stosowanie pełnych opisów bibliograficznych w przypisach dolnych, brak aneksu mimo użycia narzędzia badawczego oraz pozostawienie w pracy elementów roboczych. W praktyce każdy z tych elementów powinien być traktowany jako uchybienie formalne wymagające poprawy przed dopuszczeniem pracy do dalszego procedowania.

Z recenzji

Na podkreślenie zasługuje spójność metodologiczna publikacji – wszystkie przykłady, definicje i wskazówki wpisują się w jeden konsekwentny system pojęciowy. Atutem poradnika jest również jego interdyscyplinarność, ponieważ łączy perspektywę medyczną, pedagogiczną i praktyczno-zawodową. Dzięki temu stanowi wartościowe wsparcie dla promotorów i recenzentów prac dyplomowych z obszaru nauk medycznych i nauk o zdrowiu, porządkując proces opieki naukowej oraz ujednolicając kryteria oceny. Publikacja może przyczynić się do wypracowania dobrych praktyk w zakresie prowadzenia i recenzowania prac dyplomowych.

prof. dr hab. Teresa Kulik

LUBELSKA AKADEMIA WSEI
20-209 Lublin, ul. Projektowa 4
tel.: +48 81 749 17 77
wsei.pl

ISBN: 978-83-67550-47-5

AKADEMIA WSEI
WYDAWNICTWO NAUKOWE
INNOVATIO PRESS